

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

***УКЛАДАЧІ: ВИЖВА С.А., МАРУШКЕВИЧ А.А., СПИЦИН Є.С.,
КОШЕЧКО Н.В., САТАНОВСЬКА Л.А.***

**ОРГАНІЗАЦІЯ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ
АСПІРАНТІВ /АД'ЮНКТІВ**

(Методичні рекомендації для аспірантів/ад'юнктів II року навчання)

Київ – 2015

УДК 371.134: 37.013.42: 37.046
ББК 74.58

Організація асистентської педагогічної практики: (методичні рекомендації для аспірантів/ад'юнктів II року навчання) /укладачі: С.А. Вижва, А.А. Марушкевич, Є.С. Спіцин, Н.В. Кошечко, Л.А. Сатановська. – К.: 2015. – 161 с.

Рецензенти:

Буркова Л.В. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України;

Вербицький В.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України;

Плахотнік О.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 21 квітня 2015 року. Протокол № 8.

У науково-методичному виданні розглядаються організаційно-методичні засади практичної професійної підготовки аспірантів/ад'юнктів. Представлені матеріали для навчально-методичного забезпечення самостійної роботи аспірантів/ад'юнктів з метою опанування ними знаннями, вміннями та навичками педагогічної діяльності.

Для науковців, викладачів, докторантів та аспірантів.

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2015

© Вижва С.А., Марушкевич А.А., Спіцин Є.С.,
Кошечко Н.В., Сатановська Л.А., 2015

ISBN

ЗМІСТ

I. Мета, завдання та зміст асистентської педагогічної практики аспірантів/ад'юнктів.....	6
1.1. Мета, завдання педагогічної практики.....	6
1.2. Основні професійно-педагогічні компетенції аспірантів/ад'юнктів-практикантів.....	7
1.3. Зміст педагогічної практики.....	10
1.4. Організація діяльності аспірантів/ад'юнктів –практикантів ..	12
II. Права та обов'язки аспірантів/ад'юнктів-практикантів.....	14
III. Обов'язки керівників асистентської педагогічної практики аспірантів/ад'юнктів	15
IV. Навчальна та методична робота аспірантів/ад'юнктів-практикантів	
4.1. Планування занять з фахової дисципліни.....	17
4.2. Складання робочої програми навчальної дисципліни.....	25
4.3. Складання плану-конспекту окремого семінарського (практичного) заняття.....	26
4.4. Порядок проведення аналізу заняття.....	34
4.5. Психолого-педагогічний аналіз практичного заняття.....	34
V. Діяльність аспірантів/ад'юнктів-практикантів як кураторів академічних груп (виховна робота аспірантів-практикантів)	
5.1. Планування виховної роботи аспіранта/ад'юнкта-практиканта.....	42
5.2. Орієнтовна програма спостереження та аналізу виховного заходу.....	43
5.3. Схема методичної розробки виховного заходу.....	45
5.4. Вивчення особистості студента.....	46
5.5. Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики особистості студента.....	48
5.6. Вивчення колективу академічної групи і написання її психолого-педагогічної характеристики.....	50
5.7. Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики колективу академічної групи.....	51
VI. Науково-дослідницька робота аспірантів/ад'юнктів-практикантів.....	53
6.1. Орієнтовна тематика дослідницьких завдань для аспірантів/ад'юнктів з психолого-педагогічної тематики.....	53
6.2. Методика виконання аспірантами/ад'юнктами дослідницьких завдань.....	55
6.3. Участь аспірантів/ад'юнктів у науково-методичних семінарах	59
VII. Підсумки асистентської педагогічної практики.....	61

7.1. Вимоги до оцінювання досягнень аспірантів/ад'юнктів за підсумками педагогічної практики.....	61
7.2. Критерії оцінки навчальних занять аспірантів/ад'юнктів-практикантів.....	62
7.3. Критерії оцінки методичної розробки семінарського (практичного) заняття аспіранта/ад'юнкта	64
7.4. Критерії оцінки якості виховного заходу, проведеного аспірантом/ад'юнктом-практикантом.....	66
7.5. Критерії оцінки методичної розробки виховного заходу аспіранта/ад'юнкта	68
7.6. Критерії оцінки психолого-педагогічної характеристики колективу академічної групи.....	70
7.7. Критерії оцінки виконання дослідницьких завдань з психолого-педагогічних проблем.....	71
VIII. Схеми та зразки оформлення документації з асистентської педагогічної практики.....	73
8.1. Індивідуальний план роботи аспіранта/ад'юнкта-практиканта.....	73
8.2. Схема звіту аспіранта/ад'юнкта -практиканта з асистентської педагогічної практики.....	76
Список рекомендованої літератури.....	78
Додатки.....	80
Додаток 1. Концепція національного виховання студентської молоді.....	80
Додаток 2. Концепція освітньої діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період до 2019 року.....	85
Додаток 3. Концепція виховної роботи у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.....	99
Додаток 4. Функції та зміст діяльності куратора студентської академічної групи.....	113
Додаток 5. Орієнтовний план організаційно-виховної роботи куратора студентської академічної групи.....	116
Додаток 6. Орієнтовна тематика виховних заходів.....	119
Додаток 7. Орієнтовні форми організації позааудиторної виховної роботи зі студентами.....	122
Додаток 8. Методика організації і проведення виховних заходів.....	124
Додаток 9. Методичні рекомендації щодо складання робочих навчальних програм з дисципліни.....	129
Додаток 10. Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу лекції.....	140
Додаток 11. Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу практичного (семінарського) заняття.....	143
Додаток 12. Анкета для виявлення статусу студентів в академічній групі (соціометрія).....	148

Додаток 13. Анкета для вивчення психофізіологічного стану особистості студента.....	149
Додаток 14. Анкета для виявлення значущості для студентів видів діяльності, що спрямовані на згуртування колективу.....	152
Додаток 15. Методика діагностики соціально-психологічного клімату в колективі.....	154
Додаток 16. Тест “Сприйняття індивідом групи”.....	159

I. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ АСПІРАНТІВ/АД'ЮНКТІВ

1.1. Мета педагогічної практики

Умови соціально-економічного та духовного розвитку суспільства, що постійно змінюються, посилення соціальної значущості педагогічної праці вимагають високої компетентності та професіоналізму науково-педагогічних кадрів вищої школи. У зв'язку з цим великого значення набуває удосконалення та підвищення якості психолого-педагогічної та методичної підготовки аспірантів/ад'юнктів.

У професійному становленні викладача університету вирішальна роль належить педагогічній практиці. Вона поєднує теоретичну підготовку аспірантів з їх практичною діяльністю у вищій школі. *Метою* асистентської педагогічної практики є практичне закріплення аспірантами/ад'юнктами отриманих теоретичних знань, оволодіння сучасними методами та методиками викладання у ВНЗ, ознайомлення з формами організації та засобами навчально-виховної роботи, формування у аспірантів/ад'юнктів на базі отриманих в університеті знань професійних умінь і навичок, виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

Головне *завдання* асистентської педагогічної практики – підготовка аспірантів/ад'юнктів до професійної педагогічної діяльності в вищих навчальних закладах. Підготовка аспірантів/ад'юнктів здійснюється для забезпечення навчальних закладів кадрами, які мають знання інноваційного характеру, уміння їх практичного застосування, певний досвід розробки нових технологій навчання та виховання, володіють сучасними методами організаційно-управлінської роботи у навчальних закладах.

Основними завданнями педагогічної практики аспірантів/ад'юнктів є:

- формування та розвиток професійно-педагогічних навичок та умінь викладача вищої школи;
- формування у аспірантів/ад'юнктів навичок та умінь проведення науково-дослідницької роботи з психолого-педагогічних та методичних проблем;
- створення умов для професійної адаптації аспірантів/ад'юнктів, залучення їх до активної діяльності як викладачів та кураторів академічних груп;
- розвиток у аспірантів/ад'юнктів практичних умінь здійснювати виховну роботу студентської молоді;
- оволодіння аспірантами/ад'юнктами комунікативними вміннями, необхідними для спілкування зі студентами та викладачами;
- вироблення у майбутніх викладачів навичок самостійності у підготовці та проведенні різних форм навчально-виховної роботи зі

студентами та особистої відповідальності за якість та ефективність цієї роботи;

- вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності викладачів вищої школи;
- ознайомлення з організацією освітнього процесу у вищому навчальному закладі;
- спостереження за освітнім процесом та аналіз його організації;
- визначення та реалізація конкретних цілей та завдань освітнього процесу;
- здійснення поточного та перспективного планування навчальної роботи й організація виконання накресленого плану;
- вибір та використання ефективних прийомів і методів навчання та контролю за пізнавальною діяльністю студентів;
- аналіз та узагальнення передового досвіду викладання;
- закріплення та практичне застосування теоретичних знань, оволодіння сучасними методами та прийомами організації і забезпечення освітнього процесу у ВНЗ;
- аналіз робочих програм навчальних дисциплін, вироблення рекомендацій щодо їх удосконалення;
- формування професійно значущих якостей, професійних умінь та навичок управління навчальною діяльністю студентів;
- набуття умінь самоаналізу педагогічної майстерності.

1.2. Основні професійно-педагогічні компетенції аспірантів/ад'юнктів-практикантів

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні:

знати:

- основні поняття і категорії педагогіки та методики викладання у вищих навчальних закладах;
- навчально-методичні комплекси для студентів вищих навчальних закладів;
- сучасні підходи до формування у студентів професійної компетентності;
- інноваційні освітні технології навчання у вищих навчальних закладах;
- форми, види і способи контролю й оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей;
- основні організаційні форми реалізації освітнього процесу у вищих навчальних закладах;
- основи планування освітнього процесу у вищому навчальному закладі;
- основні положення законодавства України в галузі вищої освіти, програмних документів, які стосуються навчання студентів та викладання у ВНЗ;
- завдання і функції науково-педагогічного працівника;

- вимоги до підготовки документального супроводу викладання у ВНЗ;
- основні принципи, методи, види навчання у ВНЗ.

вміти:

- визначати й аналізувати цілі, зміст, принципи, методи і прийоми навчання;
 - аналізувати, обирати й ефективно використовувати навчально-методичні комплекси для студентів вищих навчальних закладів;
 - контролювати й оцінювати рівень сформованості складників професійної компетентності;
 - планувати й реалізовувати різні форми організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі;
 - планувати (проектувати) вивчення навчальних дисциплін;
 - відбирати, структурувати зміст навчального матеріалу для проведення різних видів навчальних занять;
 - використовувати знання про індивідуально-вікові особливості молоді при проведенні занять;
 - застосовувати інноваційні методи, прийоми та засоби навчання і виховання студентів;
 - працювати з навчальною, науковою, методичною літературою;
 - підвищувати професійні вміння, вивчати передовий педагогічний досвід.
- Під час педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти повинні оволодіти такими основними психолого-педагогічними вміннями:

Гностичні вміння:

- уміння вивчати особистість студента, колектив академгрупи;
- аналізувати психолого-педагогічну літературу;
- визначати рівень розвитку і вихованості студентів, оптимальні засоби педагогічного впливу на них;
- формулювати цілі виховної роботи та висувати конкретні педагогічні завдання;
- оцінювати власну виховну діяльність, її сильні і слабкі сторони;
- аналізувати педагогічний досвід колег і враховувати його в своїй діяльності.

Проектувальні вміння:

- уміння прогнозувати розвиток особистості кожного студента і групи в цілому;
- моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу;
- враховувати вікові та індивідуальні особливості студента;
- прогнозувати власну систему педагогічної діяльності;
- складати тематичний план циклу занять (модуля) та плани-конспекти окремих занять з урахуванням умов навчання і рівня підготовки студентів;
- визначати цілі заняття (практичні, соціокультурні, розвиваючі, виховні та професійні) з урахуванням місця цього заняття у циклі занять (модулі);

- обирати ефективні прийоми досягнення визначених цілей з урахуванням рівня підготовки студентів;
- створювати необхідні допоміжні засоби навчання, у тому числі технічні, для проведення занять.

Конструктивні вміння:

- уміння планувати спільно зі студентами навчально-виховну роботу;
- добирати доцільні форми і методи навчально-виховної роботи;
- укладати раціональну структуру навчально-виховних заходів, визначати методику їх проведення;
- визначати характер діяльності студентів під час проведення навчально-виховних заходів;
- конструювати прийоми взаємодії зі студентами в процесі підготовки та проведення навчально-виховних заходів.

Комунікативні вміння:

- уміння встановлювати правильні взаємовідносини зі студентами, викладачами;
- створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей та нахилів студентів;
- впливати на студентів через організацію їх діяльності;
- регулювати міжособистісні стосунки в групі, уміло орієнтуватись у педагогічних ситуаціях;
- передбачати, прогнозувати поведінку студентів у відповідь на педагогічні впливи;
- визначати об'єкти контролю навчальної діяльності студентів і добирати відповідні їм способи контролю, в тому числі тестові;
- помічати помилки студентів, розуміти їх характер та тактовно їх виправляти, використовуючи різні способи виправлення помилок;
- керувати власними емоціями, поведінкою в процесі взаємовідносин зі студентами.

Організаторські вміння:

- організовувати виконання розробленого плану заняття;
- забезпечувати навчальну діяльність студентів згідно з планом заняття;
- вносити методично виправдані корективи в план заняття з урахуванням конкретної ситуації, що склалася на занятті;
- вчити студентів найбільш раціональним прийомам самостійної роботи над навчальним матеріалом у позааудиторній роботі;
- раціонально поєднувати на занятті колективні (фронтальні, мало-групові, парні) та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них;
- методично доцільно застосовувати традиційні допоміжні засоби, а також візуальні, аудіовізуальні технічні та електронні засоби навчання;

- уміння стимулювати розвиток колективу студентів і кожного зі студентів, їх активність, ініціативу та самодіяльність;
- пробуджувати у студентів впевненість у своїх можливостях;
- спільно зі студентами організовувати їх життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами;
- сприяти накопиченню у студентів соціального досвіду, формуванню позитивних рис;
- справедливо оцінювати досягнення кожного студента;
- ефективно організовувати свою діяльність і свій час.

Розвиваючо-виховні вміння:

- реалізовувати загальноосвітній, розвиваючий, виховний та соціокультурний потенціал навчального матеріалу заняття;
- формувати і розвивати на основі навчального матеріалу інтелектуальну та емоційну сфери особистості студента, його пізнавальні інтереси;
- вирішувати завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного та міжкультурного виховання студентів.

Дослідницькі вміння:

- вивчати ставлення студентів до навчальних дисциплін і виявляти рівень сформованості їх професійних навичок і вмінь;
- проводити, з урахуванням ступеня навчання, методичний аналіз навчального матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок;
- проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих занять з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності;
- спостерігати, аналізувати та узагальнювати досвід викладачів і аспірантів/ад'юнктів-практикантів, вносити ефективні прийоми і форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності;
- вивчати психолого-педагогічну і методичну літературу і теоретично осмислювати навчальний процес, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи описані в науковій літературі нові методи та прийоми навчання.

1.3. Зміст педагогічної практики

З урахуванням мети і завдань асистентської педагогічної практики виділяються такі змістові модулі формування професійно-педагогічних, методичних та науково-дослідницьких умінь:

Змістовий модуль 1. Навчальна діяльність аспіранта-практиканта

- планування власної викладацької діяльності, підготовка до занять;
- проведення різних видів навчальних занять за розкладом у закріпленій академічній групі;
- проведення психолого-педагогічного аналізу відвіданих занять;

- виготовлення роздаткового дидактичного матеріалу;
- перевірка письмових робіт студентів;
- проведення консультацій для студентів;
- підготовка і проведення одного позааудиторного заходу з предмету, що викладається.

Змістовий модуль 2. Методична діяльність аспіранта/ад'юнкта-практиканта

- ознайомлення аспірантів/ад'юнктів з особливостями організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі (ознайомлення з освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця, навчальним планом, розкладом занять тощо);
- ознайомлення з кредитно-модульною організацією курсу, що доручено викладати;
- ознайомлення зі змістом освіти з обраного фаху (навчальні програми з дисциплін та робочі програм навчальних дисциплін, підручники, посібники, методичні рекомендації);
- участь аспірантів/ад'юнктів у засіданнях кафедр, методичних секцій, в роботі семінарів викладачів тощо;
- складання робочої навчальної програми курсу, що доручено проводити (тематичного плану і планів окремих занять, завдань для самостійної роботи, завдань для поточного, модульного і підсумкового видів контролю тощо);
- відвідування та аналіз занять викладачів кафедри та аспірантів/ад'юнктів-практикантів.

Змістовий модуль 3. Виховна діяльність аспіранта/ад'юнкта-практиканта

- ознайомлення з організацією виховної роботи в університеті;
- ознайомлення з комплексним планом організаційно-виховної роботи в університеті, планом виховної роботи в інституті, на факультеті, в академічній групі;
- виконання обов'язків куратора академічної групи;
- планування виховної роботи в академічній групі;
- відвідання та аналіз виховних заходів, що проводять інші аспіранти/ад'юнкти -практиканти;
- підготовка і проведення одного виховного заходу;
- проведення психолого-педагогічного вивчення як особистості окремих студентів, так і колективу групи в цілому;
- складання психолого-педагогічної характеристики академічної групи.

Змістовий модуль 4. Науково-дослідна діяльність аспіранта/ад'юнкта-практиканта

- ✓ виконання індивідуальних дослідницьких психолого-педагогічних завдань протягом педпрактики та складання відповідного звіту (теми завдань за вибором);
- ✓ участь у роботі методологічних семінарів кафедр.

1.4. Організація діяльності аспірантів/ад'юнктів-практикантів

Навчально-виховна робота аспірантів/ад'юнктів-практикантів здійснюється в три етапи.

На **початковому етапі**, що триває перший тиждень практики, кожен аспірант/ад'юнкт-практикант здійснює таку діяльність:

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- знайомиться з академічною групою, вивчає навчальні плани, навчальні програми (типові і робочі), розклад занять, інші робочі документи;
- вивчає план виховної роботи куратора, визначає тематику та форму проведення виховних заходів;
- обирає тему індивідуального науково-дослідницького завдання з психолого-педагогічного спрямування;
- складає індивідуальний план роботи, подає його на затвердження керівникам педпрактики;
- відвідує заняття, що проводять викладачі кафедри, бере участь в їх аналізі.

Наприкінці початкового етапу керівники практики разом з аспірантами/ад'юнктами-практикантами складають розклад:

- занять, що проводитимуть аспіранти;
- взаємовідвідувань аспірантами занять, із зазначенням прізвищ основних рецензентів цих занять;
- виховних заходів, що проводяться практикантами. Консультанту від кафедри педагогіки подається тематика наукових досліджень з психолого-педагогічної тематики, які проводитимуться кожним аспірантом/ад'юнктом.

Зазначені документи подаються керівникові аспірантури факультету.

На **основному етапі** педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти-практиканти здійснюють таку діяльність:

- проводить усі практичні (семінарські) заняття за розкладом академічної групи. Практикант допускається до проведення заняття тільки за наявності розгорнутого плану-конспекту заняття, затвердженого керівником педпрактики від кафедри;
- розробляє та виготовляє необхідні для проведення заняття допоміжні засоби навчання;
- відвідує та бере участь в аналізі не менше 4 занять на тиждень, які проводять викладачі кафедри та аспіранти/ад'юнкти-практиканти;
- готує і проводить один позааудиторний захід з предмету, що викладається та один заліковий виховний захід за планом роботи куратора академічної групи;
- відвідує та аналізує не менше трьох виховних заходів, що проводять аспіранти/ад'юнкти-практиканти;

- виконує експериментальне психолого-педагогічне дослідження з обраної теми;

- готує доповіді і виступає з ними на методичних семінарах.

На **заключному етапі** педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти виконують таку роботу:

1. Готують звітні матеріали:

- звіт аспіранта/ад'юнкта-практиканта з педагогічної практики (див. схему звіту на С. 76);

- розгорнутий план-конспект одного практичного (семінарського) заняття з ескізами допоміжних засобів навчання;

- методичну розробку виховного заходу;

- психолого-педагогічну характеристику колективу академічної групи ;

- звіт про результати проведеного наукового дослідження з психолого-педагогічної тематики.

2. Здають звітну документацію керівникам педагогічної практики для перевірки та оцінювання.

3. Беруть участь у підсумкових заходах з педагогічної практики: засіданнях кафедр, «круглого столу» або науково-практичній конференції.

II. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ АСПІРАНТА/АД'ЮНКТА-ПРАКТИКАНТА

Аспірант/ад'юнкт-практикант має право:

- вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організації педагогічної практики;
- отримувати консультації викладачів та керівників практики з усіх питань проведення педагогічної практики.

Аспірант/ад'юнкт-практикант зобов'язаний:

- взяти участь у настановчій конференції з педагогічної практики та підсумковій конференції або засіданні «круглого столу»;
- у повному обсязі виконувати завдання педагогічної практики, передбачені програмою. Виявляти високу відповідальність, старанність, творчу ініціативу, наполегливість, організованість, дисциплінованість, педагогічний такт і гуманність;
- дотримуватись Статуту, Правил внутрішнього розпорядку університету, розпоряджень директорів/деканів, завідувачів кафедр, викладачів та керівників педагогічної практики;
- дотримуватися правил перебування на базі практики, правил охорони праці та техніки безпеки;
- своєчасно звітувати про виконання програми педагогічної практики, подавши керівнику від кафедри і консультанту від кафедри педагогіки необхідну документацію.

ІІІ. ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ АСПІРАНТІВ/АД'ЮНКТІВ

Обов'язки керівників педагогічної практики аспірантів/ад'юнктів-практикантів

При організації проведення асистентської педагогічної практики аспірантів/ад'юнктів мають бути керівник від кафедри, де навчається аспірант (як правило, науковий керівник аспіранта) та консультант від кафедри педагогіки.

Діяльність керівників педагогічної практики здійснюється у **чотири етапи**: етап попередньої роботи, початковий, основний та підсумковий етапи.

На етапі попередньої роботи керівники педагогічної практики виконують такі обов'язки:

- беруть участь у семінарі-інструктажі та настановчій конференції;
- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки разом з керівником педагогічної практики факультету здійснюють попередній вибір груп (для закріплення за ними аспірантів-практикантів), вирішують інші організаційні питання.

На початковому етапі обов'язки керівників педагогічної практики такі:

- на початку педагогічної практики керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки проводять організаційне заняття з групою аспірантів/ад'юнктів-практикантів;
- протягом першого тижня педагогічної практики вони організовують знайомство практикантів із закріпленими за ними студентськими академічними групами;
- протягом першого тижня керівники від кафедр організовують відвідування занять викладачів кафедри і проводять з аспірантами їх аналіз;
- у перший тиждень педагогічної практики керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки надають допомогу аспірантам/ад'юнктам при складанні ними індивідуальних планів проходження практики;
- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки подають керівникові педагогічної практики факультету загальний розклад занять, а також позааудиторних заходів, графік взаємовідвідувань аспірантами/ад'юнктами-практикантами навчальних занять та позааудиторних виховних заходів.

На основному етапі обов'язки керівників педагогічної практики такі:

- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки дають аспірантам/ад'юнктам -практикантам консультації з планування циклу занять і складання планів-конспектів окремих занять, підготовки наочних посібників і технічних засобів навчання, проведення позааудиторних заходів;
- керівники від кафедр відвідують заняття закріплених за ними практикантів та аналізують їх;

- консультант від кафедри педагогіки відвідує заняття аспірантів-практикантів, бере участь в їх обговоренні, проводить їх психолого-педагогічний аналіз;
- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки після проведення аспірантом/ад'юнком заняття, на якому повинні бути присутні інші практиканти, навчають аспірантів/ад'юнктів-практикантів аналізувати заняття: робити загальний та поелементний аналіз;
- консультант від кафедри педагогіки надає методичну допомогу аспірантам в організації ними виховної роботи, що проводиться в процесі навчання та позааудиторний час, здійснює контроль за її проведенням;
- консультант від кафедри педагогіки відвідує і організовує обговорення позааудиторних виховних заходів, що проводяться практикантами, здійснює контроль за взаємовідвідуванням ними цих заходів;
- консультант від кафедри педагогіки сприяє забезпеченню оптимальних умов для проведення аспірантами виховної роботи, організації позааудиторних виховних заходів, надає допомогу аспірантам у вивченні індивідуальних особливостей студентів, колективу академічної групи, у проведенні наукових досліджень з психолого-педагогічної тематики;
- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки проводять наукові семінари з питань методики викладання окремих дисциплін, педагогіки вищої школи, забезпечують активну участь усіх аспірантів/ад'юнктів-практикантів в їхній роботі;
- під час педагогічної практики заняття аспірантів/ад'юнктів можуть відвідувати представники відділу навчально-виховної роботи, деканатів, завідувачі кафедр, викладачі.

На підсумковому етапі педагогічної практики обов'язки керівників педпрактики такі:

- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки перевіряють звітну документацію, яку ведуть аспіранти/ад'юнкти-практиканти та оцінюють роботу кожного аспіранта/ад'юнка;
- керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки складають звіти про результати педагогічної практики і подають їх відповідальному за організацію та проведення практики на факультеті не пізніше, ніж через тиждень після закінчення педагогічної практики;
- на підсумковій конференції з педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти-практиканти доповідають про результати своєї навчальної, методичної, виховної та науково-дослідної діяльності, висвітлюють сильні і слабкі сторони підготовки та проведення асистентської педагогічної практики; керівники від кафедр і консультант від кафедри педагогіки характеризують роботу кожного аспіранта/ад'юнка-практиканта.

IV. НАВЧАЛЬНА ТА МЕТОДИЧНА РОБОТА АСПІРАНТІВ/АД'ЮНКТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

4.1. Планування занять з фахової дисципліни

Згідно *навчального плану* підготовки фахівців з певного напрямку чи спеціальності аспірант/ад'юнкт під час проходження практики розробляє робочу навчальну програму з вивчення фахової дисципліни.

Плануючи заняття з фахової дисципліни, аспіранти/ад'юнкти повинні враховувати:

I) необхідність розкриття змісту навчальної дисципліни згідно до запланованих годин, що відводяться на її вивчення;

II) види навчальних занять, які характеризують зовнішній аспект процесу оволодіння знаннями: кількість студентів; місце і тривалість навчання; особливості спілкування викладача і студента;

III) призначення занять, зокрема *семінарських та практичних*:

- 1) закріпити та поглибити знання студентів;
- 2) сформувані вміння й навички роботи з різноманітним обладнанням;
- 3) навчити формулювати наукові гіпотези;
- 4) використовувати методи наукових досліджень;
- 5) розвивати такі особистісні риси, як точність, охайність, почуття обов'язку.

Практичні заняття відіграють важливу роль у виробленні в студентів навичок застосування отриманих знань для розв'язання практичних задач разом із викладачем. На молодших курсах практичні заняття проводяться через дві-три лекції і логічно продовжують роботу, розпочату на лекції.

Практичне заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними засобами навчання та обчислювальною технікою, а при необхідності – на виробництві. Для більш ефективного оволодіння студентами практичними вміннями і навичками академічна група поділяється на дві підгрупи.

На таких заняттях студенти готують різноманітну виробничу документацію, виконують технологічні операції, знайомляться з сучасними педагогічними технологіями. Вони не тільки закріплюють теоретичний матеріал, а й набувають навичок культури праці, раціонально використовувати робочі місця, економити час, умінь виконання інтелектуально-трудова дій.

Ціллю практичних занять є поглиблення, розширення, деталізація знань, отриманих на лекції та сприяння виробленню навичок професійної діяльності. Практичні заняття розвивають наукове мислення й мову, надають можливість перевірити знання студентів і постають як засіб оперативного зворотного зв'язку.

Методика практичного заняття може бути різною, вона залежить від авторської індивідуальності викладача. Важливо, щоб різноманітними методами досягалася загальна дидактична мета.

Найбільш поширені в практиці викладання *практичні заняття* мають таку *структуру*:

1. Організаційна частина (перевірка готовності студентської групи до заняття; попередній контроль знань, умінь та навичок студентів; повідомлення цілей заняття; постановка загальної проблеми та її обговорення учасниками заняття; вступний інструктаж з техніки безпеки).

2. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів (обговорення ролі і місця теми в оволодінні навчальним предметом; інформування студентів про систему практичних умінь та навичок, якими вони повинні оволодіти у процесі заняття; стимулювання активності учасників заняття перспективами майбутньої професійної діяльності).

3. Підготовчий етап виконання практичних завдань (надання індивідуальних практичних завдань студентам; інструктаж з техніки безпеки на робочих місцях; роз'яснення вимог до оформлення звіту та порядку його захисту).

4. Самостійна робота студентів з виконання практичних завдань під керівництвом викладача (виконання теоретичної частини роботи, перевірка теоретичних положень дослідями, експериментуванням, спостереженнями, виконання вправ, креслень, розрахунків, побудова графіків, заповнення таблиць тощо; демонстрація викладачем, майстром виробничого навчання найраціональніших прийомів виконання операцій; виконання виробничо-технологічних операцій, інструктаж з техніки безпеки під час виконання студентами практичних робіт).

5. Заключна частина (роз'яснення викладачем технології завершення практичних робіт, заключний інструктаж з техніки безпеки, приймання звітів, аналіз практичного заняття, оцінки за виконання студентами практичних робіт, надання домашнього завдання).

Ефективність проведення практичного заняття значним чином залежить від його *методичного забезпечення*. Заздалегідь підготовлена і апробована у навчальному процесі *навчально-методична карта практичного заняття* сприяє не тільки дотриманню логіки його проведення, а й якості оволодіння студентами практичними вміннями та навичками.

Приклад:

СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: *Увага та спостережливість як основа інноваційної діяльності викладача*

Мета: на основі самохарактеристики індивідуальних особливостей уваги намітити шляхи її удосконалення; формувати вміння керувати своєю увагою, розподіляти її при опитуванні студентів на занятті.

Питання для обговорення

1. Професійно-педагогічні особливості уваги викладача.

2. Педагогічні умови, що визначають увагу студентів на лекції.
3. Спостережливість.

Рекомендована література

1. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
2. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Сластенин, Л.С. Подымова. – М., Изд-во Магистр, 1997. – 223 с.

Навчально-методичні матеріали до заняття

Тест. Ви уважні? Перевіримо...

Про те, наскільки Ви уважні, дізнаєтесь, відповівши „так” або „ні” на наступні запитання

1. Чи часто Ви програєте через неуважність, граючи у якусь гру?
2. Чи вдається Вашим друзям розігравати Вас?
3. Чи вмієте Ви одночасно займатися якоюсь справою й слухати те, про що говорять навколо Вас?
4. Чи знаходите Ви коли-небудь на вулиці гроші або ключі?
5. Чи дивитесь Ви уважно по сторонах, переходячи вулицю?
6. Чи здатні Ви згадати деталі фільму, переглянутого вчора?
7. Чи дратуєтесь Ви, коли Вас відволікають від читання або іншої справи?
8. Чи перевіряєте Ви здачу в магазині?
9. Чи швидко Ви знаходите у квартирі потрібну річ?
10. Чи тремтите, якщо Вас зненацька хтось гукає на вулиці?
11. Чи трапляється так, що Ви одну людину приймаєте за іншу?
12. Чи можете Ви пропустити потрібну зупинку, захопившись бесідою в автобусі?
13. Чи можете Ви швидко назвати дати днів народження Ваших близьких?
14. Чи легко Ви пробуджуєтесь від сну?
15. Чи знайдете Ви у великому місті без сторонньої допомоги місце, яке відвідали лише раз торік?

Ключ до тесту. Одним балом оцінюються відповіді «так» на запитання 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15; і відповіді «ні» на запитання 1, 7, 10, 11, 12. Просумуйте отримані бали.

Результати тестування.

11 балів і більше – Ви на диво уважні й передбачливі. Вашій пам'яті можна лише позаздрити.

Від 5 до 10 балів – Ви досить уважні, не забуваєте нічого важливого, але все ж дещо можете призабути. Проте у відповідальний момент Ви здатні зосередитися й не припуститися «промаху».

Від 0 до 4 балів – Ви дуже неуважні і в цьому причина Ваших багатьох негараздів. Але Ви вперто не надаєте значення таким «дрібницям», хоча через Вашу неуважність потерпають й Ваші друзі та люди, котрі Вас оточують.

Проте, слід пам'ятати, що кожна людини може стати зібраною (виробити у собі відповідну здатність), натренувати свою спостережливість і увагу.

Вправи на розвиток професійно-педагогічних особливостей спостережливості та уваги

Вправа 1. Тренування вміння розуміти зовнішній вияв уваги в міміці, пантоміміці.

Пильно розглянувши пропоновану Вам фотографію людини (чи репродукцію якої-небудь картини) опишіть її внутрішній світ (стан), переживання, можливий рід занять. Свої думки (спостереження) обґрунтуйте.

Вправа 2. Тренування сенсорної уваги, спостережливості.

1. Уважно розгляньте аудиторію (протягом 1 хв.), потім, відвернувшись, опишіть, хто з Ваших одногрупників був уважним, хто ні, й у чому це проявлялось.

2. Упродовж 10 с уважно огляньте аудиторію і, відвернувшись, напишіть, у якій послідовності сидять Ваші одногрупники.

3. Студент пильно оглядає «аудиторію», відвертається (за цей час у аудиторії змінюють розміщення предметів, пересаджують студентів і таке інше), потім знову повертається, оглядає «аудиторію» доповідає, що у ній змінилося.

4. Упродовж 2-3 секунд роздивляйтесь 6-7 предметів на столі викладача. Після того, як викладач накриє їх аркушем паперу, напишіть, які предмети лежали на столі, зазначте їх колір та взаємне розташування.

5. Стоячи спиною до аудиторії, студент визначає звуки: шепіт (слід відтворити його зміст та вказати на того, кому він належав); звуки при пересуванні чи падінні предметів.

Вправи на тренування вміння переключати й розподіляти увагу

Вправа 3. Розіграйте етюд:

Ви – куратор, який знаходиться на кафедрі та морально налаштовується на проведення виховної години. Щойно Ви натрапили на матеріал, який доцільно використати під час виховної години. Ви зосередились на його вивченні, але в цей час на кафедру постійно заходять студенти та викладачі, задають Вам різноманітні запитання, підволікаючи від читання.

Вправа 4. Вам пропонується вивчити невеликий вірш.

Під час його вивчення Ваші одногрупники відволікають Вашу увагу, ставлять Вам різноманітні запитання, на які слід дати відповідь, просять виконати нескладні дії.

По завершенні часу, відведеного на вивчення вірша, письмово відтворіть вивчені рядки та послідовність запитань, заданих Вашими товаришами упродовж його вивчення.

Вправа 5.

1. У швидкому темпі напишіть числа від 1 до 20 у прямому порядку, одночасно називаючи їх у зворотному.

2. Напишіть своє прізвище, одночасно називаючи літери, що його складають, у зворотному порядку.

Примітка. Викладач із секундоміром визначає час, витрачений кожним студентом на пропоновану роботу. Цю вправу студенти також можуть виконувати парами.

Вправи на тренування вміння концентрувати увагу

Вправа 6. Уявіть, що аудиторія заповнена слухачами. Спробуйте охопити її поглядом, встановивши цим велике коло уваги. Чи вдалось Вам це? Якщо ні, то спробуйте звузити коло до середнього і, нарешті, до малого, досягаючи тим самим чіткого усвідомлення предметів, що потрапляють у коло Вашої уваги.

Вправа 7. Розпочніть виконання вправи зі встановлення малого кола уваги (конспект, книга на столі тощо) й поступово переходьте до середнього (студенти за першими столами) та великого (вся аудиторія) кіл.

Вправа 8. Вправа виконується парами. За допомогою пропонованої таблиці визначте рівень концентрації власної уваги. Для цього відшукайте 15 чисел натуральною ряду у порядку зростання (спадання). Зафіксуйте час виконання, скориставшись послугами свого напарника.

Таблиця І. Рівень концентрації уваги

2	3	0	7	4	7	2	9	9	60
7	8	9		0	3	2		0	99
	1	5	4	6	1	9	8	3	28
0	6	4	2	0		9	6	8	39
6		2	1	2	5	8	7	4	47
3	2	7	1	1	1	2			68
5	8	8	3	6	5	0	7	6	88
7	4	3		2	5	4	0	7	23
3	3	4	0	4	9	6	1	4	92
00	6	5	5	1	9	5	5	6	2

Якщо Ваш результат 30-40 с. – привітайте себе, адже людей із такою здатністю концентрувати увагу лише близько п'яти з кожних ста.

Якщо Ваш час 40-90 с. – це непоганий результат.

Якщо дві хвилини і більше – Ви – неуважна людина.

Розмаїття занять впливає з практичної частини. Це можуть бути: обговорення рефератів, дискусії, розв'язання задач, доповіді, тренувальні вправи, спостереження, експерименти. Ціль занять повинна бути зрозумілою не тільки викладачеві, але й студентам.

Семінар є одним з основних видів *практичних занять* із гуманітарних і технічних наук. Він є засобом розвитку в студентів культури наукового мислення. Семінар призначений для поглибленого вивчення дисципліни, опанування методології наукового пізнання.

Основна *мета семінарських занять* – забезпечити студентам можливість опанувати навички й уміння застосування теоретичного знання, відповідно до особливостей досліджуваної галузі. На семінарах реалізуються такі *педагогічні завдання*:

- 1) розвиток творчого професійного мислення;
- 2) пізнавальна мотивація;
- 3) професійне використання знань у навчальних умовах;
 - а) опанування мови певної науки;
 - б) навички оперування формулюваннями, поняттями, визначеннями;
 - в) набуття вмінь і навичок з поставлення та вирішення інтелектуальних проблем, спростування, відстоювання своєї думки.

У вищій школі практикуються такі основні *типи семінарів*:

- 1) семінар, який має на меті поглиблене вивчення визначеного систематичного курсу й тематично міцно пов'язаний з ним;
- 2) семінар, призначений для ґрунтовного опрацювання певних найбільш важливих і типових у методологічному сенсі тем курсу чи навіть однієї теми;
- 3) семінар дослідницького типу за тематикою певних проблем науки для поглибленого їх опрацювання.

Форма семінарських занять: розгорнута бесіда за відомим планом; невеликі доповіді студентів з наступним їх обговоренням студентами.

Підготовчий етап семінару закладає підвалини досягнення основних його цілей. Для ґрунтовної підготовки до семінару кожен студент має знати його план, тему свого реферату чи доповіді, рекомендовану літературу. Доцільно призначати на підготовку одного й того ж питання декількох доповідачів. Якщо ці доповіді у вигляді рефератів, слід попередньо відібрати ті, які найбільш повно і вдало розкривають тему. У цьому випадку автори інших рефератів виступають співдоповідачами, висвітлюючи своє бачення розв'язку проблем.

З перших занять студенти повинні оволодіти уміннями і навичками роботи з літературою; навчитися писати реферат чи доповідь. Передусім треба **розробити план**. Для реферату обсягом вісім-десять сторінок машинописного тексту *план може мати такі пункти*:

- *вступ* - постановка проблеми у загальному вигляді, актуальність, її зв'язок з практикою чи майбутньою діяльністю за фахом, мета;
- *основна частина* - виклад основних положень досліджуваного питання. Короткий аналіз першоджерел, виділення невирішених, суперечливих аспектів проблеми, розкриття сутності, структури, механізмів, систематизація, характеристика типів досліджуваних об'єктів, явищ, процесів тощо;
- *висновки* - коротко наводяться узагальнення результатів вивчення наукового питання, окреслюються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку;
- *література*. Список використаних студентом джерел повинен бути оформлений за стандартами і складений у відповідності до посилань на них у тексті.

*Завдання, які видає викладач для підготовки студентами доповіді чи реферату, повинні відповідати пізнавальним можливостям студента: слід скористатися **систематизацією навчальних завдань за когнітивними характеристиками:***

1. Завдання на відтворення знань:

- 1.1 на впізнання;
- 1.2 на відтворення окремих фактів;
- 1.3 на відтворення визначень;
- 1.4 на відтворення тексту.

2. Завдання, які передбачають прості мислительні операції:

- 2.1 на визначення фактів (вимірювання, зважування, рішення простих математичних задач);
- 2.2 на перелік і опис фактів (список, перелік);
- 2.3 на опис процесів і прийомів діяльності;
- 2.4 на аналіз і синтез;
- 2.5 на порівняння і розрізнення;
- 2.6 на упорядкування (класифікація, категоризація);
- 2.7 на визначення відношень (причина, наслідок, мета, засіб, вплив, функція, спосіб тощо);
- 2.8 завдання на абстракцію, конкретизацію, узагальнення;
- 2.9 завдання на рішення задач, які передбачають маніпуляцію з невідомими величинами і їх пошук за правилом, за формулою;

3. Завдання, які передбачають складні мислительні операції:

- 3.1 на трансформацію (переклад, вираження знаків словами);
- 3.2 на інтерпретацію (пояснення змісту, значення тощо);
- 3.3 на індукцію;
- 3.4 на дедукцію;
- 3.5 на аргументацію;
- 3.6 на оцінку.

4. Завдання, які передбачають оволодіння новими знаннями і виконання самостійних робіт:

- 4.1 на виконання огляду (конспекту, резюме,);
- 4.2 на виконання доповіді, звіту, реферату;

4.3 на самостійні контрольні роботи, проекти тощо.

5. Завдання, які передбачають продуктивне мислення:

5.1 на застосування на практиці;

5.2 на розв'язання проблемних ситуацій;

5.3 на цілепокладання і постановку питань;

5.4 на евристичний пошук на основі спостереження і конкретних емпіричних даних;

5.5 на евристичний пошук на основі логічного мислення.

Послідовність виконання *системи навчальних завдань передбачає поетапну реалізацію навчально-пізнавальної активності студентів* – репродуктивну, репродуктивно-продуктивну, продуктивну і творчу.

Щоб обґрунтовано, науково доцільно видати навчальні завдання тому чи іншому студенту, викладачеві треба відповісти на проблемне питання: якої труднощі навчальний зміст слід закласти в завдання, щоб він був оптимальним для пізнавальних можливостей студента? У даному випадку підхід повинен бути підпорядкований такому положенню: трудність навчального змісту повинна бути такою, щоб пізнавальні можливості студента дозволяли її подолати в напруженій розумовій праці.

Практичний досвід переконує, що коли ***традиційний класичний семінар*** проводиться з дотриманням необхідних вимог, то на заняттях студенти демонструють інтелектуальну ініціативу, ґрунтовно закріплюється лекційний матеріал і, що дуже важливо, група завжди сумлінно готується.

Крім позитивних сторін такого типу семінарів, вони мають і ***певні недоліки***:

а) студенти, які доповідають, повинні демонструвати індивідуальні знання і, здебільшого, їх виступи не перериваються запитаннями аудиторії;

б) ініціатива у спілкуванні і, навіть, в організації міні дискусій з обговорюваних проблем належить викладачеві, він наче заземляє на собі загальну навчальну атмосферу в аудиторії;

в) сама методика проведення семінару передбачає значну психологічну дистанцію між викладачем та студентами;

г) під час виступу студентів-доповідачів всі повинні уважно слухати, не підказувати, мовленнєва активність аудиторії розцінюється як порушення дисципліни.

У такій ситуації альтернативою може стати семінар-дискусія.

На ***семінарі-дискусії*** навчальна праця організовується як діалогічне спілкування учасників, у перебігу якого проходить формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні і вирішенні складних теоретико-практичних проблем.

Семінар-дискусія – може виконувати у навчальному процесі кілька функцій: а) подання суперечливого, проблемного матеріалу; б) демонстрування різних підходів до аналізу тих чи інших явищ, процесів; в) спільне обговорення та вирішення проблем; г) обмін досвідом між слухачами; д) швидкий розгляд проблем і знаходження нетрадиційного чи оптимального рішення; є) формування інтелектуальних вмінь та навичок конструктивного вирішення

суперечок, надання можливостей прояву творчих здібностей, ініціативності студентам; є) стимулювання учіння студентів тощо.

4.2. Складання робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та їх обсяг, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролів (див. Додаток 9).

Розробляється лектором. Робоча програма навчальної дисципліни розглядається на засіданні кафедри (циклової комісії – для коледжів), науково-методичної комісії факультету/інституту (раді навчального закладу – коледжу), підписується завідувачем кафедри (головою циклової комісії), головою науково-методичної комісії факультету/інституту (головою ради) і затверджується заступником директора інституту/декана з навчальної роботи (заступником директора коледжу).

У випадку читання дисципліни, яка не є профільною для факультету чи інституту, обов'язковим є погодження з науково-методичною комісією профільного факультету.

Робочу програму розробляє провідний науково-педагогічний працівник відповідно до навчальної дисципліни програми та з урахуванням останніх досягнень науки і виробництва. Ця програма має титульну сторінку з підписами викладача та завідувача кафедри про розгляд і затвердження програми на засіданні кафедри. Програму також розглядають на засіданні методичної комісії відповідного інституту/факультету та затверджують директор інституту/декан факультету і проректор з навчально-педагогічної роботи. У програмі наводять анотацію, кваліфікаційні вимоги до знань та умінь, теми і зміст лекцій, лабораторних робіт, кількість годин на їх проведення, матеріально-технічне забезпечення та тематику розрахунково-графічних завдань.

Список рекомендованої літератури для вивчення дисципліни наводять у кінці кожної робочої програми (подають список підручників, навчальних посібників, лабораторних практикумів, що є у наявності науково-технічної бібліотеки університету та на кафедрах) із вказаною їх кількістю та бібліографічним описом.

Для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу розробляють питання письмових контрольних робіт та тести для проведення екзамену зі спеціальних дисциплін.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни дає право науково-педагогічному працівнику бути допущеним до викладання дисципліни в обсязі, передбаченому навчальним планом.

Робоча навчальна програма включає такі розділи:

- обсяг навантаження, структура дисципліни та її місце у графіку навчального процесу;
- робочу програму з дисципліни; забезпечення дисципліни науково-педагогічною літературою;

- методичні розробки з дисципліни;
- матеріальне забезпечення;
- регламент вивчення дисципліни;
- порядок проведення занять;
- порядок організації проведення курсового проектування/написання курсових робіт;
- методика проведення заліків і екзаменів з дисципліни і критерії оцінювання знань і умінь студентів;
- схема міжпредметних зв'язків дисципліни;
- автор (автори) розробленого навчально-методичного комплексу; номер протоколу і дата розгляду і затвердження комплексу на кафедрі; підпис завідувача кафедри.

У додатку до навчально-методичного комплексу мають бути подані: тверді копії електронних лекцій, методичні вказівки на виконання лабораторних робіт, методичне забезпечення курсового проектування (тематика курсових робіт (проектів), методичні вказівки на виконання курсових проектів, графік курсового проектування та захисту курсових робіт (проектів), зразок курсової роботи (проекту), екзаменаційні питання і екзаменаційні білети.

В тексті робочої програми вказують теми лекцій, кількість годин, що виділяють на лекцію, план кожної лекції, теми лабораторних робіт, що виконуються, кількість годин, які виділяються на проведення кожної лабораторної роботи, матеріально-технічне забезпечення лабораторних робіт і література до кожної теми лекції.

У кінці робочої навчальної програми вказують індивідуальні завдання, які виконує кожен студент, і список рекомендованої літератури.

Самостійна та індивідуальна робота студентів, передекзаменаційні консультації студентів проводять за спеціальними графіками.

У методиці проведення екзамену з дисципліни слід вказати можливі варіанти його проведення, подати екзаменаційні питання, описати методику і регламент проведення екзамену, описати методику оцінювання відповідей студента на питання, поставлені в екзаменаційному білеті.

4.3. Складання плану-конспекту окремого семінарського (практичного) заняття

Ефективними формами методичної роботи є написання *планів-конспектів семінарських та практичних занять*. Семінарсько-практичні заняття повинні будуватися таким чином: визначається варіативність форм його проведення, тема, мета, завдання, хід заняття, завдання для самостійної роботи, дається список літератури.

Приклад: *розглянемо зразок складення плану-конспект семінарського заняття*

*Зразок складання та оформлення плану-конспекту
семінарського заняття*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра педагогіки

ПЛАН – КОНСПЕКТ
семінарського заняття на тему:
(вказується ТЕМА)

Склав (склала)

_____ (прізвище, ініціали)

Перевірили:

Викладач кафедри педагогіки
факультету психології _____

Київ - 2015

Дисципліна: (повністю вказується назва навчальної дисципліни)

Вид заняття:

Група:

Дата:

Тривалість заняття: 80 хв.

Час проведення: (пара, час)

Місце проведення: (аудиторія, факультет)

Навчальна мета: (вказати конкретно, які поняття закріплюються, які знання поглиблюються, з якої теми)

Виховна мета:

Розвивальна мета:

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: (конкретно вказати назви тих дисциплін, які вже вивчалися студентами і є базою для засвоєння навчальної інформації, що виноситься на розгляд даного семінару)

Забезпечувані дисципліни: (конкретно вказати назви тих дисциплін, які будуть вивчатися студентами і для яких навчальна інформації, що виноситься на розгляд даного семінару, стане базою для успішного засвоєння)

Навчально-методичне забезпечення заняття:

Наочність: (конкретно вказати: таблиці, схеми тощо, які використовуються на даному семінарі)

Роздатковий матеріал: (конкретно вказати: таблиці, схеми, тестові завдання, картки контролю і таке ін., що використовується на даному семінарі)

Технічні засоби навчання: (кодоскоп, діaproектор та ін.)

Рекомендована література:

Основна: (конкретно вказати: автор, назва, рік видання).

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА (2-3 хв.)

- привітання викладача зі студентами;
- виявлення відсутніх;
- перевірка підготовленості групи до заняття.

II. МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ (до 5 хв.)

1. Повідомлення теми, мети та завдань завдань.
2. Мотивація вивчення теми (бесіда, що передбачає з'ясування значущості теми і її професійну спрямованість).
3. Повідомлення плану заняття

III. ОБГОВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПИТАНЬ СЕМІНАРУ (70-75 хв.)

Викладач має подбати про поетапне обговорення, сприймання, розуміння, закріплення і застосування студентами вивченої навчальної інформації. Розгляд основних питань семінару відповідно до обраного виду і методики його проведення:

- ✓ Вказуємо поетапно питання, що обговорюються під час заняття згідно плану.
- ✓ Зазначаємо конкретно методи, прийоми та засоби навчання, що використовуються у процесі обговорення кожного основного питання семінару:
 - бесіда – (фронтальна, проблемна, дискусія тощо);
 - розповідь студента,
 - повідомлення;
 - виконання індивідуальних завдань;
 - виконання практичних завдань;
 - узагальнення;
 - порівняння та ін.

IV. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ЗАНЯТТЯ (до 5 хв.)

Примітка: при комбінованій формі проведення семінарського заняття виконання практичних завдань, що передбачають закріплення теоретичних питань, можна винести в окремий етап заняття. У такому випадку обов'язково проводиться інструктаж щодо їх виконання.

- Коротке повідомлення про дотримання мети, вирішення запланованих завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).
- Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3 хв.).

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

I. ПАМ'ЯТКА НА ДОПОМОГУ ПРАКТИКАНТАМ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРУ

Семінарські заняття є ефективною формою організації навчальних занять, з якими органічно поєднуються лекції.

Семінар (від лат. “seminarium” – “розсадник”, переносно– “школа”) – це особливий вид навчальних практичних занять, яка полягає у самостійному вивченні студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наступним оформленням навчального матеріалу у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень тощо.

Основними дидактичними цілями їх проведення є:

- забезпечити педагогічні умови для поглиблення і закріплення знань студентів з основ даного курсу, набутих під час лекцій та у процесі вивчення навчальної інформації, що виноситься для самостійного опрацювання;
- спонукати студентів до колективного творчого обговорення найбільш складних питань навчального курсу, активізувати їх до самостійного вивчення;
- оволодіння методами аналізу фактів, явищ і проблем, що розглядаються та формування умінь і навичок до здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Основні функції семінарських занять:

- ◆ навчальну (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);
- ◆ розвивальну (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);
- ◆ виховну (патріотичне виховання, виховання економічної, екологічної культури і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби здорового способу життя тощо);
- ◆ діагностично-корекційну (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин його засвоєнні та їх подолання) та ін.

Визначаючи методичну концепцію організації і проведення семінарських занять, слід виходити з того, що:

- під час вивчення різних дисципліни студенти повинні засвоїти їх провідні ідеї (зміст понять, положень, законів, теорій та ін.); знати галузі їх використання, вміти застосовувати набуті

знання, вміння й навички під час вивчення фахових дисциплін, у майбутній практичній діяльності тощо;

- до семінарських занять ставляться загальнодидактичні вимоги (науковість, доступність, єдність форми і змісту, забезпечення зворотного зв'язку, проблемність та ін.);
- у методиці проведення семінарських занять є певні особливості, зумовлені логікою викладання конкретної дисципліни;
- необхідно забезпечити високий рівень мотивації (вивчення теми слід розпочинати із з'ясування її значення для засвоєння даної чи інших дисциплін, у майбутній професійній діяльності тощо);
- дотримання принципу професійної спрямованості та здійснення різнорівневих міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами, практичним навчанням забезпечує формування єдиної системи знань, умінь та навичок студентів;
- важливим є формування професійної культури і мислення;
- у процесі проведення семінарського заняття необхідно забезпечувати органічну єдність теоретичного і дослідницько-експериментального пізнання;
- семінарські заняття мають гармонійно поєднуватися з лекційними, практичними і лабораторними заняттями та самостійною роботою студентів.

Відмінною особливістю семінару як виду навчальних занять є:

- ❖ активна участь самих студентів у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд;
- ❖ надання викладачем студентам можливості вільно висловлюватися під час розгляду питань, що винесені на обговорення; тощо.

Існує багато різновидностей семінарських занять, які відрізняються як за змістом, так і за формою організації роботи. У процесі проходження практики під час викладання тієї чи іншої дисципліни рекомендується використовувати **різні види семінарських занять**, зокрема:

Таблиця 2. Види семінарських занять

Вид семінару	Його коротка характеристика
Семінари-бесіди	найпростіша форма семінару, побудована на основі евристичної бесіди (студенти дають відповіді на запитання, що мають проблемний характер і вимагають творчого, продуктивного мислення, як-от: “Чому...?”, “Як

	Ви вважаєте...?”, “Чим можна пояснити... ?” тощо);
Дискусія (від лат. розгляд, дослідження)	є вищим рівнем евристичної бесіди
“Круглий стіл”, форум, дебати, симпозіум	базуються на обміні думками між усіма учасниками, що привчає студентів самостійно мислити, сприяє розвитку аналітичних навичок, розвиває здатність до виваженої аргументації, обстоювання власної точки зору, адекватно оцінювати себе та поважати думки інших
Наукові семінари	характеризуються високим рівнем узагальнення знань, умінь, навичок; дидактичні цілі і завдання цього заняття реалізуються шляхом заслуховування і широкого аналізу звітів студентів про проведену науково-пошукову роботу
Наукові конференції	студенти виступають з доповідями, у яких висвітлюють результати виконаної ними науково-пошукової роботи, підготовки до студентських наукових конференцій тощо.
З використанням ігрових ситуацій	проводяться у формі пізнавальної гри за типом телевізійних ігор (наприклад: “Що, де, коли?”, “Рейн-ринг”, “КВК” та ін.);
Рольові ігри	проводяться у формі наукових конференцій(на них студенти-доповідачі виступають у ролі експертів з того чи іншого питання; їхні доповіді рецензуються і оцінюються групою рецензентів—до3-х чоловік); студенти, які не погоджуються з деякими положеннями, висвітленими у доповідях експертів, виступають у ролі опонентів; веде конференцію студент-головуючий, який надає слово усім учасникам гри, підводить підсумки після кожної доповіді,

	організовує обговорення тощо)
Прес-конференції	студент, який виконує роль прес-секретаря веде конференцію; студенти-журналісти ставлять запитання експертам з проблем, що винесені на розгляд семінару
Міжпредметні семінари	проводяться одним або різними викладачами; на них обговорюється навчальна інформація, яка є предметом вивчення кількох дисциплін

Методика підготовки і проведення семінарських (практичних) занять передбачає:

- 1) повідомлення студентам теми, плану семінарського заняття та рекомендованої літератури;
- 2) опрацювання та осмислення теоретичного матеріалу відповідної теми відповідно до плану семінарського заняття та рекомендованої літератури;
- 3) підготовку до обговорення питань інформаційного блоку у формі діалогу, дискусії, диспуту, конференцій тощо (за планом заняття);
- 4) підготовку, проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються традиційні форми організації навчання (за вибором студента-практиканта), їх аналіз;
- 5) підготовку та проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються інноваційні види навчання (за вибором студента-практиканта);
- 6) виконання індивідуальних практичних завдань різних рівнів (за вибором студента-практиканта);
- 7) написання рефератів (з метою відпрацювання пропущених лекційних чи семінарських занять);
- 8) виконання завдань науково-пошукової роботи (написання рефератів за тематикою проблемного характеру, розробку доповідей для публічного виступу, підготовку тестів, анкет, бесід, інтерв'ю тощо).

АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

- ⇒ проаналізуйте тему заняття, подумайте над його дидактичними цілями і основними проблемами, які винесені на обговорення;
- ⇒ опрацюйте рекомендовану навчальну, наукову та методичну літературу, при цьому обов'язково конспектуйте і

занотуйте прочитане, виписуйте те, що, на ваш погляд, сприятиме ефективному проведенню семінарського заняття;

⇒ намагайтеся сформулювати свою думку з кожного питання і обґрунтуйте свої міркування;

⇒ запишіть запитання, які виникли у вас під час підготовки до проведення семінарського заняття, зверніться за консультацією до викладача-методиста чи викладача кафедри педагогіки;

⇒ складіть розгорнутий план-конспект проведення семінарського заняття, ретельно обдумуючи його етапи, структурні елементи, навчальні питання, що виносяться на розгляд, методи, прийоми та засоби навчання, за допомогою яких забезпечуватиметься навчально-пізнавальна діяльність студентів.

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Цілеспрямованість – висунення проблеми, намагання поєднати теоретичний матеріал з його практичним використанням у майбутній професійній діяльності.

2. Планування – виокремлення головних питань, пов'язаних з профілюючими дисциплінами, наявність новинок у списку літератури, тощо.

3. Організація семінару – уміння починати та підтримувати дискусію, конструктивний аналіз усіх відповідей студентів, наповненість навчального часу обговоренням проблем, поведінка самого викладача.

4. Стиль проведення семінару – поживавлений, з постановкою „гострих” питань, з дискусією або млявий, який не викликає інтересу.

5. Ставлення викладача до студентів – поважне, урівноважене, в міру вимогливе чи байдуже.

6. Ставлення студентів до викладача – поважне чи байдуже, критичне.

7. Управління групою – викладач швидко встановлює контакт з учасниками семінару, впевнено та вільно тримається, взаємодія з групою носить педагогічно доцільний характер та охоплює всіх студентів чи, навпаки, робить багато зауважень, розмовляє на підвищених тонах, спирається в роботі на кількох студентів, а інші залишаються пасивними.

8. Коментарі та висновки викладача – кваліфіковані, доказові, переконливі, чи, навпаки, некваліфіковані, неістотні, не містять у собі теоретичних зауважень.

4.4. Порядок проведення аналізу заняття

1. Під час відвідання заняття всі присутні аспіранти/ад'юнкти-практиканти письмово складають «фотографію» заняття за такою схемою:

Етапи заняття	З м і с т	Результати спостереження
.....		
...		

2. Після відвідання заняття перш за все надається слово аспіранту/ад'юнкту-практиканту, який провів заняття.

3. Аспіранти/ад'юнкти проводить самоаналіз заняття, що включає називання цілей, рівня їх реалізації, причин недосягнення або неповного досягнення поставлених цілей; обґрунтування включення змінних компонентів заняття (подачі нового навчального матеріалу, закріплення, застосування на практиці, перевірка знань, умінь і навичок тощо); обраних методів і прийомів навчання, допоміжних засобів, режимів роботи; оцінка того, що, на його погляд, вдалося зробити на занятті, а чого не вдалося, що зробив би інакше тощо.

4. Аспіранти/ад'юнкти і керівники ставлять практиканту, що провів заняття, запитання, якщо після самоаналізу щось залишилося неясним.

5. Повний поглиблений аналіз заняття за поданою вище схемою дає рецензент, який призначається у відповідності до розробленого на початку педпрактики графіка.

6. Виступ рецензента доповнюють інші аспіранти/ад'юнкти-практиканти, користуючись зробленими «фотографіями заняття».

7. Керівники разом з аспірантами/ад'юнктами підводять підсумки обговорення заняття, формулюють рекомендації для всіх практикантів щодо удосконалення навчальної діяльності та запобігання професійних помилок; виставляють та обґрунтовують оцінку аспіранту/ад'юнкту-практиканту, що провів заняття.

4.5. Психолого-педагогічний аналіз практичного (семінарського) заняття

1. Реалізація викладачем освітньої, розвивальної, виховної мети та цілей професіоналізації на занятті.

2. Організація заняття (організаційна чіткість структури заняття, вчасна підготовка навчально-методичного забезпечення заняття, організація діяльності студентів на занятті, вміння підтримувати дисципліну, раціональний розподіл часу).

3. Реалізація на занятті дидактичних принципів, різноманітність методичних прийомів навчально-виховної роботи.

4. Врахування на занятті вікових та індивідуальних психологічних особливостей студентів.

5. Уміння викладача збуджувати і підтримувати інтерес та увагу студентів упродовж всього заняття.

6. Уміння викладача здійснювати індивідуальний та диференційований підходи до студентів на занятті.

7. Комунікативна діяльність викладача на занятті (культура й стиль спілкування, дотримання педагогічного такту, контакт з групою, культура мовлення).

8. Емоційний стан викладача на занятті (настрій, зібраність, уміння володіти собою, впевненість, самоконтроль).

9. Наявність елементів педагогічної творчості на занятті, нетрадиційних методів і прийомів навчання.

10. Оцінювання знань студентів викладачем (об'єктивність та аргументація оцінок).

11. Культура зовнішнього вигляду та поведінки викладача.

Методи і форми контролю успішності студентів аспірантом-практикантом

Для ефективної перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни аспірант/ад'юнкт-практикант використовує різні методи і форми контролю.

Методи контролю. Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

Усний контроль (усне опитування). Це найпоширеніший метод у навчальній практиці. Його використання сприяє розвитку логічного мислення, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, обстоювати власну думку. Здійснюють його на семінарських, практичних і лабораторних заняттях, а також колоквиумах, лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка студентів до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді. За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

За актуальністю запитання для усної перевірки поділяють на основні, додаткові й допоміжні. *Основні запитання* передбачають самостійну розгорнуту відповідь (наприклад, запитання семінарського заняття), *додатко-*

ві - уточнення того, як студент розуміє певне питання, формулювання, формулу тощо, *допоміжні* - виправлення помилок, неточностей. Усі запитання мають бути логічними, чіткими, зрозумілими і посильними, а їх сукупність - послідовною і системною.

Використання усного контролю сприяє тісному контакту між викладачем і студентом, дає змогу виявити обсяг і ґрунтовність знань, прогалини та неточності в знаннях студентів й одразу ж їх виправити. Однак він потребує надто багато часу на перевірку. Крім того, студенти під час опитування хвилюються, тому оцінка нерідко буває суб'єктивною.

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками з предмета, визначення їх якості - правильності, точності, усвідомленості, вміння застосовувати знання на практиці.

Залежно від специфіки предмета, письмова перевірка здійснюється у формі написання критичного есе, *поточного, підсумкового тестування, модульної контрольної роботи* тощо.

Тестовий (англ. test - іспит, випробування, дослід) **контроль.** Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни користуються методом тестів. Виокремлюють тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

Тести відкритої форми передбачають – 1) *короткі однозначні* відповіді, які ґрунтуються переважно на відтворенні вивченого матеріалу, або 2) *складні (комплексні)* відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати.

Завдання **відкритої форми** - такі завдання, відповіді до яких не додаються. Студенти повинні відповідати, висловлюючи власну думку та відношення до проблеми.

Приклад. ІНСТРУКЦІЯ. Для виконання пропонуються завдання, до яких немає готових відповідей. Ці відповіді необхідно написати власноруч розбірливо і чітко.

1. Дидактика - це ...
2. Методи навчання поділяються на ...
3. Напрями виховання студентів полягають у ...
4. Управління системою освіти - це...
5. Освітні технології розподіляються на ...

Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів виокремлюють *тест-альтернативу, тест-відповідність*.

Тест-альтернатива вимагає вибору однієї з двох запропонованих відповідей. Застосовують його під час контролю таких показників засвоєння, як

уміння визначати використання фактів, законів, підводити під поняття, встановлювати причину якогось явища. Недолік цього виду тесту полягає в тому, що він не дає змоги вільно конструювати, формулювати відповідь. Його перевагою є те, що він допомагає швидше орієнтуватися в матеріалі, знаходити спільне та відмінне у явищах, легше класифікувати конкретні явища за певними видами.

Тест-відповідність, як правило, складається з двох частин, між якими слід встановити відповідність. Застосовують його для виявлення таких результатів засвоєння, як уміння визначати використання речовин, апаратів, процесів, встановлювати зв'язок між абстрактним і конкретним поняттями, класифікувати їх тощо. Перевага тестів-відповідностей полягає у компактній формі завдання, завдяки якій протягом короткого часу вдається перевірити засвоєння великого обсягу навчального матеріалу. Недоліком є обмеженість безпосередньої мети контролю і ускладнення при доборі матеріалу.

Приклад.1. Педагогіка – це

- ☐ а) галузь філософської науки, прикладний аспект філософського знання;
- ☐ б) мистецтво освітньої діяльності у вихованні, навчанні і розвитку особистості;
- ☐ в) сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості;
- ☐ г) наука про закономірності навчання і виховання студентів, також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави.

2. Система педагогічних наук охоплює

- ☐ а) історію педагогіки і школи, загальну педагогіку, вікову педагогіку, соціальну педагогіку;
- ☐ б) загальну педагогіку, вікову педагогіку, корекційну педагогіку, соціальну педагогіку, професійні педагогіки, історію педагогіки і школи, предметні методики;
- ☐ в) загальну психологію, вікову психологію, соціальну психологію, психологію праці, інженерну психологію, військову психологію, медичну психологію, юридичну психологію, економічну психологію, етнічну психологію, психологію спорту, педагогічну психологію, практичну психологію;
- ☐ г) загальну, вікову, соціальну педагогіку та психологію, психологію праці, психологію спорту, етнічну психологію, професійну педагогіку та психологію, історію педагогіки і школи, предметні методики, педагогічну психологію, практичну психологію.

Тестовий контроль використовують з метою актуалізації знань перед викладанням нової теми, виставленням підсумкових оцінок, на групових заняттях, на заліку чи іспиті, а також перед практичними і лабораторними роботами. Крім того, тести можуть слугувати засобом внутрішнього контролю для порівняння, визначення рівнів успішності окремих груп студентів,

порівняльної характеристики різних форм і методів викладання. Доцільним є проведення тестової перевірки кожної теми навчальної дисципліни з усіх основних її питань. Такий вид контролю дає змогу ефективніше використовувати час, ставить перед усіма студентами однакові вимоги, допомагає уникати надмірних хвилювань. Тестова перевірка унеможливорює випадковість в оцінюванні знань, стимулює студентів до самоконтролю. Однак тест може виявити лише знання фактів, він заохочує до механічного запам'ятовування, а не до роботи думки.

Теми *модульних контрольних робіт*, завдання, вправи мають бути зрозумілими і посильними, відповідати рівню знань студентів і водночас вимагати відповідних зусиль, виявляти знання фактичного матеріалу. Письмові завдання можуть бути й домашніми роботами (наприклад, критичне есе).

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох студентів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях. Проте вона потребує чимало часу для читання робіт, часто призводить до зниження грамотності студентів.

Приклад. Зразок оформлення модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота № 1 з дисципліни «Методика викладання у вищій школі» студента 1-го курсу магістратури географічного факультету спеціальність «.....» П.І.П. (Р.в. (кого))

Класичний спосіб проведення письмових контрольних робіт: всі студенти - слухачі дисципліни «Методика викладання у вищій школі» розподіляються на два варіанти.

І-й варіант (отримує запитання):

- 1. Обґрунтуйте визначення предмету навчальної дисципліни «МВВШ», її мету та завдання.*
- 2. Коротко висвітліть становлення та розвиток перших зарубіжних європейських університетів (Італія, Франція, Англія, Німеччина).*
- 3. Охарактеризуйте якості особистості викладача, його психолого-педагогічний портрет, професійні вимоги до нього.*
- 4. Проаналізуйте методику викладання лекційного заняття у ВШ.*
- 5. Розкрийте специфіку здійснення лабораторного, факультативного заняття та самостійної НППД студентів.*

Зразок оформлення модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота № 1 з дисципліни «Методика викладання у вищій школі»

**студента 1-го курсу магістратури
географічного факультету
спеціальність «.....»
П.І.П. (Р.в. (кого))**

Класичний спосіб проведення письмових контрольних робіт: всі студенти - слухачі дисципліни «Методика викладання у вищій школі» розподіляються на два варіанти.

II-й варіант (отримує запитання):

1. Розтлумачте основні категорії понятійного апарату «МВВШ» та міжпредметні зв'язки дисципліни.
2. Коротко висвітліть становлення та розвиток перших вітчизняних вищих шкіл та університетів.
3. Проаналізуйте зміст сучасної системи освіти однієї із європейських країн (на вибір) та вимоги до викладача у ній.
4. Проаналізуйте методiku проведення семінарсько-практичного заняття у ВШ.
5. Охарактеризуйте основні методи навчання та викладання у ВШ.

Графічний контроль. Сутність його полягає у створенні студентом узагальненої наочної моделі, яка відображає відношення, взаємозв'язки певних об'єктів або їх сукупності. Наочна модель – це графічне зображення умови задачі, креслення, діаграми, схеми, таблиці (наприклад, схема історичної битви, нанесені на контурні карти певні географічні та історичні об'єкти). Графічна перевірка може бути самостійним методом контролю або органічним елементом усної чи письмової перевірки.

Програмований контроль. Реалізується він шляхом пред'явлення усім студентам стандартних вимог, що забезпечується використанням однакових за кількістю і складністю контрольних завдань, запитань. При цьому аналіз відповіді, виведення і фіксація оцінки можуть здійснюватися за допомогою індивідуальних автоматизованих засобів.

Практична перевірка. Її застосовують з навчальних дисциплін, які передбачають оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок, і здійснюють під час проведення практичних і лабораторних занять з цих навчальних дисциплін, у процесі проходження різних видів виробничої практики. Така перевірка дає змогу виявити, якою мірою студент усвідомив теоретичні основи цих дій.

Метод самоконтролю. Його суттю є усвідомлене регулювання студентом своєї діяльності задля забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим завданням, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю - запобігання помилкам і виправлення їх. Показником сформованості самоконтролю є усвідомлення студентом правильності плану діяльності та її операційного складу, тобто способу реалізації цього плану.

Метод самооцінки. Передбачає критичне ставлення студента до своїх здібностей і можливостей, об'єктивне оцінювання досягнутих результатів.

Для формування здатності до самоконтролю і самооцінки викладач має мотивувати виставлену оцінку, пропонувати студентові самому оцінити свою відповідь. Дієвим засобом є й організація взаємоконтролю, рецензування відповідей товаришів. Важливо при цьому ознайомити студентів з нормами і критеріями оцінювання знань. Занесення результатів самоконтролю і самооцінки знань до журналу робить їх вагомими, позитивно впливає на формування відповідальності за навчальну роботу, на виховання чесності, принциповості, почуття власної гідності.

Розглянуті методи перевірки знань, умінь і навичок можуть бути використані під час звичайних форм організації навчального процесу (лекції, семінарські, практичні і лабораторні заняття) і на спеціальних, організованих з цією метою, заняттях (колоквіуми, захист курсових та дипломних робіт, заліки та іспити).

Форми контролю. Під час навчальних занять у вищому навчальному закладі використовують індивідуальну та фронтальну перевірки знань, умінь і навичок студентів, а також підсумкові форми контролю.

Індивідуальна перевірка. Стосується вона конкретних студентів і має на меті з'ясування рівня засвоєння студентом певних знань, умінь і навичок, рівня формування професійних рис, а також визначення напрямів роботи. Наприклад, індивідуальне опитування передбачає розгорнуту відповідь студента на оцінку. Він повинен самостійно пояснити вивчений матеріал, довести наукові положення, навести власні приклади. Проводячи індивідуальне опитування, викладач має передбачити, що в цей час робитимуть інші студенти. Студентам можна запропонувати виправляти помилки у відповіді їхнього товариша, визначити правильність і точність викладу фактичного матеріалу, доповнювати відповідь і рецензувати її.

Фронтальна перевірка. Ця форма контролю спрямована на з'ясування рівня засвоєння студентами програмного матеріалу за порівняно короткий час. Вона передбачає короткі відповіді з місця на короткі запитання (йдеться про усну співбесіду за матеріалами розглянутої теми на початку нової лекції з оцінюванням відповідей студентів) або письмову роботу на початку чи в кінці лекції (10—15 хв.) (відповіді перевіряються і оцінюються викладачем у поза-лекційний час). Бажано, щоб окремі запитання для письмової роботи були заздалегідь підготовлені на окремих аркушах, на яких студенти писатимуть відповіді. Фронтальний безмашинний стандартизований контроль знань студентів за кількома темами лекційного курсу (5—20 хв.) здійснюється найчастіше на початку семінарських занять, практичних чи лабораторних робіт.

Ефективною формою перевірки знань, умінь і навичок студентів є *консультації*. Хоча вони виконують специфічну функцію, однак сприяють нагромадженню необхідної для оцінювання інформації. Існує два види консультацій з контрольними функціями: консультації, на яких викладач перевіряє конспекти першоджерел, самостійну роботу над допоміжною літературою, допомагає студентам оформляти необхідні узагальнення, і консультації тощо.

Поширеною формою перевірки знань, умінь і навичок студентів є *колоквіуми*. Ця форма традиційна в організації наукової роботи, але ефективна і в навчальному процесі. Колоквіуми проводяться як співбесіди з окремих питань, визначених викладачем заздалегідь. При підготовці до них студентам повідомляють основну та додаткову літературу для опрацювання. Колоквіуми виконують подвійне завдання: сприяють вивченню навчального матеріалу і є формою контролю за його засвоєнням.

Підсумкові форми контролю. До них відносять заліки, іспити, курсові роботи, дипломні проекти, державні іспити.

Заліки є підсумковою формою перевірки результатів виконання студентами практичних, лабораторних робіт, засвоєння матеріалу семінарських занять, результатів практики, їх переважно проводять як співбесіди без білетів і оцінок. Під час заліку викладач констатує факт виконання чи невиконання студентами необхідних робіт. Якщо студент якісно і систематично працював протягом семестру, викладач може поставити йому залік «автоматично».

Іспити складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою.

З огляду на специфіку навчального предмета і рівень підготовленості студентів практикують *іспити без білетів*, з «*відкритим підручником*» з метою перевірки уміння швидко знайти необхідну інформацію, користуватися додатковою літературою, навчальними посібниками тощо (такий тип іспиту доцільно проводити зі складних і великих за обсягом дисциплін). *Практичний іспит* найчастіше зводиться до виготовлення студентами натуральних об'єктів, їх схем, макетів тощо. *Іспит-автомат* часто практикується викладачами щодо студентів-відмінників, які серйозно і систематично працюють протягом вивчення курсу.

Ефективність використання методів і форм контролю знань, умінь та навичок студентів залежить від їх вдалого вибору і включення в загальний процес навчання, а також їх умілого застосування педагогами. Вплив методів на студентів різноплановий. Тому необхідне збагачення методики і засобів контролю за провідної ролі особистого спілкування викладача зі студентами.

V. ДІЯЛЬНІСТЬ АСПІРАНТІВ/ АД'ЮНКТИВ-ПРАКТИКАНТІВ ЯК КУРАТОРІВ АКАДЕМІЧНИХ ГРУП

5.1. Планування виховної роботи аспіранта/ад'юнкта-практиканта

При проходженні асистентської педагогічної практики аспірант/ад'юнкти-практиканти виконують обов'язки куратора академічної групи.

Під час проходження педпрактики практикант має скласти індивідуальний план роботи, складовою якого є позааудиторна виховна робота. Цей розділ включає такі завдання:

- ознайомлення з системою навчально-виховної роботи в університеті, факультеті та групі (за якою закріплений аспірант/ад'юнкт);
- ознайомлення з діяльністю студентського самоврядування в університеті та на факультеті/в інституті;
 - ознайомлення з системою роботи куратора групи;
 - вивчення студентів групи;
 - виконання функцій та обов'язків куратора академічної групи;
 - підготовка та проведення виховного заходу;
 - відвідування виховних заходів, які проводять аспіранти-практиканти, їх аналіз.

Аспіранти /ад'юнкти--практиканти складають план виховної роботи разом зі студентами групи на основі вивчення рівня їхньої вихованості, потреб, інтересів. При цьому враховується план виховної роботи куратора даної групи, а також реальні можливості його здійснення.

У процесі планування та проведення виховної роботи зі студентами групи аспіранти/ад'юнкти-практиканти керуються орієнтовною програмою діяльності куратора групи (див.: Додаток 5, Додаток 6, Додаток 7).

Під час педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти-практиканти планують, готують і проводять зі студентами групи залікові виховні заходи, а також відвідують та аналізують виховні заходи, які проводять інші аспіранти-практиканти.

5.2. Орієнтовна програма спостереження та аналізу виховного заходу

Дата «___» _____ року.

Прізвище _____ та _____ ініціали _____ аспіранта-практиканта _____

Мета відвідування _____

Тема _____ виховного заходу і форма проведення _____

<i>n/n</i>	<i>Методичні вимоги до організації і проведення виховного заходу</i>	<i>Висновки, зауваження</i>
.	Тема заходу Її актуальність і вмотивованість. Відповідність віковим особливостям, запитам та інтересам студентів даної групи. Участь студентів у виборі теми.	
.	Мета заходу Її чіткість, конкретність, спрямованість на підвищення рівня розвитку вихованості студентів.	
.	Форма проведення заходу Доцільність вибору цієї форми. Її відповідність темі, меті, змісту виховного заходу та особливостям студентів. Врахування можливості активної участі в обраній формі заходу всіх чи більшості студентів.	
.	Підготовка заходу Наявність і продуманість плану чи програми його підготовки. Конкретність доручень студентам, доведення до них кінцевої мети заходу, змісту організаторської діяльності в процесі підготовки, їх прав та обов'язків.	
.	Активність і самостійність студентів Створення для підготовки заходу тимчасового студентського органу «Рада справи», штабу, комітету, робочої групи тощо.	
	Проведення заходу	

.	Гуманність і демократичність взаємовідносин педагога, активу з усіма учасниками заходу. Точність і організованість початку. Естетичність оформлення. Підготовка студентів до активного сприйняття нової інформації. Змістовність заходу. Достовірність, науковість та емоційна насиченість фактичного матеріалу, зв'язок з життям, опора та життєвий досвід студентів. Доцільність відбору методів і методичних прийомів. Роль педагога у проведенні заходу. Увага, зацікавленість, дисциплінованість студентів. Наявність елементів дискусії, проблемності, відвертої розмови в ході проведення заходу. Раціональне використання наочності, ТЗН. Спрямованість заходу на розвиток особистості, загальнолюдських рис, на підвищення загальнокультурного рівня студента.	
.	Загальні висновки: Досягнення мети, реалізація розвиваючих, виховних, пізнавальних цілей заходу. Ставлення студентів до заходу, ступінь їх задоволення. Що дає виховний захід для розвитку студентів, формування у них: а) громадської позиції, власної гідності, морально-вольових якостей, уявлень, відповідальності за свої дії; б) естетичних почуттів та смаків.	
.	Роль заходу у формуванні в студентів ціннісного ставлення до суспільства і держави, людей, до себе (свого фізичного, психічного, соціального "Я", природи, праці, мистецтва.	

5.3. Схема методичної розробки виховного заходу, проведеного у студентській академічній групі*

Виховний захід проведено аспірантом-практикантом _____ факультету

(прізвище, ім'я, по батькові)

у _____ групі факультету _____ Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

« _____ » _____ 20_ р.

1. **Тема заходу** _____.

2. **Виховна мета** _____.

3. **Методика проведення** (форма організації – бесіда, диспут, дискусія, «круглий стіл» тощо; обґрунтування актуальності, доцільності, необхідності; обладнання – ТЗН, наочність тощо; методичне оснащення – використана література, методичні розробки тощо).

4. **Підготовчий етап** (бесіди з наставником студентської академічної групи; виявлення потреб, інтересів та можливостей студентів групи; визначення активу студентів з підготовки та проведення заходу; допомога активу студентів у підготовці заходу – розподіл доручень, підбір матеріалів, складання сценарію, обладнання, репетиції тощо).

5. **Зміст заходу (сценарій):**

а) *Вступна частина* (актуалізація теми заходу; до 5 хв.).

б) *Основна частина* (розвиток бесіди, диспуту, дискусії: питання, висловлювання – усні, письмові; до 40 хв.).

в) *Заклучна частина* – підведення підсумків (теоретичні висновки, практичне значення, рекомендації; до 10 хв.)

6. **Аналіз виховного заходу.**

6.1. *Підготовка студентів групи до проведення виховного заходу:*

- врахування рівня вихованості, потреб, інтересів студентів при визначенні теми, мети заходу;
- місце даного заходу у системі виховної роботи групи;
- рівень і характер активності, самостійності, творчості і відповідальності студентів групи у процесі підготовки та проведення виховного заходу.

6.2. *Проведення виховного заходу:*

- організаційний аспект (оформлення приміщення, використання технічних засобів; дозування часу, раціональність його використання тощо);

- змістовний аспект (відповідність соціальному замовленню суспільства; зв'язок з життям групи, факультету/інституту, університету, міста; врахування рівня вихованості, захоплень, інтересів, вікових та індивідуальних особливостей студентів, об'єктивних тенденцій реального життя);

- методичний аспект (оптимальність вибору форми - бесіда, диспут, дискусія, «круглий стіл», конкурс, ділові ігри тощо; наявність елементів обговорення, дискусії, відкритого обміну думками; рівень самостійності студентів).

6.3. Результативність:

- досягнення поставленої мети;
- аналіз ставлення студентів до змісту заходу;
- аналіз упущень і недоліків, їх причин та шляхів усунення в подальшій роботі;
- висновки та рекомендації, що можуть бути використані у практиці.

5.4. Вивчення особистості студента

Щоб успішно навчати і виховувати студента, потрібно знати його вікові та індивідуальні психологічні особливості. Аспіран/ад'юнкт повинен навчитися вивчати студента, складати його характеристику і користуватися її даними у своїй навчально-виховній роботі зі студентами.

1. Вивчення особистості студента і складання його характеристики проводиться за нижчеподаною схемою. Користуючись схемою, потрібно дотримуватися її розділів і підрозділів, які для глибшого розуміння їх суті і змісту деталізуються в ряді питань. Розділи схеми і особливо питання, в яких кожний розділ розкривається, можуть бути звужені або розширені.

2. Протягом педагогічної практики аспірант/ад'юнкт повинен вивчати студентів тієї групи, в якій він проводить свою навчальну і виховну роботу. Виникає потреба у поглибленому вивченні особистості тих студентів, у яких виникають певні проблеми у навчанні, спілкуванні з викладачами та одногрупниками тощо.

3. Вивчати студента треба в процесі його діяльності в безпосередньому навчально-виховному контакті з ним практиканта. Перед тим, як почати вивчення студента, необхідно ґрунтовно познайомитися зі схемою вивчення.

4. Вивчення студента можна здійснювати такими шляхами:

- ознайомлення з документацією (журнал академгрупи, особова справа) про успішність студента, стан його здоров'я, відвідування ним університету, з його попередніми характеристиками;
- бесіди з куратором, іншими викладачами про особливості студента та його поведінку;

- бесіди зі студентом про те, які види діяльності його найбільше цікавлять, про мрії, про товаришів і характер товаришування і т. ін.;
- спостереження за розумовою діяльністю і поведінкою студента на заняттях, під час дозвілля.
- проведення анкетування, тестування та ін., результати яких слід систематично й ретельно фіксувати у щоденнику педагогічних спостережень.

5. Характеристика повинна спиратися на опрацьовані результати дослідницької роботи, виконаної аспірантом/ад'юнктом, мати зв'язний характер. У висновках слід визначити найважливіші психолого-педагогічні завдання, які стоять перед куратором у його виховній роботі з конкретним студентом, та рекомендації щодо шляхів подальшої роботи з цим студентом.

5.5. Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики особистості студента

Загальні відомості

Прізвище, ім'я, по батькові студента. Вік. Курс, група. Стан здоров'я. Загальний фізичний розвиток. Де і яку школу закінчив. Склад сім'ї. Умови життя (киянин чи іногородній, проживає в родині чи гуртожитку (на квартирі) тощо). Вступив до університету одразу після школи чи через певний час; чим займався до вступу в університет.

Здатність до учіння

1. Рівень інтелектуального розвитку. Загальні розумові здібності, спеціальні здібності.
2. Психологічні особливості:
 - особливості уваги (зосередженість, сталість, розсіяність);
 - особливості сприймання та швидкість сприймання;
 - рівень і характер розвитку мимовільного та довільного запам'ятовування, індивідуальні особливості пам'яті;
 - розвиток мислення;
 - розвиток творчої уяви.
3. Характеристика основних духовних та матеріальних потреб студента.
4. Професійна спрямованість особистості.
5. Характеристика сформованості наукового світогляду (його основа, широта, глибина ставлення до сучасної філософії, релігії, оволодіння основними засобами науки тощо).
6. Розвиток мови та культури мовлення.
7. Співвідношення здатності до навчання та успішності (міг би навчатися краще, вчиться в міру можливостей).

Особливості нервової системи, характеру і темпераменту

1. Тип нервової системи студента (астенік, пікнік, атлетик, диспластик тощо). Вияви особливості реактивності організму в процесі навчальної діяльності (на практичних заняттях, заліках, іспитах). Сила нервової системи, її вплив на працездатність студента.
2. Загальні характеристики характеру (слабкий чи сильний, цілісний чи суперечливий тощо), аналіз окремих його рис:
 - інтелектуальних (спостережливість, розсудливість, гнучкість розуму тощо);
 - емоційних (упевненість, життєрадісність, бадьорість тощо);
 - вольових (цілеспрямованість, ініціативність, стриманість, рішучість, мужність тощо);
 - моральних (почуття обов'язку

- чесність, правдивість та ін.).

3. Тип і психологічні властивості темпераменту (сенситивність, реактивність, активність, пластичність, темп реакції, емоційна збудливість). Прояви особливості темпераменту в різних видах діяльності студента (навчальній, громадській, під час дозвілля тощо).

Навчальна діяльність

1. Мотиви навчальної діяльності (отримання знань, отримання професії, отримання диплому тощо).

2. Рівень академічної успішності (із соціально-економічних, фундаментальних, спеціальних дисциплін). Ставлення до різних предметів.

3. Ставлення студента до своїх навчальних можливостей (недооцінює, оцінює адекватно, переоцінює тощо).

4. Труднощі у навчанні, їх причини.

5. Предмети, вивчення яких дається легко і важко.

6. Старанність і наполегливість у навчанні.

7. Наявність пропусків занять (лекцій, семінарських, практичних занять).

8. Володіння прийомами навчальної роботи.

9. Організація самостійної роботи (планування, виконання запланованого, регулярність і систематичність підготовки до занять).

Взаємовідносини з однокурсниками та викладачами

1. Психологічний статус в академгрупі. Усвідомлення свого статусу.

2. Комунікативна спрямованість особистості, ступінь розвитку комунікативної сфери.

3. Характер спілкування з однокурсниками.

4. Як складаються взаємовідносини з викладачами.

Загальні психолого-педагогічні висновки

Визначення основних психолого-педагогічних особливостей студента, які слід враховувати у навчально-виховному процесі. Рекомендації щодо шляхів подальшої роботи зі студентом з боку викладачів, куратора, деканату.

5.6. Вивчення колективу академічної групи і написання її психолого-педагогічної характеристики

Свої навчально-виховні завдання куратор здійснює через колектив групи. Від знання колективу групи, вміння її організувати значною мірою залежить успіх навчальних і виховних заходів.

1. Вивчення аспірантом/ад'юнктом колективу групи має бути тісно пов'язаним із навчальною і виховною роботою, яку проводить аспірант/ад'юнкт у групі. У процесі цієї роботи він вивчає групу і, вивчивши різні сторони її життя і діяльності, використовує надбані знання у своїй подальшій роботі з групою.

2. Вивчення колективу групи аспірант/ад'юнкт розпочинає з перших днів практики. Проводиться воно в процесі безпосередньої навчально-виховної роботи у закріпленій за ним групі (на заняттях, під час вечорів, розваг, екскурсій, при виконанні громадських доручень, при проведенні зборів і т.п.).

3. Крім спостережень за особливостями поведінки колективу групи в цілому і окремих його членів в процесі навчання і дозвілля, громадської роботи, аспірант/ад'юнкт повинен використати для написання характеристики групи також результати вивчення документації студентської групи, анкетування, бесід з куратором, викладачами, студентами, отримані за допомогою методу узагальнення незалежних характеристик, методу соціометрії тощо. Окремі зразки анкет наведено у додатках .

4. Перед тим, як почати збирати матеріал для характеристики колективу, аспірант/ад'юнкт повинен докладно ознайомитися зі схемою вивчення групи. Наведена нижче схема є орієнтовною і може бути розширена чи скорочена залежно від обставин. Дані вивчення групи слід систематично фіксувати.

5. Вивчаючи групу і складаючи її характеристику, потрібно в першу чергу мати на увазі ті моменти, що характеризують її як колектив (взаємовідносини в групі, згуртованість, взаємодопомога, інтереси, громадська думка колективу, її вплив на окремих студентів, на їх поведінку і т. ін.).

6. Характеристика повинна містити опрацьовані результати дослідницької роботи, виконаної аспірантом/ад'юнктом, бути зв'язною, а не бути відповіддю на запитання, поставлені в схемі. У характеристиці потрібно не лише констатувати ті чи інші особливості групи як колективу, а й звернути особливу увагу на оцінку ефективності виховних заходів.

7. Характеристика колективу групи візується куратором і здається в кінці педагогічної практики керівникові від кафедри для виставлення оцінки.

5.7. Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики колективу академгрупи

1. Загальні відомості про академічну групу

- Кількість студентів, з них юнаків та дівчат. Віковий склад. Кількість киян та іногородніх. Які зміни відбувалися за час існування групи.

2. Характеристика психологічного клімату групи

- Ступінь згуртованості та узгодженості дій студентів під час занять та у позанавчальний час.
- Чи сформувався в академгрупі колектив, чи вона складається з окремих мікрогруп.
- Чи існує конфронтація між окремими угрупованнями в групі та їх лідерами.
- Чи співпадає формальне лідерство у групі з неформальним.
- Який настрій переважає у групі.
- Чи хвилюють групу невдачі та успіхи окремих студентів.
- Чи прислуховуються студенти до думки своїх товаришів по групі.
- Чи легко студенти групи знаходять спільну мову при розв'язанні тих чи інших проблем.
- Громадська думка в групі, її спрямованість. Як часто вона змінюється і під впливом яких чинників.
- Критика і самокритика в групі. Як сприймають студенти групи критичні зауваження.
- Наскільки притаманні студентам академічної групи почуття власної захищеності, взаємної відповідальності, доброзичливості, дисциплінованості, поваги, такту, чуйності.
- Наявність традицій у колективі групи.
- Як вирішуються питання взаємодопомоги.
- Наявність у групі студентів, що перебувають в ізоляції.
- Загальна характеристика атмосфери групи (сприятлива, нейтральна, несприятлива).

3. Ціннісні орієнтації групи

- Професійна спрямованість студентів групи (на отримання знань, отримання професії, отримання диплома тощо).
- Характеристика суспільно значущих інтересів студентів групи. Рівень громадської активності та зрілості студентів.
- Духовні запити та пріоритетні цінності.
- Моральні якості особистості, які найбільше цінуються в групі, та якості, що викликають найбільший осуд.

4. Інтелектуальний розвиток групи

- Характеристика академічної успішності в групі (соціально-економічні, фундаментальні, спеціальні дисципліни), її динаміка.
- Пропуски студентами занять, їх причини.
- Домінуючі мотиви навчальної діяльності.
- Ставлення до списування, підказок, шпаргалок на заняттях та під час сесії.
- Участь студентів у науково-дослідній роботі (гуртки, олімпіади, конкурси, конференції тощо).

5. Взаємовідносини студентів групи з викладачами

- Які предмети найбільше захоплюють студентів. Які викладачі подобаються найбільше. Чому?
- З яких предметів студенти відчують найбільше труднощів, чому? Як склалися стосунки з викладачами цих предметів?
- Характер взаємовідносин студентів з куратором групи, його авторитет. Конкретна допомога куратора у вирішенні проблем життя групи.

6. Загальні психолого-педагогічні висновки

- Загальні характеристики рівня розвитку колективу групи.
- Позитивні аспекти і недоліки в організації життя та діяльності групи.
- Рекомендації щодо подальшої роботи з колективом групи.

VI. НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА АСПІРАНТІВ/ АД'ЮНКТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

Під час педагогічної практики кожний аспірант/ад'юнкт виконує дослідницьку роботу з психолого-педагогічної тематики.

Проведення психолого-педагогічних досліджень аспірантами/ад'юнктами реалізується у виконанні індивідуальних завдань дослідницького характеру. Тема цього завдання вказується в індивідуальному плані аспіранта/ад'юнкта-практиканта у розділі «Науково-дослідницька робота» (див. зразок індивідуального плану).

Проведення невеликих, конкретних психолого-педагогічних досліджень повинно сприяти розвитку у майбутніх фахівців необхідних умінь аналізувати результати досліджень і застосовувати їх у практичній педагогічній роботі.

Орієнтовна тематика дослідницьких завдань тісно пов'язана з проблемами, які аспіранти/ад'юнкти досліджували теоретично – під час вивчення курсу «Професійно-педагогічна компетентність викладача ВНЗ» – й саме для забезпечення наступності аспірантам пропонується продовжити вивчення раніш обраних тем. Звичайно, аспірант/ад'юнкт має право обрати й іншу проблему для експериментального дослідження під час асистентської педагогічної практики.

6.1. Орієнтовна тематика дослідницьких завдань для аспірантів/ад'юнктів-практикантів з психолого-педагогічної тематики

1. Охарактеризуйте стан, проблеми та обґрунтуйте шляхи подальшого розвитку кредитно-модульної системи організації навчального процесу на факультеті.

2. Охарактеризуйте шляхи вдосконалення форм організації навчання у вищій школі (на прикладі Вашого факультету). Запропонуйте інноваційні форми організації вищої освіти.

3. Визначте шляхи вдосконалення методів, прийомів, засобів навчання у вищій школі (на прикладі предметів Вашої спеціальності). Запропонуйте інноваційні технології навчання у вищій освіті.

4. Запропонуйте власний проект оптимальної методики проведення лекції у вищій школі (на прикладі конкретного предмета з Вашої спеціальності).

5. Запропонуйте власний проект методики оптимального проведення семінарського заняття у вищій школі (на прикладі конкретного предмета з Вашої спеціальності).

6. Охарактеризуйте стан, проблеми у використанні лекційного методу навчання та сформулюйте можливі шляхи вдосконалення методики проведення лекцій у вищій школі (на прикладі конкретного предмета з Вашої спеціальності).

7. Охарактеризуйте стан, основні проблеми проведення семінарських занять у вищій школі та визначте шляхи підвищення ефективності їх організації (на прикладі конкретного предмета з циклу фундаментальних дисциплін Вашої спеціальності).

8. Охарактеризуйте стан, основні проблеми проведення практичних занять у вищій школі та визначте шляхи підвищення ефективності їх організації (на прикладі конкретного предмета з Вашої спеціальності).

9. Охарактеризуйте стан, проблеми та обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності організації самостійної роботи студентів у вищій школі (на прикладі Вашої спеціальності).

10. Охарактеризуйте стан, проблеми та обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності організації науково-дослідної роботи студентів (на прикладі Вашого факультету).

11. Охарактеризуйте стан, проблеми та обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності системи практичної підготовки студентів у вищій школі (на прикладі Вашої спеціальності).

12. Охарактеризуйте стан, проблеми та обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів у вищій школі (на прикладі Вашої спеціальності).

13. Опишіть психолого-педагогічні проблеми проведення заліків і екзаменів у вищій школі. Запропонуйте шляхи вдосконалення цих методів контролю навчальних досягнень студентів (на прикладі Вашої спеціальності).

14. Охарактеризуйте сучасний стан, основні проблеми, визначте шляхи підвищення ефективності виховного процесу в сучасній вищій школі (на прикладі Вашої факультету).

15. Запропонуйте власний проект системи (мета, завдання, зміст, форми організації, методи, прийоми, засоби, результати) виховної роботи куратора вищого навчального закладу (на прикладі Вашої факультету).

16. Охарактеризуйте сучасний стан, основні проблеми та опишіть шляхи розвитку студентського самоврядування у вищому навчальному закладі (на прикладі Вашої факультету).

17. Охарактеризуйте стан, проблеми формування педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу й можливі шляхи їх вирішення (на прикладі Вашої факультету).

18. Охарактеризуйте напрями формування педагогічної майстерності й підвищення рівня професіоналізму куратора академічної групи у вищому навчальному закладі (на прикладі Вашої факультету).

19. Охарактеризуйте стан, проблеми й можливі шляхи поліпшення формування готовності майбутнього викладача ВНЗ до ефективного педагогічного спілкування.

20. Охарактеризуйте стан, проблеми культури мовлення викладачів ВНЗ і можливі шляхи її поліпшення.

21. Охарактеризуйте сучасний стан, основні проблеми, визначте шляхи підвищення ефективності формування у майбутнього викладача ВНЗ педагогічного такту.

22. Охарактеризуйте сучасний стан, основні проблеми, визначте шляхи підвищення ефективності формування у майбутнього викладача ВНЗ готовності до запобігання конфліктів з учасниками освітнього процесу у вищій школі.

23. Охарактеризуйте стан, проблеми й можливі шляхи поліпшення формування внутрішньої педагогічної техніки у майбутнього викладача ВНЗ (на прикладі Вашої факультету).

24. Охарактеризуйте стан, проблеми й можливі шляхи поліпшення формування зовнішньої педагогічної техніки у майбутнього викладача ВНЗ (на прикладі Вашого інституту/факультету).

За погодженням з консультантом педагогічної практики від кафедри педагогіки аспірант/ад'юнкт може виконувати дослідницьке завдання і з інших проблем, які є актуальними для сучасної вищої школи.

6.2. Методика виконання аспірантами/ад'юнктами-практикантами дослідницьких завдань

Тему індивідуального дослідницького завдання психолого-педагогічного спрямування аспіранти/ад'юнкти обирають до початку педагогічної практики або в її перші дні. Після вибору теми аспірант/ад'юнкт опрацьовує необхідні літературні джерела, розробляє план і методику дослідження (тексти анкет, плани й протоколи педагогічних спостережень, питання для бесід та інтерв'ю, опис тестів тощо), обговорює їх з консультантом від кафедри педагогіки, домовляється зі студентами групи про прийнятні строки, час та форму проведення експериментальних досліджень.

Обираючи той чи інший предмет дослідження й відповідну методику, пам'ятайте про:

- відповідність методики дослідження віку студентів;
- можливості обробки результатів дослідження в умовах обмеження терміну практики;
- обов'язкове проведення інструктажу, в ході якого слід пояснити студентам мету дослідження, підкреслити його важливість для вас і для студентів; показати, як саме виконувати завдання; гарантувати збереження таємниці відповідей, або на прохання студентів – оприлюднення результатів дослідження та їх інтерпретації;
- необхідність створення сприятливої психологічної атмосфери, забезпечення студентів усім необхідним (папір, бланки, олівці тощо).

Теми досліджень та відповідні види робіт на період практики записуються кожним аспірантом/ад'юнктом в індивідуальному плані (розділ «Науково-дослідницька робота»).

Матеріали досліджень та їх результати фіксуються у щоденнику педагогічних спостережень.

Наприкінці практики кожний аспірант/ад'юнкт-практикант подає консультанту від кафедри педагогіки звіт про виконання дослідницької роботи.

Науково-педагогічне дослідження являє собою важливий етап роботи аспірантів. Його ціллю є досягнення поставленої мети та виконання відповідних завдань. Визначення об'єкта і предмета дослідження, установлення їх сторін і рис, які заслуговують на особливу увагу. Далі постає завдання виявлення кількісних параметрів цих аспектів.

У процесі науково-педагогічного дослідження застосовуються різні методи. Серед загальноприйнятих методів дослідження – спостереження, опитування, тестування, експерименту, вивчення документів, експертної оцінки, моделювання тощо.

Спостереження – цілеспрямоване сприймання явищ, рис, властивостей, результати яких в тій чи іншій мірі фіксуються дослідником. Це найпростіший метод збору первісної інформації. Він лежить в основі ряду інших методів. Спостереження характеризується планомірністю, систематичністю, наступною перевіркою результатів.

В соціологічній літературі можна зустріти різні класифікації спостереження. Виділяють наступні його види:

- ◆ спостереження включене і невключене;
- ◆ спостереження відкрите й інкогніто;
- ◆ спостереження стандартизоване і нестандартизоване;
- ◆ польове і лабораторне.

У наш час **опитування** є одним із найпоширеніших методів дослідження. Його популярність пояснюється своєрідною універсальністю. За допомогою методу опитування дослідник може отримувати інформацію не тільки про акти реальної поведінки індивіду, але і про мотиви його поведінки не тільки стосовно теперішнього часу, але і про вчинки в минулому, і про його наміри і плани на майбутнє. Специфіка методу опитування полягає в тому, що джерелом інформації є словесне повідомлення. Виникає проблема довіри до висловлювань індивіду. При проведенні опитування дуже важливо як можна точніше знати дві речі – по-перше, чи дійсно респондент хоче відповідати на запитання і по-друге, чи може він на них відповісти.

В залежності від характеру потрібної інформації, способів її отримання і типу її інтерпретації опитування можна поділити на наступні класи:

- ◆ анкетне опитування;
- ◆ інтерв'ю;
- ◆ соціометричне опитування.

Перші два класи – найбільш поширені в дослідженнях. Соціометричне опитування відноситься до специфічних соціально-психологічних методів.

За ступенем обсягу генеральної сукупності розрізняють **загальне** і **вибіркове** опитування. За процедурою опитування із застосуванням методу анкети і інтерв'ю може бути як **індивідуальним**, так і груповим.

За формою проведення опитування може бути **усним** і **письмовим**. Перше характерно для інтерв'ю, друге – для анкети.

Опитування можуть різнитися також і в залежності від конструкції поставлених запитань : а) *відкрите*; б) *закрите*; в) *напівзакрите*.

Існує деяка різниця між анкетуванням і інтерв'юванням. Анкета – це письмове, заочне, здебільше закритого типу опитування, а інтерв'ю – усне, очне, здебільшого відкритого типу. Деяка різниця є і процедурі проведення. В основі методів анкетування і інтерв'ювання лежить опитувальник, за допомогою якого здійснюється збір необхідної і відповідної інформації.

Анкета – структурно організований набір запитань, кожне з яких логічно пов'язане з центральним завданням дослідження.

Запитання анкети розрізняють за 3-а основами:

- 1) за змістом:
 - а) питання про факти, дії в минулому і теперішньому;
 - б) питання про мотиви, оцінки і думки індивідів;
- 2) за формою:
 - а) відкриті і закриті;
 - б) прямі і суміжні;
- 3) за функціями:
 - а) фільтруючі;
 - б) контрольні.

Анкета складається із таких смислових розділів:

- ⇒ 1) вступна частина;
- ⇒ 2) основна частина;
- ⇒ 3) демографічна частина.

Інтерв'ю – метод отримання необхідної інформації шляхом безпосередньої, цілеспрямованої бесіди інтерв'юера з респондентом.

Процес інтерв'ю включає наступні етапи:

- ⇒ 1) створення опитувальника;
- ⇒ 2) проведення інтерв'ю.

Тестування – метод психодіагностики, для якого характерний акцент на вимірюванні деякої психологічної змінної. Тест – це об'єктивне і стандартизоване вимірювання вибірки поведінки, якості, властивості особистості тощо. Тест – короткочасне завдання, виконання якого може бути кількісним і якісним показником досконалості деякої психічної функції.

Варіанти тесту: *тест-опитувальник, тест-завдання, проективний тест*. Існує багато *різновидів тестів*, які розподіляються на групи за наступними критеріями:

- 1) за предметом тестування:
 - а) інтелектуальні;
 - б) особистісні;
 - в) міжособистісні;
- 2) за особливостями використаних в тесті задач:
 - а) практичні;
 - б) образні;

- с) словесні;
- 3) за характером тестового матеріалу:
 - а) бланкові;
 - б) апаратурні;
- 4) за об'єктом оцінки:
 - а) процесуальні тести;
 - б) тести досягнень;
 - с) тести станів та властивостей.

Для дослідження особистості використовуються типові діагностичні процедури: особистісні опитувальники; тести інтелекту; проективні методи; репертуарні методи; тести досягнень.

Експеримент – метод дослідження, в процесі якого ми створюємо або знаходимо умови, необхідні і достатні для прояву і вимірювання певного зв'язку між явищами, що нас цікавлять.

В структуру *педагогічного експерименту* включаються:

- ◆ найбільш істотні ключові операції по підготовці і здійсненню експерименту;
- ◆ найбільш цілевідповідний порядок, технологія, алгоритм проведення таких операцій.

До числа операцій, що складають експеримент в педагогіці, відносяться:

- ⇒ 1) постановка і уточнення мети, завдань;
- ⇒ 2) вибір емпіричного об'єкту, в рамках якого буде проведений експеримент;
- ⇒ 3) узгодження загального плану експериментальної і контрольної групи;
- ⇒ 4) формулювання робочих гіпотез і їх уточнення;
- ⇒ 5) створення експериментальної ситуації і проведення періодичних змін функціонуючого об'єкту;
- ⇒ 6) аналіз результату.

Схема звіту про виконання дослідницького завдання

З В І Т

про виконання дослідницького завдання на тему: “_____”,
виконаного аспіранто/ад’юнктом інституту/факультету

_____ (прізвище, ім’я, по батькові)
під час педагогічної практики в _____ групі факультету
_____ з _____ до _____ 200__ р.

1. Предмет, об’єкт, мета дослідження та основні його завдання.
2. Методика проведення
 - подається план та методика, за допомогою якої проводилося експериментальне дослідження: анкети, тести, плани педагогічних спостережень, питання для бесід та інтерв’ю тощо.
3. Результати дослідження
 - подаються дані обробки матеріалів експериментальних досліджень у вигляді таблиць, діаграм, графіків тощо.
4. Педагогічні висновки та пропозиції
 - дається педагогічна інтерпретація отриманих результатів;
 - формулюються відповідні висновки і пропозиції;
 - подаються певні практичні рекомендації.

Оцінка за виконання дослідницького завдання є складовою загальної оцінки за педагогічну практику аспіранта/ад’юнкта.

6.3. Участь аспірантів/ад’юнктів у науково-методичних семінарах

Під час педагогічної практики аспірантів/ад’юнктів-практикантів організовується робота науково-методичних семінарів з *психолого-педагогічних та методичних проблем*, на яких обговорюються актуальні питання педагогіки, методики викладання окремих предметів. Їх мета – сприяти збагаченню професійно – педагогічного досвіду аспірантів і впливати на формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх фахівців. Крім актуальних наукових та науково-методичних проблем, на семінарах розглядаються й питання, що виникають у процесі проведення практикантами навчально-виховної роботи зі студентами, а також ті, які пов’язані з вивченням особистості студента і студентської групи, плануванням та проведенням виховної роботи тощо. Кожен аспірант/ад’юнкт має обов’язково підготувати одне з питань семінару і взяти активну участь в обговоренні тих, які презентують інші аспіранти/ад’юнкти. Ця робота аспіранта/ад’юнкта має

знайти відображення в індивідуальному плані роботи практиканта у розділі “Науково-дослідницька робота”. Необхідно вказати конкретну тему своєї доповіді. Як правило, тема доповіді є складовою дослідження психолого-педагогічної проблеми, що була обрана аспірантом/ад’юнктом для дослідження під час асистентської педагогічної практики.

VII. ПІДСУМКИ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

За наслідками асистентської педагогічної практики аспіранти/ад'юнкти готують і здають керівникам педагогічної практики такі звітні матеріали:

Керівнику від кафедри:

1. Звіт про виконану роботу під час практики.
2. Розгорнутий план-конспект одного заняття з ескізами допоміжних засобів навчання.
3. Робочу навчальну програму з дисципліни.

Консультанту від кафедри педагогіки:

1. Методичну розробку залікового виховного заходу.
2. Психолого-педагогічну характеристику колективу академічної групи.
3. Звіт про результати проведення наукового дослідження з психолого – педагогічної тематики.

7.1. Вимоги до оцінювання аспірантів/ад'юнктів за підсумками педагогічної практики

За результатами практики аспірантам/ад'юнктам виставляються оцінки: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Оцінка виставляється окремо за кожен вид роботи, а саме:

- *за навчальну роботу* (якість проведених аспірантом занять; кількість відвіданих ним занять викладачів та своїх колег-практикантів, участь в їх аналізі).
- *за методичну роботу* (відповідність існуючим вимогам складеної робочої навчальної програми, якість зданого плану-конспекту одного заняття з ескізами допоміжних засобів навчання, рівень і якість виступу на науково-методичному семінарі).
- *за виховну роботу* (виконання обов'язків куратора академічної групи - враховується вся виховна робота аспіранта; якість проведеного залікового виховного заходу і оформлення його методичної розробки; науковий рівень психолого-педагогічної характеристики академічної групи).
- *за проведення науково-дослідницької роботи* (рівень узагальнення результатів дослідження та практичні рекомендації, їх апробація на засіданнях кафедри, методичних семінарах, конференціях тощо).

При оцінюванні роботи аспірантів/ад'юнктів-практикантів береться до уваги також культура оформлення звітної документації.

Загальна оцінка виставляється спільно керівниками практики від кафедри і кафедри педагогіки як сума балів з навчальної, методичної, виховної та науково-дослідницької роботи аспіранта/ад'юнкта -практиканта.

7.2. Критерії оцінки навчальних занять аспірантів/ад'юнктів-практикантів

Керівники педагогічної практики використовують такі **критерії оцінки занять аспірантів/ад'юнктів-практикантів**:

Оцінка **“відмінно”** ставиться, якщо аспірант/ад'юнкт самостійно, грамотно в методичному та змістовому аспектах спланував заняття, намітив реальні цілі, конкретні етапи заняття та методичні прийоми досягнення поставлених цілей на кожному з них з урахуванням ступеня навчання, рівня підготовки студентів, і в результаті реалізації запланованих ним навчальних дій досягнута мета заняття. При цьому:

- 1) повністю реалізовано виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття;
- 2) методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- 3) правильно встановлено послідовність завдань (вправ, питань для обговорення тощо) і доцільність використання різних типів завдань;
- 4) практикант дає чіткі і методично грамотні установки на виконання студентами навчальних дій;
- 5) практикант веде заняття літературною мовою, практично не робить помилок, помічає помилки студентів і володіє засобами їх виправлення;
- 6) практикант використовує різні способи залучення всіх студентів до активної роботи і здійснює індивідуальний підхід до студентів;
- 7) практикант раціонально поєднує фронтальні, парні, групові та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та ступеня навчання;
- 8) практикант правильно намічає об'єкти контролю та критерії їх оцінювання, використовує різноманітні методи контролю, в тому числі тестові;
- 9) практикант уміє викликати інтерес студентів до навчальних дій, що виконуються на занятті;
- 10) практикант грамотно використовує нетехнічні та технічні засоби навчання, як наявні, так і самостійно виготовлені;
- 11) практикант епізодично користується конспектом і в ході заняття може скоригувати свою діяльність.

Оцінка **“добре”** ставиться, якщо аспірант/ад'юнкт самостійно, грамотно в методичному й змістовому аспектах спланував заняття, намітив реальні цілі, конкретні етапи заняття та методичні прийоми для досягнення поставлених цілей на кожному з них з урахуванням рівня підготовки студентів, і в результаті реалізації запланованих ним навчальних дій мета заняття досягнута в цілому, але план виконаний неповністю. При цьому:

1) виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття реалізовано не до кінця;

2) методичні прийоми раціональні, відповідають поставленим цілям та умовам навчання;

3) в основному правильно встановлено послідовність завдань і доцільність виконання різних типів завдань;

4) практикант дає чіткі і методично грамотні установки на виконання студентами навчальних дій;

5) практикант веде заняття літературною мовою, іноді робить несуттєві помилки, які сам виправляє, а також помічає і виправляє більшість помилок студентів;

6) практикант володіє різними способами залучення студентів до активної роботи на занятті, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;

7) практикант раціонально поєднує фронтальні, парні, групові та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та ступеня навчання;

8) практикант правильно намічає об'єкти контролю та критерії їх оцінювання, використовує різні методи контролю, в тому числі й тестові;

9) практикант уміє викликати інтерес студентів до більшості видів роботи, що проводяться на занятті;

10) практикант використовує наявні і самостійно виготовлені посібники, але методика їх використання не завжди раціональна;

11) практикант епізодично користується конспектом протягом заняття і в деяких випадках може скоригувати свою заплановану діяльність.

Оцінка **“задовільно”** ставиться, якщо аспірант/ад'юнкт в основному самостійно та грамотно в методичному і змістовому аспектах спланував заняття, намітив цілі, етапи, методичні прийоми для досягнення поставлених цілей на кожному з них, але не врахував рівень підготовки студентів, і в результаті виконання запланованих ним навчальних дій мета заняття досягнута неповністю. При цьому:

1) виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття реалізовано не до кінця;

2) методичні прийоми не завжди раціональні та подекуди не відповідають меті;

3) мають місце порушення послідовності завдань і доцільності використання різних типів завдань;

4) практикант недостатньо чітко дає установки на виконання студентами навчальних дій;

5) практикант часто робить помилки і в багатьох випадках не помічає помилок студентів;

6) практикант недостатньо володіє способами залучення студентів до активної роботи на занятті, не здійснює індивідуальний підхід до них;

7) практикант нераціонально використовує фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи;

8) практикант не завжди правильно намічає об'єкти контролю і критерії їх оцінювання, використовує одноманітні методи контролю;

9) практикант уміє викликати інтерес лише до деяких видів роботи на занятті;

10) практикант мало і не завжди раціонально використовує допоміжні засоби навчання;

11) практикант постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність у ході заняття.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється, якщо в результаті запланованої навчальної діяльності у процесі проведення заняття його мета була не досягнута та допущені значні недоліки. При цьому:

- не реалізовані освітня, інформаційна, комунікативна та розвивальна функції навчання;
- відсутній план-конспект заняття у аспіранта/ад'юнкта-практиканта;
- відсутні методичні та додаткові (для поглиблення змісту теми) матеріали підготовки до заняття;
- немає наочності;
- не враховані індивідуальні особливості студентів;
- методи, прийоми, засоби, форма, що використовувались при проведенні заняття, є неадекватними його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- не досягнуто активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення заняття;
- виявлені невміння практиканта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій.

7.3. Критерії оцінки методичної розробки семінарського (практичного) заняття аспіранта/ад'юнкта

Оцінка **“відмінно”** ставиться, якщо аспірант/ад'юнкт самостійно, грамотно в методичному та змістовому аспектах спланував заняття, намітив реальні цілі, і в результаті реалізації запланованих ним навчальних дій, досягнута мета заняття. При цьому:

- повністю реалізовано виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття;
- методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- правильно встановлено послідовність завдань (вправ, питань для обговорення тощо) і доцільність використання різних типів завдань;
- практикант дає чіткі і методично грамотні установки на виконання студентами навчальних дій;

- практикант використовує різні способи залучення всіх студентів до активної роботи і здійснює індивідуальний підхід до студентів;
- практикант уміє викликати інтерес студентів до навчальних дій, що виконуються на занятті;
- практикант грамотно використовує нетехнічні та технічні засоби навчання, як наявні, так і самостійно виготовлені.

Оцінка **“добре”** ставиться, якщо аспірант самостійно, грамотно в методичному й змістовому аспектах спланував заняття, намітив реальні цілі і, в результаті реалізації запланованих ним навчальних дій, мета заняття досягнута в цілому, але план виконаний неповністю. При цьому:

- виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття реалізовано не до кінця;
- методичні прийоми раціональні, відповідають поставленим цілям та умовам навчання;
- в основному правильно встановлено послідовність завдань і доцільність виконання різних типів завдань;
- практикант володіє різними способами залучення всіх студентів до активної роботи на занятті, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;
- практикант уміє викликати інтерес студентів до більшості видів роботи, що проводяться на занятті;
- практикант використовує наявні і самостійно виготовлені посібники, але методика їх використання не завжди раціональна.

Оцінка **“задовільно”** ставиться, якщо аспірант в основному самостійно та грамотно в методичному і змістовому аспектах спланував заняття, намітив цілі, етапи, методичні прийоми для досягнення поставлених цілей на кожному з них, але не врахував рівень підготовки студентів, і в результаті виконання запланованих ним навчальних дій мета заняття досягнута неповністю. При цьому:

- виховний, освітній, професійний та розвиваючий потенціал заняття реалізовано не до кінця;
- методичні прийоми не завжди раціональні та подекуди не відповідають меті;
- мають місце порушення послідовності завдань і доцільності використання різних типів завдань;
- практикант недостатньо чітко дає установки на виконання студентами навчальних дій;
- у методичній розробці практикант часто робить помилки;
- практикант недостатньо володіє способами залучення студентів до активної роботи на занятті, не здійснює індивідуальний підхід до них;
- практикант нераціонально використовує фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи;
- практикант не завжди правильно намічає об'єкти контролю і критерії їх оцінювання, використовує одноманітні методи контролю;

- практикант уміє викликати інтерес лише до деяких видів роботи на занятті;
- практикант мало і не завжди раціонально використовує допоміжні засоби навчання.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється, якщо в результаті запланованої навчальної діяльності у процесі проведення заняття його мета була не досягнута та допущені значні недоліки. При цьому:

- не реалізовані освітня, інформаційна, комунікативна та розвивальна функції навчання;
- відсутній план-конспект заняття у аспіранта-практиканта;
- відсутні методичні та додаткові (для поглиблення змісту теми) матеріали підготовки до заняття;
- немає наочності;
- не враховані індивідуальні особливості студентів;
- методи, прийоми, засоби, форма, що використовувались при проведенні заняття, є неадекватними його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- не досягнуто активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення заняття;
- виявлені невміння практиканта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій.

7.4. Критерії оцінки якості виховного заходу, проведеного аспірантом

Керівник педагогічної практики від кафедри педагогіки керується такими критеріями оцінювання якості проведення виховних заходів:

Оцінка **“відмінно”** виставляється, якщо в результаті запланованої виховної взаємодії у процесі проведення заходу досягнута його виховна мета. При цьому:

- повністю реалізовані освітня, орієнтувальна та спрямовуюча функції виховного заходу, а також основні принципи виховання;
- актуалізована тема заходу з урахуванням вікових особливостей, запитів, інтересів студентів;
- методи, прийоми, засоби та форма організації, що використовувались при проведенні заходу, були адекватними його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- досягнуто високого рівня активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення виховного заходу;
- виявлені вміння аспіранта/ад'юнкта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій; досконалі знання

фактологічного матеріалу та орієнтування у змісті понять, явищ, процесів тощо, які розглядалися під час виховного заходу.

Оцінка **“добре”** виставляється, якщо в результаті запланованої виховної взаємодії у процесі проведення заходу допущені несуттєві недоліки і виховна мета досягнута в цілому. При цьому:

- в цілому реалізовані освітня, орієнтувальна та спрямовуюча функції виховного заходу;
- в основному актуалізована тема заходу з урахуванням вікових особливостей, запитів, інтересів студентів;
- методи, прийоми, засоби та форма організації, що використовувались при проведенні заходу в основному були адекватними його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- досягнуто достатнього рівня активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення виховного заходу;
- виявлені вміння практиканта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій; знання фактологічного матеріалу та вільне орієнтування у змісті понять, явищ, процесів тощо, які розглядалися під час виховного заходу.

Оцінка **“задовільно”** виставляється, якщо в результаті запланованої виховної взаємодії допущені суттєві недоліки і виховна мета досягнута неповністю. При цьому:

- неповністю реалізовані освітня, орієнтувальна та спрямовуюча функції виховного заходу;
- недостатньо актуалізована тема заходу з урахуванням вікових особливостей, запитів, інтересів студентів;
- недостатня відповідність методів, прийомів, засобів, форми організації, що використовувались при проведенні заходу, його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- не досягнуто належного рівня активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення виховного заходу;
- виявлені недостатні вміння аспіранта/ад'юнкта-практиканта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій; недостатні знання фактологічного матеріалу, виявлене загальне орієнтування у змісті понять, явищ, процесів тощо, які розглядалися під час виховного заходу.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється, якщо в результаті запланованої виховної взаємодії у процесі проведення виховного заходу допущені значні недоліки і виховна мета не досягнута. При цьому:

- не реалізовані освітня, орієнтувальна та спрямовуюча функції виховного заходу;
- не актуалізована тема заходу з урахуванням вікових особливостей, запитів, інтересів студентів;

- методи, прийоми, засоби, форма, що використовувались при проведенні заходу, є неадекватними його цілям і завданням та віковим особливостям студентів;
- не досягнуто активності і самостійності студентів у процесі підготовки і проведення виховного заходу;
- виявлені невміння практиканта застосовувати теоретичні знання, навчально-методичні матеріали та власний педагогічний досвід при вирішенні педагогічних задач, ситуацій; незнання фактологічного матеріалу, невміння орієнтуватися у змісті понять, явищ, процесів тощо, які розглядалися під час виховного заходу.

7.5. Критерії оцінки методичної розробки виховного заходу аспіранта/ад'юнкта

Методична розробка виховного заходу оцінюється за такими критеріями.

Оцінка **“відмінно”** виставляється, якщо структура методичної розробки виховного заходу відповідає науково-методичним вимогам, які до неї ставляться, і враховує сучасні досягнення психолого-педагогічної науки та практики з питань виховання студентської молоді. При цьому:

- тема заходу є актуальною і вмотивованою, відповідає віковим особливостям, запитам та інтересам студентів даної групи, визначена за їх участю;
- виховна мета заходу чітко і конкретно визначена у психолого-педагогічному та методичному аспектах у відповідності до потреби вирішення проблем формування особистості студента;
- зміст заходу насичений фактичним матеріалом, відповідає соціальному замовленню, пов'язаний із життям студентської групи, університету, міста; враховує інтереси, вікові та індивідуальні особливості студентів, рівень їх вихованості, раціонально використані наочність та ТЗН;
- оптимально визначені методи, прийоми, засоби, форма організації, які застосовуються у процесі виховного заходу і спрямовані на забезпечення активної участі всіх студентів, високого рівня їх самостійності;
- зміст та методика проведення виховного заходу спрямовані на реалізацію його освітньої, орієнтувальної, спрямовуючої функції та на досягнення виховної мети;
- здійснено глибокий аналіз виховного заходу.

Оцінка **“добре”** виставляється, якщо у структурних компонентах методичної розробки виховного заходу допущені несуттєві недоліки, але в цілому вона відповідає науково-методичним вимогам, які до неї ставляться, і

враховує сучасні досягнення психолого-педагогічної науки і практики з питань виховання студентської молоді. При цьому:

- тема заходу в цілому є актуальною і вмотивованою, відповідає віковим особливостям, запитам та інтересам студентів даної групи, визначена за їх участю;
- виховна мета заходу в основному чітко і конкретно визначена як у психолого-педагогічному, так і методичному аспектах відповідно до потреби вирішення проблем формування особистості студента;
- в цілому зміст заходу відповідає соціальному замовленню, пов'язаний з життям даної студентської групи, університету, міста і в основному враховує інтереси, вікові та індивідуальні особливості студентів, рівень їх вихованості;
- в основному оптимально визначні методи, прийоми, засоби, форма організації, які застосовуються у процесі виховного заходу, і спрямовані на забезпечення активної участі всіх студентів, їх самостійності;
- в цілому зміст та методика проведення виховного заходу спрямовані на реалізацію його освітньої, орієнтувальної, спрямовуючої функцій та на досягнення виховної мети;
- подано всі структурні компоненти методичної розробки, здійснено достатній аналіз виховного заходу.

Оцінка **“задовільно”** виставляється, якщо у структурних компонентах методичної розробки допущені суттєві недоліки і вона недостатньо відповідає науково-методичним вимогам, які до неї ставляться, та недостатньо враховує сучасні досягнення психолого-педагогічної науки і практики з питань виховання студентської молоді. При цьому:

- тема заходу є не досить актуальною, недостатньо відповідає віковим особливостям, запитам та інтересам студентів;
- виховна мета заходу не досить чітко визначена і недостатньо конкретизована;
- зміст заходу не повністю відповідає соціальному замовленню і недостатньо пов'язаний з життям даної студентської групи, університету, міста; недостатньо враховує інтереси, вікові та індивідуальні особливості студентів, рівень їх вихованості;
- не досить оптимально визначені методи, прийоми, засоби, форма організації, які застосовуються у процесі виховного заходу, і недостатньо спрямовані на забезпечення активної участі всіх студентів, їх самостійності;
- зміст та методика проведення виховного заходу недостатньо спрямовані на реалізацію його освітньої, орієнтувальної, спрямовуючої функцій та на досягнення виховної мети;
- аналіз виховного заходу здійснено поверхово.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється, якщо у структурних компонентах методичної розробки допущені значні недоліки і вона не відповідає науково-методичним вимогам, які до неї ставляться, та не враховує сучасних досягнень психолого-педагогічної науки і практики з питань виховання студентської молоді. При цьому:

- тема заходу не є актуальною і не відповідає віковим особливостям, запитам та інтересам студентів даної студентської групи; у її визначенні студенти не брали участі;
- виховна мета заходу нечітко визначена і не конкретизована;
- зміст заходу не відповідає соціальному замовленню і не пов'язаний з життям даної студентської групи, університету, міста; не враховує інтереси, вікові та індивідуальні особливості студентів, рівень їх вихованості;
- неоптимально визначені методи, прийоми, засоби, форма організації, які застосовуються у процесі виховного заходу, і не спрямовані на забезпечення активної участі всіх учнів, їх самостійності;
- зміст та методика проведення виховного заходу не спрямовані на реалізацію його освітньої, орієнтувальної, спрямовуючої функцій та на досягнення виховної мети;
- відсутні окремі компоненти методичної розробки, аналіз виховного заходу здійснено поверхово або він відсутній.

7.6. Критерії оцінки психолого-педагогічної характеристики колективу академічної групи

Оцінка **“відмінно”** ставиться:

- за повну характеристику конкретного колективу академічної групи згідно з орієнтовними схемами, представленими у методичних матеріалах з педагогічної практики;
- характеристика аргументована результатами експериментального вивчення особистості колективу академічної групи за допомогою різних психолого-педагогічних методів;
- вивчення студента колективу академічної групи тісно пов'язане з навчальною і виховною роботою, яку проводив аспірант/ад'юнкт-практикант;
- у висновках зазначені найважливіші психолого-педагогічні завдання, які стояли перед куратором у його виховній роботі з конкретним колективом академічної групи та рекомендації щодо шляхів подальшої роботи з цим колективом академічної групи.

Оцінка **“добре”** ставиться:

- за досить повну характеристику конкретного колективу академічної групи згідно з орієнтовними схемами вивчення колективу академічної групи;

- подані відповіді на питання схеми недостатньо аргументовані результатами експериментального вивчення колективу академічної групи.

Оцінка **“задовільно”** ставиться у випадку, якщо:

- у характеристиці розкриті основні питання вивчення колективу академічної групи без констатації тих чи інших особливостей академгрупи;
- характеристика недостатньо аргументована результатами експериментального вивчення колективу академічної групи за допомогою різних психолого-педагогічних методів.

Оцінка **“незадовільно”** ставиться:

- за поверхові відповіді в характеристиці на запитання згідно зі схемою вивчення колективу академічної групи;
- характеристика зовсім неаргументована результатами експериментального вивчення колективу академічної групи;
- у висновках не визначені позитивні аспекти і недоліки в організації життя та діяльності академгрупи;
- відсутні рекомендації щодо подальшої роботи з конкретним колективом академічної групи.

7.7. Критерії оцінки дослідницьких завдань з психолого-педагогічних проблем

При оцінці змісту дослідницького завдання, виконаного аспірантом/ад'юнктором під час педагогічної практики, беруться до уваги переконливість тверджень, адекватність застосованих методик віку студентів та темі дослідження, логічність викладу, глибина висновків та наявність педагогічних рекомендацій, наявність списку використаної літератури; дотримання вимог технічного й естетичного оформлення роботи і орфографічного стандарту.

Оцінка **“відмінно”** виставляється за умови:

- повної відповідності змісту роботи темі дослідження;
- вдалого добору методик дослідження;
- успішного виконання дослідницького завдання;
- систематизації одержаних результатів;
- наявності авторських висновків;
- дотримання вимог щодо технічного й естетичного оформлення роботи та орфографічного стандарту.

Оцінка **“добре”** виставляється, коли:

- обґрунтована актуальність теми;
- дослідження виконане на достатньо високому науково-теоретичному та методичному рівні;

- отримані результати систематизовані, але висновки не є переконливими або відсутні рекомендації, або є незначні зауваження до оформлення роботи.

Оцінка **“задовільно”** виставляється в разі, якщо:

- тема розкрита повністю, методики дослідження адекватні, але науково-теоретичний і методичний рівень його виконання недостатньо високий;
- отримані результати систематизовані недостатньо;
- зроблені непереконливі висновки;
- не дотримані вимоги щодо оформлення роботи.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється, коли:

- тема дослідження розкрита поверхово;
- науково-методичний рівень роботи низький;
- результати дослідження не систематизовані;
- висновки непереконливі;
- є суттєві зауваження до технічного й естетичного оформлення роботи, дотримання грамотності оформлення.

VIII. СХЕМИ ТА ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ З АСИСТЕНТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

8.1. Індивідуальний план роботи аспіранта/ад'юнкта-практиканта

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник педпрактики від кафедри _____

Консультант від кафедри педагогіки _____

« ____ » _____ року

І н д и в і д у а л ь н и й п л а н р о б о т и

аспірант/ад'юнкта-практиканта _____ інституту/факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(прізвище, ім'я, по батькові)

на період педпрактики з _____ до _____ року

Навчально-виховна робота проводиться у _____ групі інституту/
факультету _____.

Розділ	Зміст роботи	Термін виконання	Відмітка про виконання
I.	Початковий етап педагогічної практики 1. Участь у настановчій конференції, у роботі з керівниками педпрактики. 2. Знайомство зі студентами групи, з планом роботи куратора. 3. Ознайомлення з навчальною програмою з дисципліни і з робочою програмою навчальною курсу, з підручниками, методичними розробками, консультації з		

	викладачем, що проводив заняття з даного курсу раніше. 4. Складання індивідуального плану та його затвердження.		
II.	Навчальна робота з дисципліни 1. Складання тематичного плану циклу занять з дисципліни на період педпрактики. 2. Відвідування практичних занять викладачів з дисципліни, їх аналіз. 3. Відвідування демонстраційних занять, їх аналіз. 4. Проведення занять з дисципліни. 5. Відвідування занять аспірантів-практикантів, їх аналіз. 6. Виготовлення допоміжних засобів навчання.		
III.	Методична робота 1. Розробка робочої навчальної програми з дисципліни, що викладається. 2. Складання планів-конспектів усіх занять, що будуть проводитися протягом асистентської педагогічної практики. 3. Проведення психолого-педагогічного аналізу відвіданих занять викладачів кафедри, інших аспірантів/ад'юнктів-практикантів. 4. Підготовка доповіді й виступ на науково-методичному семінарі кафедри.		
IV.	Виховна робота в групі 1. Ознайомлення з системою навчально-виховної роботи на факультеті та в групі (за якою закріплений аспіран/ад'юнкт). 2. Ознайомлення з системою роботи куратора групи.		

	3. Вивчення студентів групи (за якою закріплений студент). 4. Виконання функцій та обов'язків куратора. 5. Підготовка та проведення виховного заходу. 6. Відвідування виховних заходів, які проводять викладачі, їх аналіз. 7. Відвідування позааудиторних виховних заходів, які проводять аспіранти-практиканти, їх аналіз.		
V.	Науково-дослідна робота 1. Вивчення колективу академічної групи та складання психолого-педагогічної характеристики на неї. 2. Проведення наукового дослідження з проблеми: «_____». 3. Участь у науково-методичних семінарах, конференціях.		
VI.	Заключний етап педагогічної практики 1. Підготовка звітних матеріалів. 2. Участь у підсумкових заходах з асистентської педагогічної практики.		

8.2. Схема звіту аспіранта-практиканта з асистентської педагогічної практики

З В І Т

аспіранта/ад'юнкта _____ інституту/факультету

(прізвище, ім'я, по батькові)

Про асистентську педагогічну практику у _____ групі
інституту/факультету _____

Керівник від кафедри

Консультант від кафедри педагогіки _____

1. Кількісні результати асистентської педагогічної практики:

- а) кількість відвіданих занять викладачів (у годинах);
- б) кількість відвіданих занять практикантів (у годинах);
- в) кількість проведених занять (у годинах);
- г) кількість і короткий зміст проведених заходів: позааудиторного заходу з предмету, що викладався та виховних заходів за планом роботи куратора;
- д) кількість відвіданих позааудиторних заходів;
- є) кількість методичних і педагогічних семінарів, в яких взяв участь аспірант/ад'юнкт.

2. Початковий етап асистентської педагогічної практики:

- участь у настановчій конференції;
- знайомство з викладацьким складом кафедри;
- ознайомлення з планом роботи кафедри, навчальними програмами з дисципліни та робочими навчальними програмами, планом виховної роботи куратора академічної групи, знайомство зі студентами.

3. Навчальна робота з дисципліни:

- складання тематичного плану на період педагогічної практики;
- відвідування занять викладачів та аспірантів/ад'юнктів-практикантів, їх аналіз;
- проведення занять з дисципліни в закріплених групах та під час заміні;

- підготовка допоміжних засобів навчання аспірантами/ад'юнктами-практикантами та їх загальна коротка характеристика;
- аналіз труднощів, з якими зустрілися аспіранти під час підготовки й проведення занять;
- проведення позааудиторного заходу предмету та його аналіз.

4. Методична робота:

- розробка робочої навчальної програми з предмету, що викладається;
- складання планів-конспектів усіх занять, що проводилися протягом асистентської педагогічної практики;
- проведення психолого-педагогічного аналізу відвіданих занять викладачів кафедри, інших аспірантів-практикантів;
- підготовка доповіді й виступ на науково-методичному семінарі кафедри.

5. Проведення виховної роботи зі студентами:

- ознайомлення з системою роботи куратора;
- вивчення студентів групи, за якою закріплений аспірант;
- виконання функцій та обов'язків куратора;
- опис прийомів щодо реалізації виховної спрямованості занять;
- відвідування виховних заходів, проведених викладачами та магістрантами-практикантами, їх загальна коротка характеристика;
- загальна характеристика залікового виховного заходу, якість і аналіз його проведення.

6. Науково-дослідницька робота:

- тема науково-дослідницької роботи;
- вивчена література з теми;
- опис спостережень (експериментів) за темою дослідження;
- результати, розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітнього процесу;
- тема виступу на науково-методичному семінарі кафедри.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллина О.А., Загрязкина Н.Н. Педагогическая практика студентов: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1989. – 175 с.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Білоус В.Т., Горюнова Л.І., Цимбалюк А.В., Цимбалюк С.Я. Основи організації та методики викладання у вищій школі: навчально-метод. посібник. – Ірпінь, Академія ДПС України, 2001. – 146 с.
4. Головка Л. Активізація самостійної роботи студента під час лекційних занять // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – №1. – С. 147-151.
5. ДСТУ 2732-94. Діловодство й архівна справа. Терміни й визначення. – 6. чинний від 1995-01-01. – К.: Держстандарт України, 1994.
7. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та 8. визначення. – Чинний від 1995-01-01. – К.: Держстандарт України, 1994.
9. Закон України «Про інформацію» // Голос України. – 1992. – 13 листопада.
10. Леоненко П. Роздуми навколо тестів (з досвіду роботи кафедри) // Вища школа. – 2001. – №1. – С.45-62.
11. Матюнин Б.Г. Нетрадиционная педагогика. – М.: Школа-пресс, 1998.
12. Методические рекомендации по использованию конспектов-схем, производственных ситуаций и учебных игр в вузе. – К.: КИНХ, 1998.
13. Освітні технології: навч.- метод. посіб./ за ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
14. Пархоменко Л. Ігри, у які грають дорослі // Управління освітою. – 2003. – №1.
15. Прометун О., Ремех Т., Гейко І. Практичне право: методичний посібник / за ред. О.І.Прометун. – К.: Генеза, 2001. – 168 с.
16. Педагогические технологии. Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / под ред. В.С.Кукушина. – Серия «Педагогическое образование». – Ростов-на-Дону: Изд. Центр «Март», 2002. – 320 с.
17. Рыбальский В.И. Методические рекомендации по классификации методов активного обучения. – К., 1999.
18. Сидоренко О., Чуб В. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
19. Сучасні тренінгові технології навчання ведення бізнесу: навчально-метод. посібник: у 6-ти кн. – Кн.1. Технологія підготовки і проведення

тренінгів. – К., КНЕУ, 2001. – 117 с.

20. Трайнев В.А. Деловые игры в учебном процессе: Методология разработки и практика проведения. – М.: Изд. Дом «Дашков и К»: МАН ИПТ, 2002. – 380с.
21. Шелестова Л. Інтерактивні технології: “за” і “проти”//Шкільний світ. – 2003. – №12.
22. Шестак Н.В. Высшая школа: технология обучения: словарь. – М.: Вузовская книга, 2000. – 80 с.
23. Шпильовий В.Д., Жила В.Г. Створення тестів та проведення тестового контролю якості підготовки. – Луганськ: вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1997. – 78 с.
24. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб.пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
25. Як викладати ситуаційні вправи / за ред. О.І.Сидоренка. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 64 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Концепція національного виховання студентської молоді

Додаток до
рішення колегії МОН
від «25» червня 2009 р.
протокол № 7/2-4

Загальні положення

Розбудова Української держави, відродження української нації потребують формування та впровадження відповідної Концепції національного виховання студентської молоді, яка має стати складовою частиною системи національного виховання громадянина України.

Роль держави у національному вихованні полягає в координації зусиль усіх інститутів суспільства, забезпеченні єдності та пріоритету загальнодержавних і національних інтересів.

Національне виховання — це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів.

Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання студентської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодій людині, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи.

Глобальний простір, у який інтегрується наша студентська молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів. Тому постає потреба в здатності студентської молоді до входження у світовий соціокультурний простір — за умови збереження української національної ідентичності.

Національне виховання має стати фундаментом становлення світогляду молодій людині, на якому формуються фахові знання та професійна відповідальність.

Принципи національного виховання

Національне виховання студентської молоді ґрунтується на таких принципах:

- демократичності — визнанні академічною спільнотою права кожного на свободу виявлення своєї творчої індивідуальності, усунення авторитарних методів виховання;
- гуманізації — створенні умов для особистісної самореалізації, формуванні людяної, щирої, доброзичливої, милосердної особистості;
- єдності навчальної та виховної діяльності — консолідації студентства та науково-педагогічних працівників у єдину академічну спільноту, об'єднану спільною мораллю та ідеями;
- послідовності, системності і наскрізності — привнесенні виховних аспектів у всі форми освітнього процесу, зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу та продуктивною працею;
- диференціації та індивідуалізації виховного процесу — врахуванні у виховній діяльності рівнів фізичного, духовного, психічного, соціального, інтелектуального розвитку студентів, стимулюванні їхньої активності та розкритті творчої індивідуальності;
- єдності теорії та практики — реалізації набутих студентами знань, умінь і навичок на практиці, включаючи самовряду та громадську діяльність;
- природовідповідності — врахуванні багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних, соціально-психологічних особливостей студентів;
- пріоритету правової свідомості — вихованні поваги до конституційних прав та свобод людини.

Мета і завдання національного виховання

Головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина — патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Завданнями національного виховання студентської молоді є:

- формування національної свідомості, гідності громадянина, виховання поваги й любові до рідної землі й українських традицій;
- підготовка свідомої інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
- вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;

- підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення і розвиток українськомовного освітнього простору;
- формування у суспільній свідомості переваг здорового способу життя, культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості;
- створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів та організаторів;
- забезпечення високого рівня професійності та вихованості молодой людини, сприяння розвитку індивідуальних здібностей, таланту та самореалізації;
- плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

Основні напрями національно-виховної діяльності

Національно-виховна діяльність проводиться за такими напрямками:

1. Національно-патріотичне виховання:
 - формування національної свідомості і відповідальності за долю України;
 - виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті;
 - культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.);
 - виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій.
2. Інтелектуально-духовне виховання:
 - розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення;
 - виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності;
 - реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок;
 - виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію;
 - формування особистісного світогляду як проекції узагальненого світосприймання.
3. Громадянсько-правове виховання:
 - прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина;
 - виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України;

- виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством;
- формування політичної та правової культури особистості;
- залучення студентської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху.

4. Моральне виховання:

- формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни;
- формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань;
- становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків.

5. Екологічне виховання:

- формування основ глобального екологічного мислення та екологічної культури;
- оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування;
- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство;
- виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності.

6. Естетичне виховання:

- розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності;
- формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури;
- вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

7. Трудове виховання:

- формування особистості, яка свідомо та творчо ставиться до праці в умовах ринкової економіки;
- формування почуття господаря та господарської відповідальності;
- розвиток умінь самостійно та ефективно працювати.

8. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя:

- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя;
- формування знань і навичок фізичної культури в житті людини;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку студентів;
- фізичне, духовне та психічне загартування;

- формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань;
- створення умов для активного відпочинку студентів.

Шляхи реалізації та очікувані наслідки реалізації Концепції

1. Механізм виконання Концепції передбачає координацію зусиль Міністерства освіти й науки України, органів влади та місцевого самоврядування, професорсько-викладацького і студентського складу вищого навчального закладу, представників громадських організацій, засобів масової інформації.

2. Для ефективної реалізації Концепції при Міністерстві освіти і науки створюється Громадська рада, основними завданнями якої є:

- розроблення плану дій щодо реалізації положень Концепції;
- підготовка організаційно-методичного забезпечення, вивчення та узагальнення досвіду організації виховної діяльності у вищих навчальних закладах;
- організація і проведення науково-методичних конференцій, семінарів, круглих столів тощо;
- сприяння активному обміну теоретико-методологічними аспектами системи національного виховання, новими підходами, формами і методами виховної діяльності.

3. У вищих навчальних закладах виховна діяльність:

- координується Радою з організації виховної діяльності, котра складає план дій;
- включається до планів роботи структурних підрозділів;
- конкретизується у діяльності наставників (кураторів) академічних груп;
- розглядається на засіданнях педагогічних рад, вчених рад вищих навчальних закладів.

4. Особлива роль у виховній діяльності покладається на органи студентського самоврядування, серед основних завдань яких є підвищення ефективності навчально-виховного процесу, забезпечення виховання духовності та культури студентів.

5. Вищий навчальний заклад співпрацює з органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями. Впровадження Концепції сприятиме розробленню та прийняттю нормативно-правових документів і дієвих програм роботи зі студентською молоддю.

Додаток 2

**Концепція освітньої діяльності Київського
національного університету імені Тараса Шевченка
на період до 2019 року**

СХВАЛЕНА Вченою радою
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Протокол № 2
від «06»жовтня 2014 р.

Голова Вченої ради

_____ **Л.В.Губерський**

**Укладачі концепції освітньої
діяльності**

Л.Губерський – ректор КНУ імені
Тараса Шевченка

О.Закусило – перший проректор

В.Бугров – проректор з науково-
педагогічної роботи

С.Вижва - проректор з наукової
роботи

П.Бех - проректор з науково-
педагогічної роботи (міжнародні
зв'язки)

А.Гожик – директор Науково-
методичного центру організації
навчального процесу

Я.Болюбаш – помічник проректора
з науково-педагогічної роботи

Преамбула

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (далі - *Університет*) – це **багатогалузевий класичний університет** дослідницького типу, основними завданнями якого є освітня, науково-дослідницька та інноваційна діяльність.

Від часу заснування Університету в його стінах підготовлені десятки поколінь учених, дипломатів, педагогів, журналістів, політиків і громадських діячів, митців та літераторів, управлінців і виробничників, які були й залишаються гордістю України.

На Всесвітній конференції ЮНЕСКО з проблем вищої освіти (2009) було зафіксовано, що, попри безумовний вплив рівня наукових досліджень на престиж навчального закладу, основною суспільною функцією університетів на сьогодні визнається підготовка кадрів. Відповідно до цього, умовою успішної конкуренції на світовому ринку знань було визнано визначення університетами пріоритетів у викладанні і навчанні студентів.

Виконання основних функцій, покладених на Університет, щодо підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці фахівців для наукових, освітніх і виробничих установ держави, сприяння інтеграції України в світовий економічний простір як рівноправного партнера, у тому числі на ринку надання освітніх послуг, виконання Університетом ролі провідного наукового та експертного центру України неможливе без встановлення чітких орієнтирів його розвитку і визначення пріоритетних напрямів модернізації. При цьому, оскільки основною суспільною функцією університетів на сьогодні визнається підготовка кадрів, необхідною умовою успішної конкуренції на світовому ринку знань є визначення Університетом стратегічних цілей, основних принципів і завдань в освітній діяльності. Концепція освітньої діяльності (далі - *Концепція*) є основою для формування програми розвитку Університету і планів заходів щодо її реалізації.

Правовою основою формування Концепції є Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про професійний розвиток працівників», Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. за №847 «План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони на 2014-2017 роки», інші нормативно-правові акти у сфері освіти, зайнятості і соціально-трудова відносин, документи Болонського і Копенгагенського процесів тощо.

Розділ 1. Стан розвитку Університету

Історія Університету бере свій початок від 8 листопада 1833 р., коли було підтримано подання міністра освіти С.С.Уварова про заснування Імператорського Університету Св. Володимира на базі перенесеного до Києва Кременецького ліцею. 15 липня 1834 р., у день пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира, відбулося урочисте відкриття Університету у складі філософського факультету з двома відділеннями: історико-філологічним та фізико-математичним, та юридичного факультету. В 1841р. відкрито медичний факультет, створений на базі медичного факультету ліквідованого Віленського університету (м. Вільнюс).

У 1860-х рр. розширено автономні права навчального закладу і відкрито 15 нових кафедр (чисельність яких зросла з 37 до 52), збільшилася також кількість викладачів та студентів.

Протягом 1930-х рр. в Університеті створювалися нові факультети. У 1938 р. їх стало вже вісім: фізико-математичний, історичний, філологічний, хімічний, геолого-географічний, біологічний, юридичний та іноземних мов. У березні 1939 р., на честь 125-річчя з дня народження Тараса Шевченка Президія Верховної Ради СРСР присвоїла його ім'я Київському державному університету. У цьому ж році Університету було передано Канівський біогеографічний заповідник, що став науково-експериментальною та навчальною базою для природничих факультетів.

Особливо швидкого розвитку Університет досяг у 1950-х рр. До 1958 р. в Київському державному університеті вже діяло 11 факультетів. 21 квітня 1994 р. Київському університету Указом Президента України Л.М.Кравчука № 176/94 було надано статус "національного", а 25 листопада 1999 р. новим Указом Президента України Л.Д.Кучми № 1496/99 автономний статус Університету суттєво розширено. 5 травня 2008 р. видано Указ Президента України В.А.Ющенка № 412/2008, яким передбачено перетворення Університету на головний навчально-науковий центр України з підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації. 29 липня 2009 р. постановою Кабінету Міністрів України № 795 Університету було надано статус самоврядного (автономного) дослідницького національного вищого навчального закладу; передбачено посилене фінансування програм перспективного розвитку Університету.

На сьогодні Університет надає освітні послуги, пов'язані з здобуттям вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра (у т. ч. іноземних громадян), відповідно до ліцензії Серія АЕ №285106, виданої за рішенням Акредитаційної комісії від 27.06.2013 р., протокол №105 та видає дипломи державного зразка відповідно до сертифіката про акредитацію Серія РД-IV № 1159029, протокол Акредитаційної комісії № 105 від 27.06.2013 р. В Університеті здійснюється підготовка кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі та докторантурі, спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття

наукового ступеню кандидата і доктора наук діють за 124 науковими спеціальностями. Крім того, Університет надає послуги з набуття повної середньої освіти елітного рівня.

Освітній процес в Університеті забезпечують факультети, навчально-наукові та навчальні інститути, навчально-наукові центри, коледжі, ліцей і підготовче відділення.

Незважаючи на суттєве розширення (порівняно із недавнім минулим) видів діяльності Університету з підготовки кадрів, основні зусилля Університет зосереджує на підготовці фахівців і професіоналів за 6-9 рівнями Національної рамки кваліфікацій: бакалаврів, магістрів, докторів філософії і докторів наук.

Ключові показники діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка на початок 2014/2015 навчального року подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна характеристика Київського національного університету імені Тараса Шевченка (станом на 01.09.2014)

з/ п	Показники діяльності	Кількісні параметри	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	Ліцензований обсяг вищого навчального закладу (осіб)	14 610	6 770
	у т.ч. за освітньо-кваліфікаційними рівнями:		
	- молодший спеціаліст (осіб)	760	425
	- бакалавр (осіб)	6 710	2 535
	- спеціаліст (осіб)	2 120	2 375
	- магістр (осіб)	5 020	1 635
	Кількість студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, докторантів, пошукувачів разом:	27 570	
	у т.ч. за рівнями:		
	- молодшого спеціаліста (осіб)	1 200	230
	- бакалавра (осіб)	14 140	1 730
	- спеціаліста (осіб)	170	1 960
	- магістра (осіб)	5 010	1 640
	кількість аспірантів і пошукувачів	1 030	350
	кількість докторантів	110	
	всього іноземних громадян із числа студентів та аспірантів	708	
	Кількість напрямів підготовки та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка за рівнями:		
	- молодший спеціаліст	14	10

з/ п	Показники діяльності	Кількісні параметри	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	- бакалавр	55	25
	- спеціаліст	54	30
	- магістр	98	38
	- кандидата і доктора наук	124	
	Кількість кафедр	198	
	з них випускових:	179	
	Кількість факультетів та інститутів	23	
	Кількість відділень і коледжів	3	
	Кількість ліцеїв	1	
	Загальна площа навчально-лабораторних будинків (м ²)	245 808	
	Площа критих спортивних споруд для проведення навчально-тренувальних занять (м ²)	10 824	
	Загальний книжковий фонд (тисяч одиниць)	3 365	
	Кількість місць у підприємствах громадського харчування при вищому навчальному закладі	3 076	
	Кількість студентів, що проживають в гуртожитку	8 500	
	Кількість місць у підприємствах громадського харчування при гуртожитках	355	
	Кількість місць у санаторіях-профілакторіях	150	
	Кількість міжнародних грантів, наукових та освітніх проектів й програм, співвиконавцем яких є Університет	27	
	Кількість угод, укладених з зарубіжними університетами на навчання студентів за програмами «Подвійний диплом»	8	
	Кількість студентів, що здобули вищу освіту за програмами «Подвійний диплом» у 2013 році	24	
	Кількість закордонних відряджень науково-педагогічних працівників для проведення наукової та викладацької роботи, стажування у 2013 році	212	
	Кількість студентів та аспірантів направлених на навчання, виробничу практику за профілем підготовки або стажування до закордонних підприємств, організацій, установ у 2013 році	498	
	Кількість публікацій у Scopus	11 739	

з/ п	Показники діяльності	Кількісні параметри	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	Кількість цитувань у Scopus	46 431	
	Індекс Гірша (h-індекс) у Scopus	67	

Підтвердженням здобутків Університету з підготовки кадрів є щорічне покращення показників Університету в рейтингах QS World University Rankings (у 2014 році – 421-430) і Times Higher Education World University Rankings (провайдер - Thomson Reuters), 4 місце (за 2013/2014 рік) у новому «Рейтингу університетів країн СНД, Грузії, Латвії, Литви та Естонії» (провайдер - МПГ «Інтерфакс»), здобуті у 2013/2014 високі місця в новоутвореному європейському рейтингу «U-Multirank» і рейтингу закладів вищої освіти країн СНД «Експерт» (3 місце).

Розділ 2. Проблеми, на розв'язання яких спрямована Концепція

В умовах глобалізації, посилення конкуренції, мобільності робочої сили, швидких економічних і технологічних змін, загострюється проблема підготовки кадрів відповідно до сучасних вимог та викликів на міжнародному та національному ринках праці, переходу до інноваційної моделі розвитку економіки. Найбільш актуальними постають питання людського розвитку, забезпечення якості освіти та професійної підготовки, створення умов для навчання і професійного розвитку громадян упродовж життя, підвищення ефективності взаємодії між системою освіти і ринком праці.

Прийняття Закону України «Про вищу освіту» і ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом створюють для вищої освіти України нове правове поле, сприяють зростанню конкуренції на ринку освітніх послуг і посилюють вплив споживачів освітніх послуг на формування змісту освіти і визначення тривалості навчальних програм, а також надають ринку праці і студентам право контролю якості вищої освіти.

Водночас подальший розвиток суспільних відносин, пов'язаних із підготовкою фахівців, обмежується відсутністю погоджених принципів реформування сфери освіти, зайнятості населення та соціально-трудових відносин; невизначеністю ролей та обов'язків сторін, зацікавлених в участі у формуванні та реалізації державної політики щодо підготовки кадрів та професійного розвитку громадян.

Недостатньо ефективним є механізм взаємодії органів влади, навчальних закладів, роботодавців, професійних спілок, фахових об'єднань з метою підготовки кадрів та професійного навчання, що суттєво обмежує

можливості працевлаштування випускників навчальних закладів, зменшує ефективність витрат на підготовку кадрів, гальмує інноваційний розвиток економіки.

Додатковими чинниками, які ускладнюють здійснення освітньої діяльності вищими навчальними закладами України загалом і Університетом зокрема, є:

- негативні тенденції економічного розвитку і зростання суспільно-політичних ризиків на рівні держави;
- особливості демографічної ситуації в Україні і погіршення якості підготовки учнів у середній загальноосвітній школі;
- надмірна пропозиція освітніх послуг на території України і, водночас, зростання доступності вищої освіти за межами держави;
- скорочення попиту на здобуття кваліфікацій в галузі природничих наук та інженерії;
- слабка інтеграція ВНЗ України у світовий освітньо-науковий простір, їх слабка впізнаваність за межами держави, відсутність у вітчизняних університетів загальноновизнаної стабільної позитивної освітньої і наукової репутації, невідповідність їх матеріально-технічної бази рівню провідних університетів світу;
- недобросовісна конкуренція на ринку освітніх послуг (недотримання вимог забезпечення якості тощо);
- ослаблення зв'язків з потенційними замовниками кадрів, надмірна «академізація» університетської освіти і науки, зменшення частки прикладних досліджень;
- зниження довіри роботодавців до якості вищої освіти і, як наслідок, зменшення мотивації студентів до набуття якісних сучасних знань та отримання необхідних компетенцій;
- недостатній рівень мотивації керівних і науково-педагогічних кадрів університетів до активної діяльності з вдосконалення, розвитку і забезпечення якості навчальних програм.

Як флагман вищої освіти України, Університет не має можливості і права вичікувати остаточного врегулювання та інституціонального закріплення нової системи відносин між державою, освітою та споживачами освітніх послуг. Університет має щонайшвидше:

- ✓ розробити і затвердити власні стандарти освітньої діяльності за рівнями вищої освіти;
- ✓ розробити і запровадити системні заходи щодо інституціонального забезпечення своєї діяльності в нових умовах;
- ✓ визначити чіткі орієнтири розвитку і прозорі критерії ефективності освітньої діяльності;
- ✓ розробити систему критеріїв успішності навчальних програм;

- ✓ розробити і запровадити заходи для економічної стимуляції розробників нових навчальних програм;
- ✓ запропонувати державі і суспільству прийняти розробки Університету з цього кола питань в якості прототипу галузевих і державних регуляторних документів.

Розділ 3. Мета освітньої діяльності Університету, завдання та основні принципи реалізації Концепції

Основною метою освітньої діяльності університету є підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних на національному та міжнародному ринку праці фахівців для наукових та освітніх установ, органів державної влади і управління, підприємств всіх форм власності за всіма рівнями вищої освіти (доктор наук, доктор філософії, магістр, бакалавр, молодший бакалавр) в усіх галузях освіти (відповідно до міжнародних і вітчизняних класифікацій освіти), утвердження національних, культурних і загальнолюдських цінностей.

Додатковими напрямками освітньої діяльності університету є:

- підвищення кваліфікації для осіб з вищою освітою всіх рівнів;
- надання послуг з набуття повної середньої освіти елітного рівня;
- надання послуг зі здобуття кваліфікацій професійної освіти на рівні молодшого спеціаліста чи його еквіваленту (4-5 рівні НРК).

Зміст освітніх програм, які пропонує Університет, крім професійної підготовки на адекватному світовому рівні, повинен забезпечувати для осіб, які навчаються, формування ключових компетентностей, що є необхідними для самореалізації, активної громадянської позиції, соціальної злагоди і здатності до працевлаштування у суспільстві, зокрема:

- формування духовних і моральних цінностей на рівні, який сприятиме їх інтеграції у громадянське суспільство і становленню активної громадянської позиції в цьому суспільстві;
- формування картини світу, адекватної сучасному рівню наукових знань про нього (відповідно до рівня вищої освіти), базових компетентностей в галузі науки та техніки;
- комунікативну компетентність, культурну освіченість, здатність до інтеграції у національну і світову культуру;
- сприяння багатогранному розвитку особистості, в тому числі - формування вміння навчатися із високим рівнем самостійності, критичне мислення, творчий підхід, ініціативність, здатність вирішувати проблеми, вміння оцінювати ризики, рішучість і конструктивне управління почуттями, підприємливість.

Основні принципи освітньої діяльності Університету:

- ✓ **нерозривність** процесів навчання, науково-дослідницької роботи і виробництва;

- ✓ забезпечення конкурентоспроможності завдяки **високій гарантованій якості**;
- ✓ побудова освітніх програм **на компетентнісній основі** відповідно до рівнів Національної рамки кваліфікацій;
- ✓ **забезпечення єдиного підходу до розроблення освітніх програм** всіх рівнів із обов'язковим урахуванням професійних стандартів, визначенням критеріїв оцінювання знань, умінь, навичок та компетенцій, термінів та порядку підтвердження отриманих особою кваліфікацій;
- ✓ забезпечення **незалежної та об'єктивної оцінки** набутої кваліфікації;
- ✓ науковий та методично обґрунтований **аналіз потреб ринку праці** і перспектив розвитку галузі при розробці академічної політики;
- ✓ сприяння, у тому числі завдяки організації навчального процесу, набуттю студентами **професійної кваліфікації**;
- ✓ визнання якісної **практичної підготовки** студентів необхідною умовою здобуття кваліфікацій всіх рівнів;
- ✓ **сумісність** освітніх програм з **міжнародними класифікаціями** та стандартами вищої освіти;
- ✓ забезпечення доступу до освітніх програм Університету людей з **особливими фізичними потребами**;
- ✓ **гарантування рівності й доступу** до освітніх програм Університету **тих груп людей**, які через недоліки освітнього характеру, спричинені особистими, соціальними, культурними або економічними обставинами, **потребують особливої підтримки** для реалізації свого освітнього потенціалу;
- ✓ **незалежність освітньої діяльності** від впливу політичних партій та релігійних організацій;
- ✓ **активна участь усіх працівників** Університету (адміністрації, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників, навчально-допоміжного, адміністративно-господарського персоналу) у забезпеченні освітньої діяльності Університету;
- ✓ залучення всіх категорій працівників Університету та студентів до заходів із **забезпечення якості освітніх програм**.

Основні цілі реалізації Концепції

- забезпечення, із урахуванням розвитку науки і вимог ринку праці, **відповідності освітніх програм** Університету **потреbam держави і суспільства**;

- **формування в Університеті культури якості** як основи конкурентоспроможності Університету та його випускників;
- **інтенсифікація освітнього процесу** завдяки широкому впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій і зменшенню частки репродуктивної складової;
- запровадження **системи мотивації науково-педагогічних працівників** до вдосконалення навчальних програм і забезпечення якості освіти;
- **диверсифікація джерел фінансування освітньої діяльності** Університету як основа реальної академічної автономії і необхідна умова оновлення матеріально-технічної бази для навчання і наукових досліджень;
- забезпечення **валідності** процедур **оцінювання**;
- формування максимально **ефективної системи відбору талановитої молоді** на навчання до Університету як за рахунок **профорієнтаційної роботи** з випускниками (за попереднім рівнем освіти), так і в результаті **розвитку інтегрованої неперервної системи** відбору і підготовки кадрів за схемою **«ліцей - коледж - Університет»**;
- формування **стійкої позитивної академічної репутації** Університету за **всіма освітніми програмами** в Україні та за її межами;
- забезпечення **довіри ринку праці до присвоєних Університетом кваліфікацій**;
- **зростання ролі** Університету на міжнародному ринку послуг як завдяки **збільшенню частки іноземних студентів**, так і завдяки участі у **міжнародних програмах академічної мобільності**;
- формування **суспільних цінностей та духовних орієнтирів** в освітньому й науковому процесах.

Основні принципи реалізації Концепції:

- ✓ системність;
- ✓ науковість;
- ✓ інноваційність;
- ✓ субсидіарність;
- ✓ здійсненність;
- ✓ прозорість;
- ✓ неупередженість;
- ✓ професіоналізм;
- ✓ корпоративне партнерство;
- ✓ забезпечення зворотніх зв'язків між учасниками освітнього процесу;

✓ застосування проектного менеджменту (для реалізації окремих складових Концепції);

Розділ 4. Шляхи реалізації Концепції

Основні шляхи і способи реалізації Концепції:

- формування освітніх програм виключно на компетентнісній основі, перехід до загальноєвропейського розуміння змісту галузей освіти, спеціальностей і предметних галузей, впровадження принципів модуляризації при конструюванні освітніх програм;
- здійснення моніторингу тенденцій розвитку світового, у тому числі європейського, освітньо-наукового простору з метою своєчасного реагування на глобальні виклики, зміни умов і обставин на ринку освітніх послуг, впровадження нових наукових та освітніх технологій;
- розширення спектру освітніх послуг завдяки відкриттю в Університеті підготовки за новими спеціальностями та відкриттю/модифікації навчальних програм за ліцензованими спеціальностями;
- орієнтація освітніх програм на потреби наукових, освітніх та виробничих установ держави шляхом залучення їх до навчання практичній роботі в сферах професійної діяльності майбутніх фахівців;
- пріоритетна орієнтація на формування освітніх програм за освітнім рівнем магістра і освітньо-науковим рівнем доктора філософії, забезпечення набору до магістратури Університету найкращих випускників бакалаврату інших вищих навчальних закладів;
- створення і реалізація інтенсивних особистісно-орієнтованих технологій навчання (індивідуалізація навчання), індивідуалізація та диференціація навчання обдарованої молоді;
- впровадження дистанційних технологій в освітній процес;
- створення умов для здобуття якісної освіти інвалідами, дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- сприяння набуттю студентами всіх спеціальностей комунікативної компетентності іноземною мовою на необхідному рівні;
- формування повноцінних англomовних освітніх програм за рівнями магістра і бакалавра (в першу чергу в галузях природничих наук, інформаційно-комунікаційних технологій та інженерії);
- досягнення якісно нового рівня міжфакультетської і міжкафедральної кооперації в підготовці кадрів шляхом інституційного закріплення відповідальності за формування, виконання і забезпечення якості освітніх програм за керівниками і комітетами освітніх програм;
- розширення участі Університету в міжнародних програмах академічної мобільності (на рівні студентів і на рівні науково-педагогічних працівників);
- запровадження програм подвійного дипломування із визнаними у світі університетами (в першу чергу за освітніми програмами в галузі природничих наук, інформаційно-комунікаційних технологій та інженерії);

- формування спільних освітніх програм із університетами-партнерами для отримання грантів на здійснення освітньої діяльності;
- інтеграція Університету з навчальними закладами різних рівнів, науковими установами та підприємствами, зокрема, шляхом створення навчально-науково-виробничих комплексів;
- запровадження міжнародних стандартів викладання іноземних мов і вимог до комунікативної компетентності випускників та науково-педагогічних працівників;
- розроблення і затвердження стандартів освітньої діяльності Університету (за рівнями);
- забезпечення вищого рівня інтеграції освітньої діяльності з наукою завдяки зростанню ролі дослідницької компоненти в освітніх програмах;
- залучення представників роботодавців, провідних учених і фахівців практиків до формування змісту освітніх програм, до визначення процедур оцінювання, до участі у освітньому процесі і підсумковій атестації;
- підвищення спроможності до працевлаштування випускників університету шляхом забезпечення належних умов для практичної підготовки на робочому місці;
- створення служби маркетингу освітніх послуг Університету з метою дослідження сучасного ринку праці в Україні та підготовки пропозицій щодо запровадження нових освітніх програм, систематичне проведення аналізу стану працевлаштування та кар'єрного зростання випускників Університету в перший рік після отримання диплому;
- впровадження європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
- впровадження системи заходів, спрямованих на підвищення об'єктивності оцінювання в Університеті, у тому числі шляхом: запровадження обов'язкової експертизи процедур і критеріїв оцінювання; вибіркової внутрішньої і зовнішньої експертизи виставлених оцінок; використання інформаційно-комунікативних технологій в оцінюванні; визначення відповідності інструментів оцінювання цілям оцінювання тощо;
- створення процедур зворотніх зв'язків між учасниками освітнього процесу як необхідної системоутворюючої компоненти процесу забезпечення якості освіти;
- створення організаційно-технічних умов та засобів оцінки випускниками минулих років актуальності та якості навчальних дисциплін та компетенцій викладачів;
- впровадження електронного документообігу в освітню діяльність, створення електронних кабінетів керування навчальним процесом для викладачів та студентів;
- запровадження боротьби з плагіатом за допомогою організаційно-технічних засобів, а також публікації на сайті Університету дипломних робіт, рефератів, звітів з практики тощо;

- завершення формування цілісної системи моніторингу та забезпечення якості освіти на основі «Програми заходів із забезпечення якості освіти у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка»;
- розробка диференційованих за галузями освіти нормативів та критеріїв до кваліфікації викладачів;
- запровадження системи оцінювання ефективності роботи науково-педагогічних і педагогічних працівників при реалізації освітніх програм;
- створення системи заходів для мотивації науково-педагогічних працівників до профорієнтаційної роботи, розробки та впровадження освітніх програм, підвищення рівня викладання, участі у заходах із забезпечення якості і формуванні позитивної академічної репутації тощо, у тому числі шляхом запровадження диференціації в оплаті праці;
- перегляд та вдосконалення нормативів навчального навантаження з метою вивільнення часу для самостійної роботи студентів і розвитку професійних та особистісних якостей науково-педагогічних працівників;
- затвердження і реалізація програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників в Університеті (інститут післядипломної освіти) та за його межами (з виділенням необхідного фінансування);
- ініціювання відкриття кафедр україністики в університетах-партнерах, надання їм методичної підтримки;
- запровадження процедури дострокового припинення трудових відносин із тими науково-педагогічними працівниками, які стабільно демонструють свою професійну нездатність як викладачі;
- повноцінна інтеграція Українського фізико-математичного ліцею, Оптико-механічного коледжу та Коледжу геологорозвідувальних технологій до структури Університету;
- розгортання широкомасштабної інформаційно-іміджевої та професійно-орієнтаційної діяльності з метою залучення до навчання в Університеті абітурієнтів з найбільш обдарованої шкільної молоді, здатної опановувати програми вищої освіти;
- організація і проведення літніх і зимових шкіл на базі Університету для представників університетів-партнерів та інших навчальних закладів і наукових установ;
- забезпечення прозорості та доступності інформації про освітній процес в Університеті;
- розроблення і здійснення заходів, необхідних для акредитації Університету та його освітніх програм в європейській і міжнародній асоціаціях університетів, європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти тощо;
- участь Університету в міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів.

Розділ 5. Нормативно-правове, організаційне та фінансове забезпечення реалізації Концепції

Нормативно-правове та організаційне забезпечення реалізації Концепції здійснюватиметься шляхом розроблення та прийняття в установленому порядку відповідних нормативних актів, планів і заходів, спрямованих на реалізацію положень Концепції, проведення моніторингу стану їх виконання.

Фінансове забезпечення реалізації Концепції здійснюватиметься за рахунок бюджетних коштів (загальний і спеціальний фонд) із залученням коштів суб'єктів господарювання і громадських організацій, інвестиційних програм, програм міжнародної технічної та фінансової допомоги, коштів ендавмент-фонду та інших не заборонених законодавством джерел.

*Додаток 3***Концепція виховної роботи у Київському національному
університеті імені Тараса Шевченка****ЗАТВЕРДЖЕНО**

Вченою радою університету
22 червня 2009 року, протокол № 12

Ця **концепція** визначає фундаментальні принципи організації виховної роботи, її основні цілі, форми і методи. Концепція є підґрунтям для створення і практичної реалізації виховних заходів, забезпечення виховної складової в усіх видах діяльності університету.

Головною метою виховної роботи в університеті є всебічний гармонійний розвиток і формування позитивних якостей особистості: свідомого патріотизму, високої духовності, моральної чистоти, художньої культури, фізичної досконалості.

Нормативна база

- Конституція України;
- Національна доктрина розвитку освіти;
- Закон України “Про освіту”;
- Закон України «Про вищу освіту»;
- Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2009—2015 роки;
- Велика Хартія університетів (Magna Charta Universitatum) Болонья, 1988 р.;
- Статут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Положення про виховну роботу в Київському університеті імені Тараса Шевченка затверджене Вченою радою університету 6 квітня 1998 р. Протокол № 9.

Основні принципи виховної роботи

- врахування багатогранності й цілісності людини, вікових та індивідуальних особливостей студентської молоді, їхніх фізичних,

гендерних, психологічних, національних, духовних, інтелектуальних і релігійних особливостей; диференціація та індивідуалізація виховного процесу, повага до суверенітету особистості молодшої людини, розуміння її запитів та інтересів;

- органічний зв'язок з вітчизняною історією народу, його мовою, культурними та родинно-побутовими і релігійними традиціями, з мистецтвом, традиціями і культурами всіх народів світу, забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь, зв'язок виховання з життям та суспільною практикою;

- поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самоврядуванням студентів, розвиток активності, самодіяльності і творчої ініціативи студентської молоді, встановлення довіри між вихователями та вихованцями;

- гуманізація та демократизація виховного процесу, поєднання зусиль сім'ї, студентських та молодіжних об'єднань, громадських організацій;

- активна протидія поширенню асоціальних явищ в Університеті.

Основні цілі виховної роботи

- виховання сумлінного та відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків усіма учасниками навчального процесу;

- формування рис громадянина України, національної свідомості та людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності в будь-який час стати на захист Батьківщини, глибокого розуміння громадянського обов'язку, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, державної мови;

- створення умов для вільного розвитку особистості, забезпечення реалізації творчих ідей, самовиховання і самовдосконалення, вияву індивідуальних здібностей, обдарованості і талантів, самореалізації в сфері наукової, професійної, художньо-естетичної, спортивно-оздоровчої діяльності;

- формування гуманних рис особистості: щирості, людяності, справедливості, доброзичливості, милосердя, позитивної налаштованості, сприймання громадянських та загальнолюдських цінностей;

- забезпечення повноцінного розвитку молоді, охорона і зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я, формування здорового способу життя;

- виховання політичної, економічної та правової культури, формування фахівця нової генерації, інтелектуала, господаря в своїй державі;
- прищеплення шанобливого ставлення до культурної спадщини, традицій і звичаїв українців та інших народів, які населяють Україну, інтересу до надбань світової культури;
- реалізація професійної морально-етичної відповідальності викладачів і студентів, виховання патріотичних почуттів до Альма-матер, дотримання і розвиток демократичних і академічних традицій університету; консолідація студентства, педагогічних та наукових працівників у єдину академічну спільноту; створення академічного інформаційного середовища з вільним доступом до нього;
- подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

Основні форми виховної роботи

- словесні:
 - інформація,
 - роз'яснення,
 - зустрічі з відомими людьми,
 - збори,
 - бесіди,
 - вечори,
 - диспути,
 - конференції,
 - використання аудіовізуальних засобів масової інформації, Інтернету;
- практичні:
 - екскурсії,
 - турпоходи,
 - культпоходи,
 - конкурси,
 - олімпіади,
 - спартакіади,
 - фізичне виховання,
 - оволодіння військовими і військово-технічними знаннями;
- наочні:
 - творчі виставки,
 - книжкові стенди,
 - Інтернет ресурси,
 - стінгазети, друковані засоби масової інформації,
 - культурно-просвітницькі центри;

- активні:

- участь у державних молодіжних програмах, громадсько-патріотичних і мистецько-культурологічних проектах,
- включення студентів через органи самоврядування у процес управління в стінах Університету з метою набуття практичних навичок майбутніх учасників розбудови Української держави,
- святкування загальнодержавних та університетських свят, проведення різноманітних тематичних вечорів, благодійних акцій.

Окремий ряд форм виховної роботи призначений для самих вихователів: викладачів, співробітників, кураторів, громадських активістів:

- семінари з питань виховання для професорсько-викладацького складу, методистів, кураторів, фахівців з виховної роботи;
- обмін досвідом педагогічної та лекторської майстерності та професійною інформацією;
- співпраця з державними структурами, закладами, об'єднаннями, організаціями, які втілюють державну політику з питань виховання молоді;
- створення власних дієвих проектів виховної роботи;
- впровадження нових сучасних форм і методів виховної роботи.

Основні напрями виховної роботи

Реалізація основних принципів і цілей виховання в Університеті здійснюється в ряді пріоритетних напрямів.

Інтелектуальне (професійне) виховання

Підготовка та проведення навчально-виховного процесу повинно слугувати взірцем сумлінного фахового ставлення до виконання своїх професійних обов'язків.

Нерозривно пов'язане з навчанням та науковою роботою, створює умови для вільного розвитку особистості, забезпечення реалізації творчих здібностей, самовиховання і самовдосконалення, для вияву обдарованості і талантів, для самореалізації молоді у сферах наукової, професійної, освітньої діяльності.

Громадянське (національно-патріотичне) виховання

Невіддільне від національного ґрунту і коріння народу. Здійснюється у тісній взаємодії з вивченням гуманітарних та економіко-соціальних дисциплін, проходженням військової підготовки, у співпраці з радами ветеранів війни та праці університету, інститутів, факультетів. Формує

високий ідеал служіння народів, готовність до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання української держави, формує громадянина-патріота з глибоким розумінням громадянського обов'язку, спонукає до інтелектуального та фізичного вдосконалення, вивчення бойових та трудових традицій, героїчних сторінок історії українського народу.

Правове виховання

Формує риси громадянина України: національну свідомість і людську гідність, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, глибоке розуміння і відповідальне ставлення до громадянського обов'язку, повагу до Конституції України, Законів України, державної символіки, державної мови.

Моральне виховання

Вироблення потреби поводити себе згідно із загальнолюдськими моральними нормами, наслідування кращого досвіду попередніх поколінь, традицій сім'ї, родини, народу з урахуванням найкращих положень релігійної та світових морально-ціннісних концепцій.

Художньо-естетичне виховання

Формування естетичних знань, художньо – естетичної освіченості, поглядів, смаків, почуттів, ідеалів, які ґрунтуються на національній естетиці та кращих надбаннях цивілізації, активна участь кожного студента в естетичному житті, вироблення вмінь творити прекрасне в повсякденному житті.

Трудове виховання

Нерозривно пов'язане з професійним та правовим вихованням. Становлення висококваліфікованого фахівця, готового до самовідданої праці на благо суспільства, трудового колективу, власної родини, обізнаного і компетентного. Культивування кращих рис української ментальності, господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, поваги до власної і людської праці, її результатів.

Екологічне виховання

Формування екологічної культури, оволодіння знаннями та практичним вмінням раціонального природокористування; виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство та співучасті у її збереженні.

Фізичне виховання

Розвиток досконалого фізичного стану, адаптованості до зовнішнього середовища, пристосування до умов праці та здорового відпочинку, збереження репродуктивного й фізичного здоров'я.

Конкретні цілі

Професійне виховання

- розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, організації навчання;
- розвиток критичного мислення;
- розвиток здатності відстоювати раціональну особисту позицію;
- вироблення вміння самостійно здобувати знання;
- розвиток здатності ефективно працювати і навчатися протягом життя;
- розвиток готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності;
- адаптація студентів молодших курсів до умов навчання в університеті.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових профорієнтаційних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід, інструктажів, чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад свят професійного характеру;
- встановлення нагород для студентів: значки, листи батькам та в школу, медалі кращим випускникам, грамоти, занесення у книги пошани університету та факультетів;
- створення університетської та факультетських дощок (галереї) «Славні випускники» та відповідної сторінки на сайті університету, інституту, факультету;
- проведення зустрічей випускників із ректором із врученням медалей університету;
- вручення знаку «Випускник університету»;
- ознайомлення студентів з новинками професійної літератури;
- відвідання виставок фахової інформації та галузевих технологій;
- сприяння роботі НОСА;
- проведення Днів науки;
- здійснення шефства старшокурсників над студентами молодших курсів;
- проведення інструктивних занять зі студентами молодших курсів.

Громадянське (національно-патріотичне) виховання

- виховання любові до Батьківщини, свого народу, рідної землі, родини;

- формування національної свідомості, відповідальності за долю країни, готовності до творчої праці та ратної служби на благо людей та процвітання держави;
- виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій;
- формування суспільної і політичної культури; етики міжнаціональних стосунків;
- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових патріотичних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій, чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення національних, календарно-тематичних, релігійних, світських свят;
- фольклорні вечори;
- ознайомлення з героїчними сторінками історії українського народу та університету, їхніми бойовими та трудовими традиціями;
- уроки-диспути;
- політичні дебати;
- екскурсії до музею університету;
- екскурсії в Канів;
- тематичні екскурсії по визначних місцях України;
- тематичні екскурсії у музеї міста. Підписання угод про співпрацю з музеями;
- організація краєзнавчої та пошуково-дослідницької роботи;
- проведення зустрічей з видатними діячами українського державотворення;
- забезпечення студентів національно зорієнтованими інформаційними джерелами (пресою, літературою, фільмами тощо);
- вивчення історичного, культурологічного, побутового, політичного, соціального досвіду українського народу;
- святкування університетських свят: Днів університету, факультетів, інститутів, посвяти в першокурсники, випускних вечорів;
- проведення спільних заходів з викладачами-суспільствознавцями, викладачами Військового інституту.

Правове виховання

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

виховання поваги до прав і свобод інших людей;

- формування правової культури виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів (Герба, Прапора, Гімну); знання та дотримання законів;
- засвоєння основ державного, трудового, цивільного, сімейного та кримінального права; знання й вироблення стійких навичок застосування цих законодавчих положень у поведінці, діяльності;
- попередження протиправної поведінки, активна протидія особам та установам, які порушують закони, завдають збитків державі, зазіхають на територіальну цілісність і незалежність України.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових правничих акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення профільних свят;
- обговорення в навчальних групах матеріалів періодичної преси, ознайомлення з законодавчими актами України, проведення відповідних лекцій, ділових ігор, зустрічей з представниками органів внутрішніх справ, податкової міліції та ін.;
- прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина.

Моральне виховання

- формування основ загальнолюдської і народної моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, свободи, рівності, доброти, совісності, порядності, тактовності, співчуття, чесності, гуманності, толерантності та інших чеснот;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу; педагогів, духовної єдності поколінь; виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних; наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей;
- виховання духовної культури особистості, почуття власної гідності, честі, працелюбності, самодисципліни; створення умов для вільного формування власної світоглядної позиції;
- подвижництво у подоланні страху, насильства, жорстокості;
- співпраця з церквою (на добровільних засадах), виховання у студентів толерантного ставлення до різних релігійних віросповідань. безкорислива благодійна діяльність, добродійна діяльність;

- статеве виховання, розвиток моральної чистоти, поваги до жінки, почуття дружби, кохання, підготовка до подружнього життя, прищеплення навичок виховання дітей у сім'ї.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових виховних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення профільних свят;
- розвиток у студента об'єктивних характеристик, здатності до самокритичності, до прийняття самостійних рішень, формування громадянської позиції особистості, почуття відповідальності;
- участь у добродійній діяльності та благодійних заходах.

Художньо-естетичне виховання

- оволодіння основами народного мистецтва, музики, архітектури, усної народної творчості, національної пісенної та танцювальної культури, побуту, ремесел;
- формування системи знань про світову культуру і мистецтво; розвиток естетичних потреб і почуттів;
- розвиток художніх здібностей і творчої діяльності, формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових культурних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення свят художньо-естетичного характеру;
- ознайомлення з народним мистецтвом, пісенним та поетичним фольклором, звичаями та традиціями українського народу та інших народів України. збереження і розвиток місцевих традицій народного мистецтва;
- регулярне відвідування та обговорення вистав театрів міста, концертів, концертних залів, виставок, екскурсій, обговорення матеріалів творчих конкурсів, культпоходів, екскурсій;

- проведення всеукраїнських та міжнародних акцій, фестивалів, концертів, конкурсів у різних жанрах мистецтва, пленерів і виставок молодих митців, видання творів молодих авторів;
- створення культурно-просвітницьких центрів;
- ознайомлення першокурсників з колективами художньої самодіяльності;
- екскурсії студентів у визначні місця України;
- екскурсії студентів у художні музеї міста. Підписання угод про співпрацю з музеями;
- організація та проведення творчих зустрічей, вечорів відпочинку, дискотек тощо; організація роботи художньо-естетичних гуртків та мистецьких студій, музичних та хореографічних груп, клубів за інтересами, команд КВН;
- зустрічі з представниками мистецької еліти;
- календарно-тематичні та обрядові свята.

Трудове виховання

- формування працелюбної особистості, яка свідомо і творчо ставиться до праці; розвиває уміння самостійно та ефективно працювати, робить самоаналіз власної діяльності, займає активну позицію у набутті трудових навичок, усвідомлює необхідність вибору і здобуття професії, готова до творчої праці на благо людей та процвітання держави;
- на основі сучасних знань про ринкову економіку може самостійно знайти застосування власним здібностям у народному господарстві, науці, освіті;
- виховання ділових якостей, формування почуття господаря та господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи; формує готовність до життя і праці в умовах ринкової економіки.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових трудових акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення свят професійного характеру;
- самообслуговування, різноманітна суспільно корисна праця і професійна діяльність, участь у добровільній діяльності; рейди з благоустрою території;
- побутові справи (прибирання аудиторій, кімнат гуртожитку, чергування і т.п.), виховання господарської ініціативи, підприємливості, лідерських якостей;

- підтримка підприємницьких ініціатив молоді шляхом проведення всеукраїнських семінарів, засідань за круглим столом, семінарів-тренінгів, виставок з відповідної тематики, зокрема Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді;
- ознайомлення майбутніх фахівців з передовим вітчизняним і зарубіжним досвідом;
- участь у підготовці та проведенні спільних загальноуніверситетських проєктів;
- підтримка руху молодіжних трудових загонів шляхом проведення пропагандистських кампаній;
- організація студентського самоврядування;
- організація конкурсу «Улюблений викладач»;
- ярмарки студентської творчості.

Екологічне виховання

- формування екологічної культури, яка поєднувала б знання провідних ідей, основних наукових понять та фактів, на базі яких здійснюється оптимальна взаємодія людини з навколишнім середовищем;
- формування основ глобального мислення, готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності, залучення до активної екологічної діяльності, протидії споживацькому ставленню до навколишнього середовища, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі;
- виховання вміння оцінювати стан навколишнього середовища, ухвалювати рішення щодо його вдосконалення; вироблення розуміння необхідності гармонії відносин людини з природою.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових природоохоронних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, лекцій, тематичних вечорів, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення свят екологічного характеру;
- організація толок з озеленення територій, прилеглих до навчальних корпусів та гуртожитків, оглядів – конкурсів з облаштування кімнат, кабінетів, лабораторій, рейди з благоустрою території;
- робота з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- боротьба з тютюнопалінням, наркоманією, санітарні рейди, консультування фахівців;

- оволодіння знаннями з охорони життя та безпеки життєдіяльності;
- ознайомлення з основами традиційної та нетрадиційної медицини; з психологією екстремальних ситуацій

Фізичне виховання

- формування знань щодо ролі фізичної культури в житті людини; забезпечення
- повноцінного фізичного розвитку особистості;
- формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонія тіла і духу, людини і природи;
- фізичне, духовне та психічне загартування; виховання фізично й морально здорової особистості;
- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, профілактики захворювань, формування навичок і утвердження здорового способу життя протидія та запобігання шкідливим звичкам.

Форми, методи та заходи щодо їхнього досягнення

- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових спортивних акцій, творчих зустрічей, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, семінарів, конференцій, семінарів-тренінгів, виставок, форумів, фестивалів, нарад, бесід; інструктажів; консультацій чемпіонатів, профільних змагань, олімпіад та відзначення свят спортивного характеру, заходи на тему “Молодь України за здоровий спосіб життя”, “Вибір молоді — здоров'я”;
- залучення студентів до роботи спортивних секцій за інтересами, організація спортивних змагань, показових виступів, туристична діяльність, зустрічі з відомими спортсменами;
- створення умов для активного відпочинку студентів; залучення студентів до вивчення національних одноборств;
- проведення всеукраїнських, місцевих та університетських масових культурно-мистецьких акцій та заходів профілактичного спрямування;
- пропагування культу здорової особи на прикладах життя вітчизняних спортсменів, видатних діячів держави;
- змагання; спартакіади; чемпіонати турніри; туристичні походи;
- організація роботи спортивних секцій;
- туристичні походи;
- всебічне сприяння розвитку туризму;
- розгортання пропаганди здорового способу життя, зокрема антиалкогольної та антинікотинової;

- реалізація проекту "Зустріч із лікарем".

Механізми реалізації концепції

фінансові	• кошти державного бюджету; • кошти, залучені факультетами, інститутами; • спонсорські кошти; • кошти, зароблені під час студентських акцій, ярмарок, виставок-продажів.
методичні	• організація семінарів, тренінгів “Планування роботи і методика проведення інформаційно-просвітницьких заходів профілактичного спрямування”; • регулярні кущові зібрання заступників деканів з виховної роботи; • регулярні зібрання голів студрад гуртожитків; • методичні тренінги; • виховання особистим прикладом; • виявлення рівня загального інтелектуального розвитку, захоплень та інтересів студентів, їхньої громадянської позиції, ставлення до проблем.
інформаційні	• створення університетської (студентської) програми на одній з FM радіостанцій та телеканалі; • створення календаря знаменних дат університету; • занесення до книг пошани університету та факультетів кращих випускників, іменних стипендіатів; • оренда лайт-боксів та біг-бордів для розміщення реклами університету; • розміщення матеріалів у ЗМІ до знаменних дат університету; • створення галереї організацій-спонсорів; • оформлення наочності; • співпраця із засобами масової інформації; • організаційні години; • налагодження зв'язків з іншими закладами вищої освіти м. Києва й України; • активна співпраця з державними службами з питань залучення студентів до участі в районних, міських, всеукраїнських молодіжних заходах.
організаційні	• проведення соціально-психологічного моніторингу

життя студентів;

- створення у вищих навчальних закладах соціологічних та психологічних служб;
- вивчення особових справ;
- анкетування;
- проведення з виховним активом тематичних дискусій; рольових ігор; тренінгів з виховання лідерських якостей;
- розробка знаку випускника університету.

кадрові

- посадові особи:
 - проректор з навчально-виховної роботи;
 - заступник директора студентського містечка;
 - заступники деканів факультетів (директорів інститутів) з виховної роботи;
 - куратори курсів та академічних груп;
 - старости курсів та академічних груп;
- структурні підрозділи:
 - Військовий інститут;
 - кафедри гуманітарних та економіко-соціальних наук;
 - відділ координації роботи зі студентами;
 - відділ по роботі зі студентами дирекції студентського містечка;
 - Молодіжний центр культурно-естетичного виховання;
 - художня рада;
 - газета «Київський університет»;
 - прес-центр університету;
- громадські організації:
 - ради ветеранів війни та праці університету, інститутів, факультетів;
 - організація воїнів-інтернаціоналістів університету;
 - студентський парламент;
 - студентська комісія профкому;
 - студентські ради гуртожитків;
 - студентські парламенти факультетів (інститутів);
 - профспілкові бюро студентів факультетів (інститутів).

*Додаток 4***Функції та зміст діяльності куратора студентської академічної групи**

Куратору належить значна роль в управлінні виховною роботою у студентській академічній групі.

Основними завданнями куратора є надання допомоги студентам у формуванні студентського колективу академічної групи, проведення індивідуальної та групової виховної роботи, встановлення зв'язків з батьками студентів, з'ясування проблем студентів, надання їм допомоги, здійснення педагогічного контролю за навчальним процесом, дотриманням студентами моральних, етичних норм поведінки, статуту і внутрішнього розпорядку університету.

У виховній діяльності куратор реалізує функції, які визначені Концепцією виховної роботи в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (див. додаток 2).

При плануванні виховної роботи куратором слід реалізувати такі принципи: спрямування виховання на формування у студентів активної громадянської позиції; забезпечення цілеспрямованої і послідовної виховної взаємодії зі студентами академічної групи з визначенням специфіки змісту, методів і форм виховної роботи на кожному курсі; диференціація виховання в процесі аудиторної і позааудиторної виховної роботи; розвиток студентського самоврядування; ефективна взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу; врахування і контроль за ефективністю виховного процесу.

Куратори академічних груп складають план виховної роботи на I семестр спільно зі студентами групи (див. додатки , ,).

У плані організаційно-виховної роботи кураторів студентської академічної групи мають знайти реалізацію такі орієнтовні питання:

- ⇒ знайомство зі студентами групи, виявлення їх інтересів, запитів;
- ⇒ проведення зустрічей зі студентами, індивідуальних бесід, групових зборів. Орієнтовна тематика:
 - історія університету, його традиції (екскурсія в музей університету);
 - вимоги до студентів ректорату університету, деканатів, кафедр;
 - дотримання студентами Статуту, Правил внутрішнього розпорядку університету;
 - права та обов'язки студентів;
 - бережливе ставлення до навчально-лабораторного та аудиторного устаткування університету;
 - стягнення за порушення студентами Статуту, Правил внутрішнього розпорядку університету;
 - головні завдання студентів на період їх навчання в університеті;

- стан успішності та дисципліни тощо.
- ⇒ Проведення індивідуальної роботи з кожним студентом.
- ⇒ Організація навчальної (аудиторної і самостійної) роботи студента, розподіл його бюджету часу.
- ⇒ Організація роботи студентів в бібліотеці.
- ⇒ Відвідування наставником групи гуртожитків та проведення в них організаційно-виховних заходів зі студентами.
- ⇒ Проведення зустрічей з непересічними людьми.
- ⇒ Відвідування студентами музеїв, театрів, художніх виставок, екскурсій по місту тощо.
- ⇒ Виховна робота в групі за такими пріоритетними напрямками:
 - формування у студентів професійних якостей сучасного спеціаліста і як людини;
 - розв'язання завдань професійного виховання;
 - організація участі студентів академічної групи в інформаційно-просвітницьких, культурно-виховних заходах факультету чи інституту, університету;
 - залучення студентів до роботи в наукових гуртках, студентських клубах, органах студентського самоврядування, громадських організаціях;
 - захист прав та інтересів студентів, виконання ними своїх обов'язків;
 - надання допомоги в організації роботи органам студентського самоврядування, громадським організаціям;
 - охорона та зміцнення здоров'я студентів;
 - організація співпраці з батьками студентів.

Методи виховання, виходячи із засад демократизації виховання, слід реалізувати не як спосіб педагогічного впливу на вихованців, а як виховну взаємодію її суб'єктів (виховників і вихованців) і об'єктів середовища, з якими суб'єкти взаємодіють і які несуть в собі певні цінності.

Виховна діяльність куратора студентської академічної групи полягає у створенні сприятливих умов для формування цілісної особистості громадянина України в тому середовищі, у якому проходить життєдіяльність студентів (стосунки в університеті, гуртожитку; зміст освіти, методи і форми навчання і виховання тощо). Відбувається переорієнтація уваги з вербальних методів виховання (лекції, нотації тощо) на діяльнісне виховання, перехід від «примусу» зовнішнього до «самопримусу» внутрішнього, коли позитивний досвід поведінки формується на основі саморегуляції і самореґламентации особистості, в процесі самовиховання, без участі вихователя. При цьому у виховній роботі куратора більшого значення набувають організаційні зусилля, спрямовані на **забезпечення активності самого вихованця**. Це сприяє виробленню активної громадянської позиції студентської молоді.

Велика роль постійного ділового спілкування куратора зі студентами академічної групи: невимушені довірливі бесіди, поради, спільний аналіз фактів і явищ життєдіяльності групи. Разом з тим, постійне спілкування дає

бажані результати за умови відповідності викладача, куратора-вихователя моделі загальних складових особистості, які обов'язкові для всіх і кожного: високий професіоналізм, високі моральні якості, активна громадянська позиція, особистий приклад усім в усьому, повага до законів держави, національна свідомість і самосвідомість, національна гідність, патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, міцне здоров'я, активний спосіб життя, гуманізм, духовність. За такої умови «подібне викликає подібне».

Додаток 5

**Орієнтовний план
організаційно-виховної роботи куратора доц. Литвин В.М.
зі студентами академічної групи (1-ї гр.) факультету кібернетики
на I семестр 2015/2016 навчального року**

п/п	Зміст організаційно-виховної роботи	Термін виконання	Відповідальні
	2	3	4
<i>Організаційно-виховні години</i>			
.	Зібрання-знайомство з першокурсниками (анкетування тощо). Вибори органів студентського самоврядування групи	07.09.2015 р.	Литвин В.М.
.	Бесіда в музеї університету “Історія КНУ та його структура”	21.09.2015 р.	Литвин В.М., директор музею історії КНУ
.	Бесіда “Про правила внутрішнього розпорядку університету та вимоги до поведінки в корпусах, гуртожитках, на прилеглий території	05.10.2015 р.	Литвин В.М.
.	Провести збори групи, на яких обговорити: а) основні вимоги до навчального процесу факультету, університету; б) етику міжособистісних стосунків в життєдіяльності університету; в) правила користування фондами університетської бібліотеки	19.10.2015 р.	Литвин В.М., староста групи
.	Бесіда “Про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (пияцтва, паління, наркоманії, СНІДу тощо)”	09.11.2015 р.	Литвин В.М., лікар студ.полікліники
.	Круглий стіл “Актуальні проблеми внутрішньої та зовнішньої політики України”	23.11.2015 р.	Литвин В.М.
	Дискусія “Твої можливості	07.12.2015 р.	Литвин В.М.

.	самореалізації в умовах позааудиторної роботи. Чи використовуєш ти їх?”		
.	Провести збори групи, на яких обговорити питання підготовки до зимової екзаменаційної сесії (форми активізації навчання студентів з підготовки до здачі іспитів)	14.12.2015 р.	Литвин В.М., староста групи
Позааудиторні заходи			
.	Взяти участь в урочистій посвяті першокурсників у студенти	1.09.2015 р.	Литвин В.М.
.	Екскурсія в музей історії м. Києва	12.10.2015 р.	Координатор культурно-масової роботи
.	Підготовка до участі в огляді-конкурсі художньої самодіяльності студентів-першокурсників “Дебют першокурсника”	19.09- 18.10.2015 р.	Координатор культурно-масової роботи
.	Підготовка до участі в проведенні свята, присвяченого “Міжнародному дню студента”	01.-17.11.2015 р.	Координатор культурно-масової роботи
.	Підготовка до участі в новорічній шоу-програмі	06.-26.12.2015 р.	Координатор культурно-масової роботи
Індивідуальна робота			
.	Відвідування студентів, які проживають в гуртожитку, з метою покращення організації їх побуту та дозвілля. Бесіда про правила поведінки в гуртожитку	Четвертий вівторок кожного місяця	Литвин В.М.
.	Особистісне спілкування зі студентами групи з питань університетської життєдіяльності	Регулярно	Литвин В.М.
.	Індивідуальні бесіди з питань профілактики та запобігання пияцтва, паління, наркоманії, СНІДу тощо	Регулярно	Литвин В.М.
.	Індивідуальні бесіди зі студентами, які пропускають заняття без поважних причин, з	Регулярно	Литвин В.М.

	приводу низької успішності, проявів недисциплінованості, порушень правил внутрішнього розпорядку, етики міжособистісних стосунків		
.	Робота з батьками студентів (за необхідністю)	Регулярно	Литвин В.М.

Орієнтовна тематика виховних заходів**Вивчення основних положень Конституції України:***Студентські конференції*

Конституція – Основний Закон демократичної, правової України.

Єдність прав, свобод і обов'язків громадян України.

Основний Закон України – усвідомлена відповідальність за майбутнє держави.

Диспути, дискусії

Що означає бути патріотом України?

Монархія, диктатура, демократія: за і проти.

У чому переваги правової держави?

Чи потрібен я державі таким, яким я є сьогодні?

«Круглі столи»

Народ – єдине джерело влади в Україні.

Конституція – логічне продовження Акта проголошення незалежності України.

Що дала народу Конституція України?

Права і свободи людини і громадянина, що закріплені Конституцією.

Я – громадянин держави Україна.

Формування національної свідомості:*Диспути, дискусії, «круглі столи»*

Держава та особа.

Громадянином бути зобов'язаний.

Українська мова – державна мова України.

Мова і Закон.

З історії становлення державної мови.

Мова як суспільне явище.

Державотворча функція мови.

Українська мова у світі.

Краса і багатство української мови.

Чи все у житті стосується тебе?

Дисципліна чи необхідність.

Дисципліна і самодисципліна.
 Щастя усього людства не варте однієї сльозинки дитини.
 Людина людині служить дзеркалом.

Утвердження принципів вселюдської моралі:

Диспути, дискусії, «круглі столи»

Чим досконаліше виховання тим щасливіші народи.
 Моральні якості, особливості їх вияву у різних сферах діяльності людини.
 Про віру, культуру, освіту.
 Духовні скарби народу. Найстрашніші втрати – духовні.
 Мистецтво жити гідно. В чому воно полягає?
 Особистість для колективу чи колектив для особистості?
 Закон товариства.
 Я і моя академічна група.
 Ти і ми.
 «Паління і пияцтво – то лише особиста справа?»
 Мій обов'язок – навчання.
 Що викладач може і чого не повинен робити.
 Якби я був деканом, завідувачем кафедри, ректором.
 Захист моделі сучасного ВНЗ.
 Університет – наш дім, ми в ньому господарі.
 Багатство вашої душі.
 Конфліктна ситуація: народження істини, а не загострення стосунків.
 Естетика поведінки та етикет.
 Інтелігентна людина. Яка вона?
 У чому краса людини?
 Взаєморозуміння. На чому воно ґрунтується?
 Ви сказали «Добрий день!»
 Про смак і моду.
 Час, смак, стиль.
 Про смаки сперечаються.
 Косметика: ворог чи друг?
 Культура одягу.
 Ким бути і яким бути?
 Культура особистості, її здатність до самовдосконалення.
 Товаришування, дружба, кохання.
 Культура поведінки закоханих.
 Готовність до шлюбу.
 Молода сім'я.
 Духовні зв'язки поколінь.
 Проблеми взаєморозуміння в сім'ї.

Клонування – за і проти.
 До нас прийшов лікар.
 Зустріч з юристом.
 Відповідальність і вік.
 Сучасна зарубіжна музика, література, поезія.
 Музика класична і сучасна.
 Чи розуміємо ми оперу?
 Театр у моєму житті.
 Чи потрібні нам музеї, виставки?
 Навчання – то лише твоя особиста справа?
 Добре навчатися – це обов’язок і радість
 Освіта і твоя майбутня професія.
 Діти думають серцем. Чи не тому так важко знайти з ними спільну мову?
 І помилка буває корисною, поки ми молоді...
 Щоб змінити людей, їх потрібно любити?

Вікторини, конкурси, вечори

Естафета улюблених занять.
 Конкурс “Тлумачний словник”.
 Фестиваль аматорських фільмів.
 Турнір ораторів.
 Вечір поетичних почуттів.
 Збори невідомих поетів.
 Літературно-музична вітальня.

Орієнтовні форми організації позааудиторної виховної роботи зі студентами

1. Щорічні огляди-конкурси «Дебют» (учасники-першокурсники всіх факультетів змагаються у художньо-образному відображенні істотних сторін національного буття).
2. Творчі звіти факультетських художніх колективів
3. Фестивалі самодіяльної студентської пісні; вечори української поезії, молодих політиків тощо.
4. Вечори-зустрічі із членами творчих спілок України, наукових установ і товариств, громадських патріотичних організацій тощо.
5. Загальноуніверситетські і факультетські вечори із представниками інших ВНЗ.
6. Тиждень науки на факультеті (кожної галузі, яка представлена навчальною дисципліною).
7. Тиждні:
 - рідної мови;
 - українознавства;
 - краєзнавства;
 - мови країни, мова якої вивчається;
 - фізичної культури, спорту і здоров'я, під час яких організовуються зустрічі зі спортсменами, лікарями, викладачами, науковцями; проводяться спартакіади, змагання тощо;
 - мистецтва із запрошенням діячів культури та мистецтва;
 - екології, валеології;
 - сім'ї;
 - трудових справ.
8. Дні факультетів, університету.
9. Дискусійні клуби
10. Наукові, науково-практичні конференції, читання, семінари, «круглі столи» з проблем інтегративної системи знань.
11. Вечори, тематичні читання, зустрічі з відомими людьми, репрезентації книг та інших творчих досягнень науковців і митців (на факультетах, у загальноуніверситетському масштабі).
12. Зустрічі зі студентами інших ВНЗ, екскурсії до наукових закладів.
13. Спортивно-оздоровчі заходи, спартакіади.
14. День студента.
15. Вечори-зустрічі деканату, кафедр факультету з батьками і студентами.
16. Вечір спілкування (деканати, колективи кафедр, студенти).

17. Щорічні огляди-конкурси на звання «Краща студентська група».
18. Вогники, КВН.
19. Вітальні (філософські, літературні, музичні).
20. Бесіди-години спілкування, диспути, дискусії, «обмін думками», «круглі столи».
21. Вечорниці, театралізовані вистави.
22. Відвідання музеїв, театрів, кінотеатрів.
23. Екскурсії.

Методика організації і проведення виховних заходів

Серед різноманітних форм організації виховання студентів академічної групи особливе місце займають так звані «організаційно-виховні години» – години спілкування, які проводять куратори. Призначення таких організаційно-виховних годин полягає у цілеспрямованому і діловому спілкуванні. Вони можуть бути як організаційними, так і тематичними. Години спілкування можуть проводитися в таких традиційних формах, як бесіда, диспут, дискусія, екскурсія тощо.

Бесіда, диспути, дискусія, екскурсія належать до традиційних форм організації виховання. Але їх варто переосмислити на українознавчій основі. Наприклад, бесіду на моральну тему можна провести традиційно з допомогою прийомів моралізаторства, голих сентенцій, на прикладі декларованих суспільних ідеалів і, навпаки, – з використанням народної мудрості, духовних цінностей. Органічно вплетені в канву традиційних методів народні прислів'я, афоризми, етичні повчання, думи, пісні, легенди, задачі на кмітливість тощо актуалізують народні «обереги» – вічні стражі справжньої людської гідності й порядності, багатой духовності, високої культури.

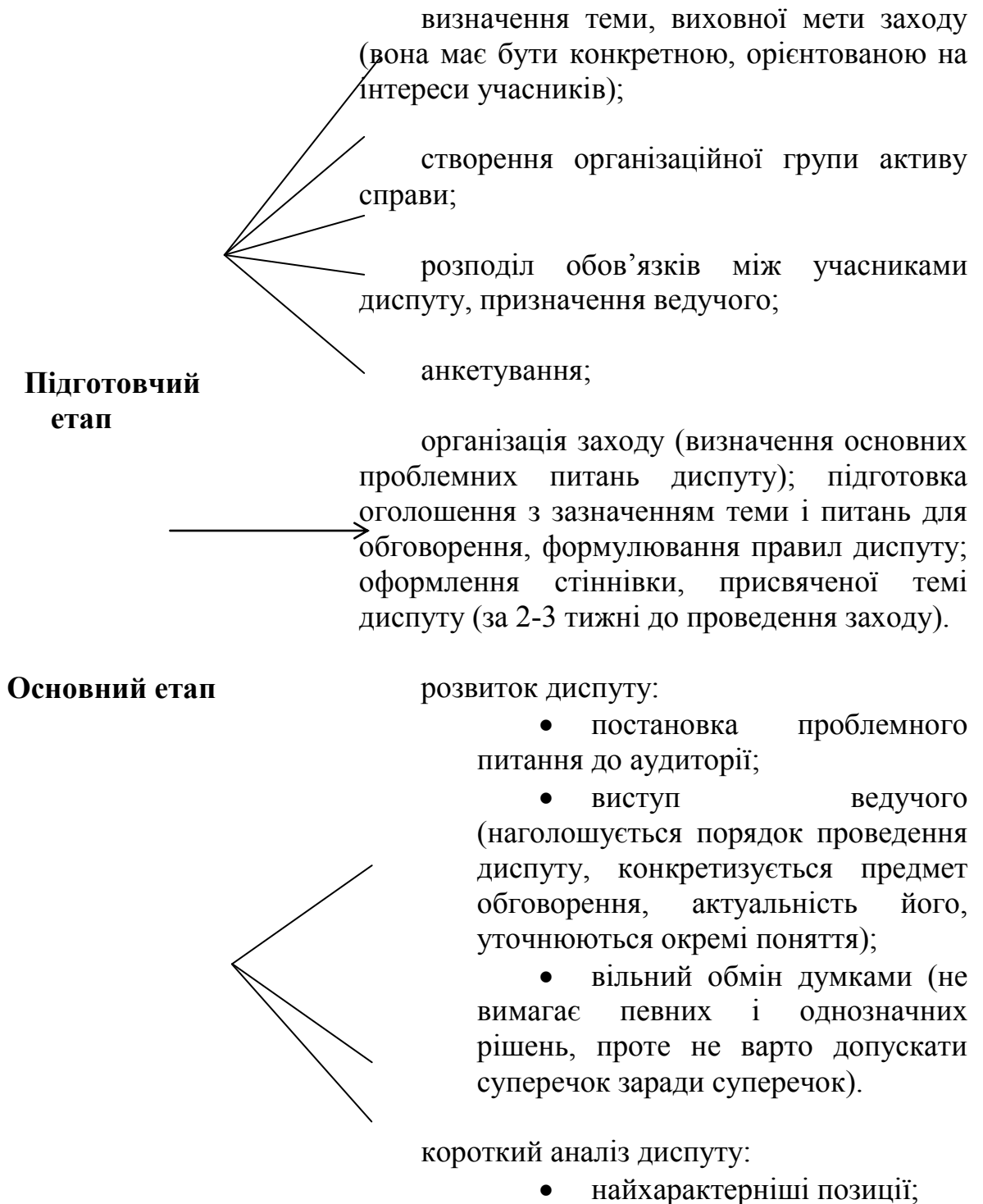
Ефективність годин спілкування залежить від рівня їх організації. А тому вони потребують ретельної підготовки. Якщо куратор готується до бесіди «Про організованість та відповідальність», то актив групи вивчає конкретні факти, збирає відомості, що розкривають ті чи інші явища, проводить хронометраж часу студентів, досліджує стан взаємин студентів, рівень їх загального та морального розвитку, сформованості національного світогляду, національної самосвідомості і гідності, ціннісних орієнтацій, смаків тощо. В такому випадку функція виховної години з організаційно-коригуючої переростає в морально-спрямовуючу.

Досвід показує, що студенти віддають перевагу дискусійним формам. У процесі диспутів, дискусій відбувається вільне, активне обговорення проблем життєдіяльності студентської молоді, суспільства в цілому, пристрасна суперечка, зумовлена прагненням розібратися в істинності обговорюваних явищ. Метою і завданнями **диспуту** чи **дискусії** є: навчитися обстоювати свою позицію; розкрити свою ерудицію, культуру, темперамент; розвинути логічне мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки; навчитися коректно спілкуватися.

Вибір теми диспуту, дискусії зумовлюється актуальністю, доцільністю, необхідністю розв'язання проблеми. Керівник диспуту – викладач, куратор або студент має бути авторитетним – повинен добре знати проблему, склад групи, літературу з теми, методику проведення; мати свої погляди щодо проблеми, підтримувати активних учасників, володіти педагогічним тактом; уміти включати студентів в дискусію; не відходити від головного;

поглиблювати проблему, слухати виступаючих, аналізувати, узагальнювати, робити висновки. Учасники дискусії мають дотримуватися певних правил: сперечатися по суті проблеми; пам'ятати, що головне в ній аргументи, факти, логіка, доведення; уникати образливих реплік, поважати погляди опонентів, прагнути зрозуміти їх, перш ніж критикувати, виявляти толерантність в суперечці, чітко формулювати свої власні думки; прагнути встановити істину, а не демонструвати свою красномовність; виявляти скромність і самокритичність, уміння з гідністю визнати недостатність своєї аргументації.

В організації і проведенні *диспуту* можна виокремити такі структурні елементи:

Завершальний етап

- цікаві підходи;
- яскраві виступи;
- рівень толерантності учасників;

заохочувальні оцінки найактивніших учасників диспуту;

визначення нових проблем.

Дискусія – теж метод групового обговорення проблеми, але метод її є з’ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

Характерні риси дискусії

- чіткість, ясність теми;
- компетентність учасників;
- науковий підхід до розв’язання проблеми;
- повага до аргументів опонента;
- послідовна критика міркувань учасників обговорення;
- оптимальна чисельність учасників – 15 осіб.

Етапи підготовки і проведення дискусії

- визначення теми, цілей;
- збір інформації (знань, суджень, думок, ідей, пропозицій учасників);
- упорядкування, інтерпретація і спільне оцінювання обговорюваної інформації (можливе вироблення колективного рішення);
- підбиття підсумків (зіставлення мети з отриманими результатами), заохочення найактивніших учасників.

У процесі виховної роботи серед студентів актуалізуються **проектно-діяльнісні методи** виховної взаємодії, які є різноманітними за формою проведення (екскурсії, експедиції, дебати, “круглі столи”, семінари, тренінги, конференції, фестивалі, літературно-музичні композиції, аудіо- та відеопроєкти тощо).

Виховна проектна діяльність ефективно позначається на формуванні життєвої компетентності, досвіду, самореалізації на основі природних даних та розвитку здібностей студентів.

Реалізуються проекти різноманітної тематики, які мають прикладне та виховне значення, наприклад:

- “Я і моя студентська академічна група”.
- “Сучасна модель студентського самоврядування”.
- “Яким я бачу Статут університету?”.
- “Якими я бачу Правила внутрішнього розпорядку університету?”.
- “Якби я був ректором, деканом, завідувачем кафедри”.
- “Екологічна карта”.
- “Дніпра жива вода”.
- “Славетні українці”.
- “Мій родовід”.
- “Кодекс честі студента”.
- “Закон і права”.
- “Мої (наші) права і обов’язки”.
- “Моя (наша) відповідальність”.
- “Моє (наше) покликання”
- “Я і освіта”
- “Моя професійна компетентність”
- “Моє (наше) професійне кредо”
- “Стиль життя”
- “Ціннісні орієнтації”
- “Самовиховання”
- “Світова спадщина у молодих руках”
- “Толерантність”
- “Права людини та дитини”
- “Україна і молодь”
- “Україна і молодіжний рух”
- “Нова політична еліта України”
- “Вибори президента”
- “Моя позиція і диспозиція”
- “Професіоналізм, моральність і патріотизм”
- “Я і Україна”
- “Україна в Європі”
- “Україна і НАТО”
- “Україна і світ”
- “Вища освіта в Україні і Болонський процес”
- “Реалії нашого університету у світі Болонського процесу”
- “Роль кафедри у навчально-виховному процесі університету”
- “Міжнародний день рідної мови”

- “День Європи” тощо.

Проекти, які пов’язані з управлінням навчально-виховним процесом, презентуються на засіданнях вчених рад університету, факультетів та інститутів, засіданнях кафедр тощо.

Значна роль в позааудиторній виховній роботі серед студентів належить **музейній роботі, екскурсіям по місту, відвідуванню театрів, кінотеатрів, художніх виставок, фестивалів**. Специфіка університету зумовлює практику комплексних екскурсій. В **екскурсійній роботі** умовно можна виділити такі *етапи*: підготовчий, безпосереднє проведення екскурсії, заключний. Названі етапи вимагають відповідної підготовки студентів до їх реалізації. За таких умов екскурсійна робота стає незамінним джерелом прилучення студентської молоді до надбань національної культури, яка, в свою чергу, є чинником духовності особистості.

Методичні рекомендації щодо складання робочих навчальних програм з дисципліни

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО**

РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДИСЦИПЛІНИ

***ПРИ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ***

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Робоча навчальна програма дисципліни є нормативним документом вищого навчального закладу та основним документом, який визначає зміст та методи навчання, послідовність її вивчення та обсяг, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю.

Робоча навчальна програма (РНП) має мати такі складові:

- передмова;
- форми проведення поточного та підсумкового контролю;
- навчально-тематичний план вивчення дисципліни;
- зміст дисципліни за темами, лекціями;
- план семінарських (практичних, лабораторних) занять;
- організація самостійної роботи студентів;
- контрольні запитання та завдання;
- *проблемні теми для обговорення (за наявності);*
- приклади типових завдань модульної контрольної роботи;
- перелік питань, які виносяться на іспит, залік;
- список рекомендованої літератури.

Робоча навчальна програма розробляється на підставі навчального плану з напрямку (спеціальності), для студентів якого (якої) викладається дисципліна. Для багатосеместрових навчальних дисциплін розробляється єдина робоча програма із розплануванням її складових за семестрами викладання.

Робоча навчальна програма розробляється викладачем (як правило *лектором*) або декількома викладачами кафедри (*лектором або лекторами*¹ за участю викладачів, які ведуть практичні, семінарські та лабораторні заняття), якими викладається дана дисципліна. Програма обговорюється на засіданні кафедри та затверджується завідувачем кафедри і деканом факультету (директором інституту), який здійснює підготовку фахівців з даного напрямку (спеціальності). Якщо дисципліна читається на факультеті (інституті) викладачем з іншого факультету (інституту) РНП погоджується з цим факультетом після затвердження її на засіданні кафедри, на якій працює даний викладач. Перегляд робочої навчальної програми на відповідність навчальному плану здійснюється щорічно, при необхідності до неї вносяться зміни та доповнення.

Робоча навчальна програма використовується:

- ❖ *викладачами, які викладають дану дисципліну* для планування аудиторної та самостійної роботи студентів;
- ❖ *іншими викладачами* – для узгодження робочих навчальних програм своїх дисциплін, пов'язаних з даною з метою уникнення дублювання;
- ❖ *факультетами, інститутами* – для контролю відповідності змісту навчання і рівня наданих компетенцій кваліфікаційним вимогам, для контролю щодо організації навчального процесу, його науково-методичного забезпечення, планування фактичного навантаження.
- ❖ *студентами* - як методичний матеріал для ознайомлення із змістом курсу, видами робіт, які студенту необхідно виконати, формами та принципами оцінювання знань, планування навчальної роботи в цілому

¹ Якщо дана навчальна дисципліна читається декількома лекторами.

2. ЗМІСТ СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ

У *Додатку А* наводиться зразок оформлення структурних складових робочої навчальної програми.

В *передмові* визначаються:

- курс та семестр, в якому викладається дана дисципліна, її обсяг та форма підсумкового контролю (*залік, іспит*).
- мета, завдання, предмет навчальної дисципліни, вимоги до знань та вмінь;
- місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми підготовки фахівця за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем;
- система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни (*кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожний змістовий модуль впродовж семестру, кількість балів на іспит та можлива кількість балів на залік*);

Форми проведення поточного та підсумкового контролю:

- види поточного контролю обираються викладачем (ними можуть бути опитування, контрольні роботи, тести, колоквиум тощо);
- види підсумкового контролю визначаються навчальним планом (іспит, залік).

Навчально-тематичний план дисципліни, як правило, виконується в табличній формі, в якій логічно виокремлюються змістові модулі та визначаються:

- назви розділів (тем, підрозділів) із зазначенням обсягів їх вивчення за видами навчальних занять (*лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття*);
- обсяг самостійної роботи студента.

Зміст дисципліни за темами /Тема/ визначає інформацію про тему в рамках якої читається дана лекція /*Лекція*/, короткий зміст лекційного матеріалу, який викладається.

План семінарських (практичних), занять /Семінар/ розкриває основні питання для опрацювання, тематику дискусії, теми рефератів, есе, задач, завдання для практичних робіт із посиланням на літературу, що використовується для їх виконання.

План лабораторних занять послідовно розкриває інформацію щодо змісту виконуваних лабораторних робіт. Після назви кожної з них вказується обсяг (аудиторних годин), основна література, що забезпечує підготовку до неї та виконання даної лабораторної роботи.

Організація самостійної роботи студентів /Завдання для самостійної роботи/ розкривається через перелік проблемних та дискусійних питань, які студенту слід самостійно опрацювати; низки розрахунково-аналітичних робіт,

вправ, задач², рефератів, оглядів, розв'язків робочих зошитів студента, курсових робіт, творчих або аналітичних завдань.

Самостійна робота студентів повинна плануватися в обсягах **не більше 30** годин на тиждень.

Завдання для самостійної роботи повинні мати пошуковий характер і розвивати у студентів здатність до самостійного аналітичного мислення.

Контрольні запитання та завдання; проблемні теми для обговорення формулюються або для кожної теми, або до змістового модуля в цілому (*на розсуд викладачів*).

Приклади **типових завдань модульної контрольної роботи** (*подаються за необхідністю на розсуд викладача*).

Перелік питань, які виносяться на іспит.

Перелік джерел інформації /Рекомендована література/:

а) основні джерела (3-5):

- підручники;
- навчальні посібники;

б) додаткові джерела:

- навчально-методичні розробки;
- довідники, словники, енциклопедії;
- нормативні матеріали та інші документи;
- монографії;
- наукові статті;

в) джерела INTERNET тощо.

Рекомендована література може подаватися після кожного сформульованого завдання для самостійної роботи чи для змістового модуля в цілому і у квадратних дужках зазначається порядковий номер джерела із загального списку рекомендованої літератури, який подається в кінці робочої навчальної програми із наскрізним нумеруванням основної та додаткової літератури. За наявності навчальної програми дисципліни робиться посилання на список рекомендованої літератури за цією програмою.

При розробці РНП слід пам'ятати, що перш за все **метою** модульної системи є **якість навчання**.

² У робочій навчальній програмі можуть бути подані типові умови задач, вправ, які студенту слід вирішувати.

Додаток 9 (продовження)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Факультет / інститут

Назва кафедриУкладач(і): _____
вчене звання, прізвище та ініціали

назва дисципліни**РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА**для студентів спеціальності _____
шифр і назва спеціальностіЗатверджено
на засіданні кафедри
Протокол № _____
від
„_____” _____ 200
__р.
Зав. кафедри_____
Підпис
Прізвище, ініціалиДекан факультету/
Директор інституту

_____Прізвище,
ініціали

Додаток 9
(продовження)

Робоча навчальна програма з дисципліни «_____».
Назва навчальної дисципліни

Укладач(і) _____
науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-батькові

Лектор(и): _____
Науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали

Викладач(і): _____
Науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали
викладача(ів),
який(і) веде(уть) семінарські, практичні, лабораторні заняття

Погоджено
з науково-методичною комісією
«_____» _____ 200__р.

Підпис голови НМК факультету/ інституту

Додаток 9
(продовження)

Вступ

Дана дисципліна (зазначається назва дисципліни) є Викладається на **II курсі 3 семестру** в обсязі *(всього годин)* годин, з них *лекцій* ____ год., *семінарських* ____ год. *(практичних, лабораторних)*, *самостійна робота* ____ год. та форма підсумкового контролю *(залік, іспит)*.

Мета і завдання навчальної дисципліни

-
-
-

Предмет навчальної дисципліни,

-
-
-

Вимоги до знань та вмінь

-
-
-

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми підготовки фахівця за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем

-
-
-

Система поточного, модульного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни (кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожний змістовий модуль впродовж семестру, кількість балів на іспит та можлива кількість балів на залік);

-
-
-

Контроль знань.

Контроль здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

Оцінювання за формами контролю³:

-
-
-

Поточний –

³ Форми та порядок оцінювання знань студентів пропонує самостійно викладач (лектор, керівник курсу за участю викладачів, які ведуть практичні, семінарські та лабораторні заняття).

- усна відповідь, домашня письмова робота – _____ балів;
- доповнення – _____ балів;
- письмові контрольні роботи (на семестр _____ контрольних роботи) – _____ балів;
- письмові самостійні - _____ балів
- модульна контрольна(і) робота(и) – _____ балів

При цьому, кількість балів відповідає оцінці:

1-34 – «незадовільно» з **обов'язковим повторним вивченням дисципліни**;

35-59 – «незадовільно» з **можливістю повторного складання**;

60-64 – «задовільно» («**достатньо**»);

65-74 – «задовільно»;

75 - 84 – «добре»;

85 - 89 – «добре» («**дуже добре**»);

90 - 100 – «відмінно».

Шкала відповідності⁴

За 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою		
90 – 100	5	відмінно	зараховано
85 – 89	4	добре	
75 – 84		задовільно	
65 – 74	3		
60 – 64			
35 – 59	2	незадовільно	не зараховано
1 – 34			

⁴ У РНП зазначається лише та шкала, яка відповідає формі підсумкового контролю, якщо іспит – з оцінками, якщо ж залік, відповідно «зараховано» чи «не зараховано».

Додаток 9
(продовження)

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ лекції	Назва лекції	Кількість годин			
		лекції	семінари/лабораторії, практичні	самостійна робота	Інші форми контролю
Змістовий модуль 1					
1					
2					
3					
4					
5					
6					
Модульний контроль ⁵ (тест, контрольна робота, колоквіум)					
Змістовий модуль 2					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
Модульна контрольна робота					
17					

⁵ За рішенням викладача можливе оцінювання одного із змістових модулів без проведення модульного контролю (за сумою балів, які студент отримав за кожен вид виконаної роботи, передбаченої даним ЗМ)

18					
	ВСЬОГО	XX	XX	XX	

Загальний обсяг _____ год., в тому числі:

Лекцій – _____ год.

Семінари/лабораторні, практичні – _____ год.

Самостійна робота - _____ год.

Додаток 9
(продовження)

Змістовий модуль 1

Тема 1 (назва теми)

Лекція 1. (назва лекції)

(короткий зміст лекції)

Семінар 1. (назва семінару, практичної чи лабораторної) – **2 год.**

План.

1.

2.

•

•

•

Семінар 2. (назва семінару, практичної чи лабораторної) – **2 год.**

План.

1.

2.

•

•

•

Завдання для самостійної роботи (x год.)

1

•

•

•

Контрольні запитання та завдання (можуть бути до кожної теми, але можуть бути і до змістового модуля в цілому)

1.

2.

•

•

•

Проблемні теми для обговорення

•

•

•

Рекомендована література

•

•

•

Додаток 10**Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу лекції**

1. Тема лекції; назва навчальної дисципліни, факультет, курс; прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання викладача (магістранта-практиканта).
2. Відвідування лекції студентами (процент присутніх від загальної чисельності потоку).
3. Організація лекції (наявність плану лекції, чіткість його структури, дотримання викладачем плану, раціональний розподіл часу, вчасна підготовка навчально-методичного забезпечення: ТЗН, наочності тощо).
4. Зміст лекції (науковий, дуже складний, дуже популярний, затеоретизований, переважає емпіричний матеріал, теоретичний матеріал поєднується з конкретними прикладами).
5. Дотримання лектором основних дидактичних принципів, володіння методикою викладання, вміння підтримувати дисципліну.
6. Темп лекції (нормальний, швидкий, дуже повільний; конспектування лекції: більшість студентів ведуть конспекти, більшість студентів не конспектують).
7. Вміння лектора збуджувати і підтримувати інтерес і увагу студентів упродовж всієї лекції (лектор ставить достатньо запитань, що примушують студентів розмірковувати, дуже багато запитань, мало, зовсім не ставить).
8. Доказовість, аргументованість лекції (лектор переконливо доводить вірність висунутих положень або бездоказово декларує істини).
9. Лекція має зв'язок з профілем майбутньої професії (дуже добрий, достатній, ледве помітний, зв'язок відсутній).
10. Стиль читання лекції (захоплюючий, живий, наочний, лекцію легко записувати, монотонний, нудний, лекцію важко записувати).
11. Ступінь володіння лектором матеріалу лекції (вільно володіє, майже не заглядає у конспект, іноді тільки зачитує яскраві приклади, цитати, статистичні дані тощо; не відривається від конспекту, на складні запитання студентів дає ухильні відповіді; поєднує читання з тексту з імпровізацією).
12. Контакт з аудиторією (добрий, недостатній, відсутній).
13. Ставлення лектора до студентів (дуже суворе, в міру вимогливе, байдуже, уважне).
14. Культура зовнішнього вигляду і поведінки лектора, культура мовлення.

15. Загальні висновки (ступінь досягнення цілей лекції, виконання плану, ступінь розуміння і засвоєння студентами матеріалу лекції).

Аналіз лекції передбачає послідовний розгляд таких питань:

1. Відповідність теми лекції навчальній програмі курсу. Постановка мети і завдань, відбір та організація змісту навчального матеріалу, що викладався під час читання лекції. Реалізація принципів дидактики. Розкриття зв'язків між окремими частинами навчального матеріалу, співвідношення змісту лекції зі змістом навчального посібника чи підручника (переказує підручник або пояснює його розділи, особливо важкі питання, або викладає матеріал, якого немає у підручнику, читає власний авторський курс тощо). Які джерела використовувались як нові.

2. Місце лекції в структурі процесу вивчення навчальних дисциплін. Зв'язок даної лекції з попередніми та наступними. Її роль у підготовці студентів до семінарських, практичних або інших занять, в організації позааудиторної роботи студентів.

3. Структура лекції, взаємозв'язок її складових частин, логіка викладання матеріалу. План лекції, список літератури та методика їх доведення до слухачів (оголошується на початку, по ходу чи наприкінці лекції; література ділиться на обов'язкову, додаткову тощо або дається загальним списком; вказуються види роботи з літературними джерелами).

4. Виділення головних думок, висновків. Доказовість та аргументація почутого.

5. Дотримання принципу створення оптимальних труднощів у навчанні.

6. Використання прийомів щодо закріплення знань (повторення, запитання на перевірку розуміння, засвоєння; підведення підсумків наприкінці розгляду кожного питання та всієї лекції і т.і.).

7. Активізація пізнавальної діяльності студентів на лекції. Застосування проблемного підходу, засобів наочності, технічних засобів навчання, комп'ютерів, засобів контролю, створення позитивної емоційної атмосфери; ознайомлення з історією наукового пошуку, науковими концепціями та різними підходами.

8. Використання опорних матеріалів при читанні лекцій (текст, конспект, окремі записи, вільне викладання без опорних матеріалів тощо).

9. Керування роботою студентів. Організація конспектування лекції, навчання методиці конспектування, допомога у вигляді записів (темп, паузи, записи на дошці, демонстрація малюнків, схем і т.і.), перегляд конспектів лекцій (вибіркового, суцільного), використання прийомів підтримки уваги (риторичні запитання, жарти, екскурси до суміжних галузей, зауваження), запитання до лектора.

10. Підготовленість викладача, його лекторські якості: знання навчального курсу, переконаність, емоційність, голос, дикція, ясність і правильність мови, зовнішній вигляд, уміння триматися, бачити й відчувати аудиторію,

встановлювати з нею контакт.

11. Результати лекції: інформативність, виховний вплив на слухачів, вирішення висунутих завдань, підготовка студентів до навчальних практичних занять та майбутньої професійної діяльності.

12. Пропозиції щодо вдосконалення змісту та методики підготовки та проведення лекції.

Додаток 11**Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу
практичного (семінарського) заняття**

Дата відвідування _____ Група _____
 Кількість студентів за списком _____ Були присутні _____ чол.
 Навчальний предмет _____

Прізвище, ім'я, по батькові викладача (аспіранта/ад'юнкта-практиканта) _____

Тема заняття _____

Цілі заняття _____

Засоби досягнення цілей заняття _____

Зміст та хід заняття	Зауваження по ходу заняття

Методи та прийоми роботи викладача: а) бесіда, розповідь, тощо; б) використання наочних посібників (вірно, з помилками); в) керування самостійною роботою студентів, наявність зворотного зв'язку; г) нові технології навчання і самоосвіти; д) дайте аналіз самостійної роботи студентів.

Прийоми роботи студентів: а) слухання, коментування, пояснення, розповідь; б) робота з друкованим словом; в) розв'язування проблемних задач; г) вправи (письмові, усні, практичні); д) розв'язування задач (логічних, розрахункових); е) виконання дослідів тощо.

Розподіл часу по етапах заняття та видах діяльності

Витрачено часу на:

- організацію початку заняття _____ хвилин;
- активізацію одержаних знань _____ хвилин;
- повторення матеріалу _____ хвилин;
- пояснення нових підходів до матеріалу _____ хвилин;
- поглиблене вивчення матеріалу _____ хвилин;
- формування умінь та навичок _____ хвилин;

- виконання робіт творчого характеру _____ хвилин;
- домашнє завдання _____ хвилин.

Прийоми розвитку пізнавальних здібностей студентів *На занятті мали місце*

- самотійна робота студентів над новим матеріалом;
- перенос заняття;
- елементи алгоритмізації;
- пошукові задачі;
- проблемні ситуації;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод;
- елементи програмованого навчання;
- елементи комп'ютерного навчання;
- використання експерименту;
- використання розумового експерименту;
- робота з документами;
- робота з першоджерелами;
- елементи шоу-навчання.

Показники пізнавальних інтересів студентів

- емоційний відгук;
- зосередженість;
- захопленість процесом навчання;
- прагнення за власним спонуканням взяти участь в обговоренні питань;
- активність студентів протягом усього заняття;
- запитання викладачу, своїм товаришам;
- вибір вільного завдання;
- довільна увага.

Засвоєння знань студентами:

- на рівні сприймання, осмислення, запам'ятовування;
- на рівні застосування понять для формування суджень;
- на рівні застосування понять (теорії, законів, міжпредметних зв'язків у самотійній роботі).

Які якості особистості студентів формувалися на занятті та в яких напрямках:

- ✓ професійному;
- ✓ морально-духовному;
- ✓ естетичному;
- ✓ громадянському.

Основні вимоги до заняття та його результативність:

- 1) відповідність змісту принципам навчання і виховання;
- 2) виховна спрямованість;
- 3) формування світогляду дидактичними засобами;
- 4) науковість;
- 5) наявність прийомів, які розвивають розумову діяльність студентів;
- 6) цільова настанова заняття, його структурні частини;
- 7) логічність заняття (оптимальний набір прийомів);
- 8) різноманітність прийомів та дидактичних матеріалів;
- 9) наявність міжпредметних зв'язків;
- 10) зв'язок матеріалу, що вивчається, з попереднім та наступним матеріалами;
- 11) наявність закріплення, повторення та узагальнення матеріалу;
- 12) сполучення фронтальних, групових та індивідуальних форм навчання;
- 13) рівень удосконалення знань: уточнення, поглиблення розширення;
- 14) систематизація перетворення знань в погляди, переконання;
- 15) науковий світогляд;
- 16) якість знань студентів (усвідомленість, міцність, систематичність, дієвість);
- 17) на занятті відповідали _____ чол., отримали оцінки _____ чол.;
- 18) оцінки завищені _____ чол., занижені _____ чол.;
- 19) оцінки мотивовані чи не мотивовані;
- 20) ефективність заняття;
- 21) "психологічна готовність" викладача до проведення заняття.

Пропозиції:**Загальна оцінка заняття:**

*Додаток 11.1***Схема аналізу проведеного аспірантом практичного
(семінарського заняття)**

У відповідності з розкладом " ____ " _____ 201 року
 проведено Практичне (семінарське) заняття з предмету

Тема: _____

П.І.Б. аспіранта _____

Факультет _____

Спеціальність _____ Курс _____ Дата ____ Час ____

Група _ Кількість осіб _____ Присутні _____

1. Наявність робочого плану практичне (семінарське) заняття.

2. Визначеність цілей, завдань практичного (семінарського) заняття, достатня вмотивованість діяльності студентів.

3. Відповідність змісту практичного (семінарського) заняття програмі навчального курсу.

4. Форма проведення практичного (семінарського) заняття.

5. Форми оцінки знань, умінь та навичок студентів під час проведення практичного (семінарського) заняття. Доцільність їх застосування.

6. Використання прийомів активізації пізнавально-пошукової діяльності студентів.

7. Спрямованість практичного (семінарського) заняття на самостійну роботу студентів.

8. Особливості стилю педагогічної взаємодії зі студентами.

9. Оцінка ефективності проведеного практичного (семінарського) заняття.

Побажання та зауваження.

Додаток 12

Анкета
для виявлення статусу студентів в академічній групі (соціометрія)

1. До кого зі студентів вашої групи Ви звернетесь із питанням, що виникло у Вас при підготовці до занять?
2. Якщо Вам потрібен конспект лекцій, то у кого з членів вашої групи Ви його попросите.
3. З ким із членів вашої групи Ви захотіли б поділитися особистими переживаннями та проблемами, що виникли?
4. З ким з членів вашої групи було б цікаво обговорити наукову проблему чи прочитану статтю?
5. Якби у Вас виник задум організувати цікаву і корисну справу, до кого з групи Ви звернулися б за підтримкою Вашої ініціативи?
6. З ким Ви поговорили б про покупки, зовнішній вигляд один одного?
7. З ким Вам було б цікаво поговорити про мистецтво?
8. З ким Ви поговорили б про спорт, спортивні події?
9. Чию думку Вам було б цікаво знати при обговоренні гострих політичних та соціально-економічних проблем?
10. З ким би Ви поговорили про те, як провести час на вечірці, дискотеці тощо?
11. З ким Ваші розмови обмежуються лише питаннями розкладу занять чи тим, в якій аудиторії буде лекція?

Додаток 13

Анкета
для вивчення психофізіологічного стану особистості студента

Інструкція: між парами питань знаходяться цифри 3-2-1-0-1-2-3, необхідно закреслити ту цифру, яка найбільш відповідає Вашій особистій думці: «3» – точне співпадання, «2» – середнє, «1» – в малій мірі, «0» – не знаю.

.	У Вас частіше добрий настрій	321 0123	У Вас частіше поганий настрій
.	Ви відчуваєте себе щасливим	321 0123	Ви відчуваєте себе нещасним
.	Вам надає насолоду спілкування з природою	321 0123	Контакт з природою не викликає у Вас емоцій
.	Ви сприймаєте світ із захопленням	321 0123	Ви байдужі до всього
.	Ви завжди співпереживаєте долі літературних та кіногероїв	321 0123	Ви байдужі до подій, що відбуваються з літературними та кіногероями
.	Ви повні сподівань	321 0123	Ви ні в що не вірите
.	Ви завжди отримуєте насолоду від прослуховування улюблених музичних творів	321 0123	Ви байдужі до музики
.	Ви гостро переживаєте нещастя близьких і сторонніх людей	321 0123	Вас не тривожить нещастя інших
.	Ви людина, що легко захоплюється	321 0123	Вас важко чимось захопити
0.	Ви життєрадісні	321 0123	Ви частіше всього похмурі
1.	Ви швидко орієнтуєтесь у навколишній обстановці	321 0123	Ви важко орієнтуєтесь у навколишній обстановці
2.	Ви завжди врівноважені	321 0123	Ви легко збуджуєтесь
3.	Вас не тривожить очікування	321 0123	Ви нервуєтеся при очікуванні
4.	Ви прокидаєтесь бадьорим, сповненим сил	321 0123	Ви прокидаєтесь млявим, стомленим
5.	Ви все робите швидко	321 0123	Ви забарні, повільні

6.	Ви завжди зосереджені	321 0123	Ви неуважні
7.	Ви завжди терпляче вислуховуєте співрозмовника, не перебиваєте його	321 0123	Ви постійно перебиваєте співрозмовника
8.	Вам часто сняться події, що відбувалися напередодні	321 0123	Вас не турбують сновидіння
9.	Ви завжди прагнете до діяльності	321 0123	Ви пасивні
0.	Ви легко переходите від одного виду діяльності до іншого	321 0123	Вам важко швидко перейти від одного виду діяльності до іншого
1.	Ви відчуваєте себе сильним, витривалим	321 0123	Ви відчуваєте себе слабким, невитривалим
2.	На Вашій працездатності час занять не відбивається	321 0123	Ваша працездатність залежить від часу проведення занять
3.	Ви завжди виконуєте розпорядження адміністрації університету, факультету	321 0123	Ви часто не виконуєте розпорядження адміністрації університету, факультету
4.	Ви завжди виконуєте правила співжиття	321 0123	Ви порушуєте правила співжиття
5.	У Вас добрі стосунки з більшістю студентів у групі	321 0123	У Вас погані стосунки з більшістю студентів у групі
6.	Ви надзвичайно уважні, зосереджені на заняттях	321 0123	Ви часто неуважні на заняттях
7.	Ваша працездатність не залежить від сімейних негараздів	321 0123	На Вашу працездатність впливають сімейні негаразди
8.	Вас не турбує стан Вашого здоров'я	321 0123	Ви постійно турбуєтеся про стан свого здоров'я
9.	Вам заважають вчитися несприятливі умови в аудиторії	321 0123	Вашому навчанню не заважають несприятливі умови в аудиторії
0.	У Вас висока працездатність протягом всього робочого дня	321 0123	У Вас висока працездатність у певні години та дні

Обробка результатів анкетування: відповіді на питання переводяться в бали від одного до семи. Крайня права цифра відповідає 1 балу, крайня ліва – 7 балам. «О» оцінюється в 4 бали.

Позитивні характеристики розташовані ліворуч, негативні - праворуч.

В анкету включено по десять пар питань, що характеризують:

- а) емоційний фон (питання з 1 до 10);
- б) рухливість нервових процесів (питання з 11 до 20);
- в) професійні особливості (питання з 21 до 30).

До професійних особливостей належать такі показники:

- сила, витривалість (21 питання);
- вплив зміни занять на працездатність (22 питання);
- виконання розпоряджень адміністрації (23 питання);
- дотримання правил співжиття (24 питання);
- взаємовідносини з товаришами (25 питання);
- уважність, зосередженість (26 питання);
- вплив сімейних обставин на працездатність (27 питання);
- тривожність за стан свого здоров'я (28 питання);
- вплив несприятливих обставин на працездатність (29 питання);
- рівень працездатності протягом робочого часу (30 питання).

Будується таблиця з трьох стовпчиків (А, Б, В). У графу «А» заноситься середня оцінка емоційного фону, в графу «Б» – середня оцінка рухливості нервових процесів, в графу «В» – середня оцінка професійної придатності.

Інтерпретація отриманих даних:

Емоційна збудливість:		дуже висока – 7-5 балів; середня – 5-3 бали; знижена – 3-2 бали; дуже низька – 1 бал;
Рухливість процесів:	нервових	дуже висока – 7-5 балів; висока – 5-4,5 балів; середня – 4,4-3,5 бали; знижена – 3,4-2 бали; дуже низька – 1,9-1 бал.

Додаток 14

Анкета
для виявлення значущості для студентів видів діяльності, що
спрямовані на згуртування колективу

п/ п	Види діяльності	Градації впливу				
		<i>сам е це згуртовує</i>	<i>це згуртовує</i>	<i>Можливо, згуртовує</i>	<i>це мало згуртовує</i>	<i>це зовсім не згуртовує</i>
	Підготовка до навчальних занять: обговорення питань, що виникають, обмін конспектами, підручниками тощо					
	Участь в особистих справах один одного					
	Обговорення та дискусії з наукових проблем (поза семінарськими заняттями)					
	Розваги на вечірках, дискотеках, у компаніях тощо					
	Обмін думками та дискусії з проблем мистецтва					
	Участь у громадському житті					
	Заняття спортом, обговорення спортивних подій					
	Туристські поїздки, екскурсії, прогулянки					

	Відвідування театрів, кіно, конкурсів, виставок.					
	Обговорення покупок, зовнішнього вигляду один одного					
	Допомога один одному у домашніх справах					

*Додаток 15***Методика діагностики соціально-психологічного клімату колективу**

Методика, що пропонується, дозволить визначити рівень розвитку академічної групи і дати загальну оцінку психологічного клімату, а також виявити ті чинники його формування, які можуть бути використані для відповідної корекції.

Із запропонованого переліку відповідей з кожного питання оберіть ті, які відповідають Вашій точці зору, і поставте біля такої відповіді знак “+”.

1. Чи подобається Вам ВНЗ, в якому Ви навчаєтесь?
 - а) дуже подобається;
 - б) мабуть, подобається;
 - в) мені байдуже;
 - г) мабуть, не подобається;
 - д) дуже не подобається.
2. Чи хотіли б Ви перейти в іншу академічну групу, ВНЗ?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю.
3. Оцініть за п'ятибальною шкалою ступінь розвитку перерахованих нижче якостей Вашого у керівника (куратора групи, декана) (5 балів, якщо якість розвинена дуже сильно, 1 – зовсім не виявляється).
 - а) працелюбність;
 - б) суспільна активність;
 - в) професійні знання;
 - г) турбота про людей;
 - д) вимогливість;
 - е) чуйність;
 - ж) комунікабельність;
 - з) здатність розбиратися в людях;
 - і) справедливість;
 - к) доброзичливість.
4. Хто з членів Вашої групи/колективу користується найбільшою повагою? Назвіть одне або два прізвища.
5. Уявімо, що з якихось причин Ви тимчасово не навчаєтесь, чи хотіли б Ви повернутися у свій колектив?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю.

6. Зазначте, з якими з наведених нижче тверджень Ви найбільше згодні.
- а) більшість членів Вашого колективу – гарні, симпатичні люди;
 - б) у нашому колективі є різні люди;
 - в) більшість членів нашого колективу – люди малоприємні.
7. Чи вважаєте Ви, що було б добре, якби члени Вашого колективу жили недалеко один від одного?
- а) ні, звичайно;
 - б) скоріше ні, ніж так;
 - в) не знаю, не замислювався над цим;
 - г) скоріше так, ніж ні;
 - д) так, звичайно.
8. Оберіть варіант для оцінки свого колективу (цифра “1” характеризує колектив, який Вам дуже подобається, а “9” – не подобається зовсім).
- а) 1;
 - б) 2;
 - в) 3;
 - г) 4;
 - д) 5;
 - е) 6;
 - ж) 7;
 - з) 8;
 - і) 9.
9. а) Як Вам здається, чи могли б Ви дати повну характеристику ділових якостей більшості членів Вашого колективу?
- так;
 - мабуть, так;
 - не знаю;
 - мабуть, ні;
 - ні.
- б) Як Вам здається, чи могли б Ви дати повну характеристику особистісних якостей більшості членів Вашого колективу?
- так;
 - мабуть, так;
 - не знаю;
 - мабуть, ні;
 - ні.
10. Якби у Вас виникла можливість відпочити разом з членами Вашого колективу, то як би Ви до цього поставилися?

- а) це мене влаштувало б;
- б) не знаю;
- в) це мене зовсім не влаштувало б.

11. Чи могли б Ви з достатньою впевненістю сказати про більшість членів Вашого колективу, з ким вони залюбки спілкуються з ділових/навчальних питань?

- а) ні;
- б) не можу сказати;
- в) так.

12. Оцініть атмосферу Вашого колективу, обравши одне значення (цифра “1” відповідає нездоровій, нетовариській атмосфері, а “9” – атмосфері взаєморозуміння і взаємної поваги).

- а) 1;
- б) 2;
- в) 3;
- г) 4;
- д) 5;
- е) 6;
- ж) 7;
- з) 8;
- і) 9.

13. Якби Ви з якоїсь причини пішли з колективу, чи прагнули б Ви зустрічей?

- а) так, звичайно;
- б) скоріше так, ніж ні;
- в) важко відповісти;
- г) скоріше ні, ніж так;
- д) ні, звичайно.

14. Зазначте, в якій мірі Ви задоволені:

а) станом матеріально-технічної бази навчання:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

б) навчальним навантаженням:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

в) розміром стипендії:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

г) відносинами з викладачами і керівниками:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

д) можливістю займатися науковою роботою і отримувати додаткові спеціалізації:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

е) різноманітністю і складністю навчальної роботи:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

ж) підготовкою щодо отримання спеціальності:

- повністю задоволений;
- мабуть, задоволений;
- важко сказати;
- мабуть, незадоволений;
- повністю незадоволений;

15. Наскільки добре, на Ваш погляд, організоване навчання?

- а) дуже добре;
- б) взагалі непогано, хоча є можливості для покращення;
- в) важко сказати;
- г) підготовка організована незадовільно;
- д) дуже погано.

16. Чи можете Ви визначити, від кого в більшій мірі залежить успішність Вашої підготовки зі спеціальності?

- а) так (у цьому випадку назвіть ці особи);
- б) важко сказати;
- в) мабуть, ні;

г) ні.

17.Ваша статя:

а) ч;

б) ж.

18.Вік.

19.Термін навчання.

20.Ваша спеціальність.

21.Ваш сімейний стан.

Обробка результатів. На підставі відповідей можна дати коротку характеристику колективу студентської групи, в якій зазначається чисельність, статевий і віковий склад, спеціальність, сімейний стан, стипендія.

Питання 6-19 спрямовані на вияв особливостей міжособистісних відносин з урахуванням емоційного, когнітивного і діяльнісного компонентів. Кожен з компонентів тестується трьома запитаннями: емоційний – 6, 8, 12; когнітивний – 9а, 9б, 11; діяльнісний – 7, 10, 13. Відповідь на кожне з запитань оцінюється як +1, 0 або –1. Для цілісної характеристики окремого компонента відповіді на запитання узагальнюються: *позитивна оцінка* відповідає збігу + + +; + + 0; + + –; *негативна* – – –; – – +; – – 0; *невизначена* (суперечлива) – 0 0 0; 0 0 –; 0 0 +.

Для кожного компонента в групі підраховується середня оцінка

$$E = \frac{(+)-(-)}{n}$$

де (+) – кількість позитивних відповідей;

(–) – кількість негативних відповідей;

n – кількість учасників опитування.

Середні оцінки можуть бути розміщені в інтервалі від –1 до +1; *негативні* – від –1 до –0,33; *суперечливі* – від –0,33 до +0,33; від +0,33 до +1 – *позитивні оцінки*.

Тест “Сприйняття індивідом групи”

Сприйняття індивідом групи є фоном, на якому відбувається міжособистісне сприйняття. Методика, що пропонується, дозволяє виявити три можливі “типи” сприйняття індивідом групи, де в якості показника типу сприйняття виступає роль групи в діяльності індивіда.

Перший “тип” сприйняття індивідом групи називають “індивідуалістичним” (І): коли індивід ставиться нейтрально до групи, ухиляючись від спільних форм діяльності і обмежуючи контакти у спілкуванні. Другий тип сприйняття індивідом групи називають “прагматичним” (П): коли індивід оцінює групу з точки зору корисності і надає перевагу контактам тільки з найкомпетентнішими джерелами інформації, здатними надати допомогу. Третій тип сприйняття індивідом групи називають “колективістським” (К): індивід сприймає групу як самостійну цінність, але разом з тим спостерігається зацікавленість в успіхах кожного члена групи і намагання зробити свій внесок у життєдіяльність групи.

У кожному пункті пропонується обрати тільки одну альтернативу, що найбільш точно відповідає Вашій точці зору.

1. Найкращими партнерами в групі я вважаю тих, хто:
 - а) знають більше за мене;
 - б) усі питання намагаються вирішувати спільними зусиллями;
 - в) не відволікають увагу викладача під час занять.
2. Найкращими викладачами є ті, які:
 - а) мають індивідуальний підхід до студентів;
 - б) створюють умови для допомоги з боку інших;
 - в) створюють атмосферу пошуку і колективного обговорення проблем.
3. Я радий, якщо мої друзі:
 - а) знають більше, ніж я, і можуть мені допомогти;
 - б) уміють самостійно, не заважаючи один одному, домагатися успіхів;
 - в) допомагають іншим в разі потреби.
4. Найбільше мені подобається, коли в групі:
 - а) немає потреби нікому допомагати і є в кого повчитися;
 - б) кожен сам по собі унікальний і не втручається у справи інших;
 - в) решта гірше підготовлені, ніж я.
5. Мені здається, що я здатний на більше, коли:

- а) я впевнений, що отримаю допомогу і підтримку з боку інших;
 - б) впевнений, що мої зусилля заохотять і відзначать;
 - в) надається можливість виявити себе в корисній, важливій справі.
6. Мені подобається група, в якій:
- а) кожен зацікавлений у покращенні результатів усіх;
 - б) кожен займається своєю справою і не заважає іншим;
 - в) кожен може відгукнутися на допомогу і пораду, якщо в цьому є необхідність.
7. Я не задоволений викладачами, які:
- а) створюють дух суперництва;
 - б) не захоплюються своєю наукою;
 - в) створюють умови напруги і жорсткого контролю.
8. Я найбільше задоволений життям, якщо:
- а) займаюсь науковою роботою або дізнаюсь про щось нове;
 - б) спілкуюсь і відпочиваю;
 - в) потрібний і корисний комусь.
9. Основна роль навчального закладу має полягати:
- а) у вихованні громадянина і гармонійно розвиненої особистості;
 - б) у підготовці людини до самостійного життя і діяльності;
 - в) у підготовці до спілкування і спільної діяльності людини.
10. Якщо в групі виникає проблема, то я:
- а) вважаю за краще не втручатися;
 - б) вважаю за краще сам в усьому розібратися, не покладаючись на інших;
 - в) намагаюсь зробити власний внесок у загальне вирішення проблеми.
11. Я б краще навчався, якби викладачі:
- а) підходили до мене індивідуально;
 - б) створювали умови для надання допомоги;
 - в) створювати умови для успіху, умови свободи вибору.
12. Я почуваю себе погано, коли:
- а) не досягаю успіху у справі;
 - б) відчуваю, що не потрібний людині, яку поважаю і люблю;
 - в) у важку хвилину мені не допомагають ті, на кого покладав найбільші надії.
13. Найбільше я ціную:

- а) успіх, в якому є частка моїх друзів або рідних;
- б) загальний спільний успіх близьких і дорогих мені людей, в якому є й моя заслуга;
- в) свій власний особистий успіх.

14. Надаю перевагу роботі:

- а) разом з товаришами;
- б) самотійній;
- в) з кращими в цій галузі викладачами і спеціалістами.

Обробка результатів. Кожній обраній відповіді надається один бал. Бали, набрані по всіх пунктах опитувальника, сумуються для кожного типу сприйняття окремо з урахування запропонованого ключа. Результат записується у вигляді формули $\frac{п}{I} + \frac{л}{II} + \frac{м}{K}$, де п, л, м – кількість набраних балів відповідно до індивідуалістичного типу сприйняття, “прагматичного” і “колективістського”.

Ключ для обробки результатів методики
“Тип сприйняття індивідом групи”

“І”	“ІІ”	“К”	“І”	“ІІ”	“К”
1в	1б	1а	8а	8в	8б
2а	2в	2б	9б	9а	9в
3б	3в	3а	10б	10в	10а
4б	4а	4в	11а	11в	11б
5б	5в	5а	12а	12б	12в
6б	6а	6в	13в	13б	13а
7б	7а	7в	14б	14а	14в